

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2025

Julie Hacklová

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

**Vodní mlýny na Novoknínku a stavebněhistorický rozbor
vybraných objektů**

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Julie Hacklová**
Osobní číslo: **H22107**
Studijní program: **B0222A120026 Historie**
Specializace: **Historie – Ochrana hmotných památek**
Téma práce: **Vodní mlýny na Novoknínsku a stavebněhistorický rozbor vybraných objektů**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce se zaměří na mlýny na Novoknínsku a dokumentaci tří vybraných technických staveb, jejich historii, stavební a technologický rozbor, pro jejíž vypracování bude klíčové studium archiválií a dostupné literatury. Práce bude doplněna obsáhnou obrazovou přílohou, zahrnující vlastní fotografickou a kreslebnou dokumentaci.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVANOVÁ, Magda. Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I. Praha, 2000. ISBN 80-7203-254-2.
HLUŠIČKOVÁ, Hana. Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha, 2002. ISBN 80-7277-044-6.
URBÁNEK, Radim. Mlynářský slovník. Praha, 2024. ISBN 978-80-88270-43-0.
HEROUT, Jaroslav. Staletí kolem nás. Praha, 1981. ISBN 11-116-81.
VALENTA, J. Paměti Královského Zlatohorního města Nového Knína a sousedních obcí Starého Knína, Velké a Malé Hraštice. Příbram, 1932.
ŠKABRADA, Jiří. Konstrukce historických staveb. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7.
KOPÁČEK, Ludvík. Z pamětí mlynářů Novoknínských. In Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým 5, 1913, s. 4-12. ISSN 1802-6893.

Vedoucí bakalářské práce: **MgA. Radek František Václavík**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2024**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem Vodní mlýny na Novoknínsku a stavebněhistorický rozbor vybraných objektů jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Praze dne 12. 6. 2025

Julie Hacklová v.r.

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu MgA. Františkovi Radku Václavíkovi za podnětné poznatky a rady. Nerada bych opomenula ochotné pracovníky archivů v NA Praha, SOA Praha a SOKA Příbram a na Stavebním úřadu ve městě Nový Knín, kteří mi vždy vyšli vstříc a našli to, co jsem potřebovala. Zcela zásadní dík patří majitelům mlýnů za jejich ochotu a důvěřivost při mé návštěvě, bez kterých by nebylo možné práci zpracovat.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Vodní mlýny na Novoknínsku a stavebněhistorický rozbor vybraných objektů se zaměřuje na dokumentaci tří technických staveb, jejich historii, stavební popis a technologické vybavení. První část seznamuje čtenáře s širší situací a umístěním mlýnů v povodí říčky Kocáby v Novém Kníně a to zejména prostřednictvím historických map. Druhá část se věnuje stavebněhistorickému a technologickému rozboru vybraných objektů. Práce je doplněna obsáhlou obrazovou přílohou, zahrnující vlastní fotografickou a kresebnou dokumentaci.

Klíčová slova

Novoknínsko, technické stavby, vodní mlýny, stavební rozbor, technologické zařízení.

Title

Watermills of the Novy Knin area and Constructional and Historical Analysis of Selected Objects.

Annotation

The bachelor thesis entitled Watermills of the Novy Knin area and Constructional and Historical Analysis of Selected Objects focuses on the documentation of three technical buildings, their history, constructional analysis and technological equipment. The first part introduces the reader to the broader situation and location of the mills on the Kocába river in Novy Knin, especially through historical maps. The second part is devoted to the constructional, historical and technological analysis of selected objects. The work is supplemented by a comprehensive pictorial appendix, including personal photographic and drawing documentation.

Keywords

Novy Knin area, technical buildings, watermills, construction analysis, technological equipment.

Obsah

1.	Úvod.....	1
1.2	Podklady pro práci	3
2.	Vodní mlýny na Novoknínsku	6
2.1	Nástin historie od jejich počátků slovy Ludvíka Kopáčka	8
2.2	Výpovědi historických map	9
2.3	Nový Knín a jeho historie	14
2.4	Přílohy.....	17
2.4.1	Mapy vojenského mapování	17
2.4.2	Mapy Stabilního katastru	20
2.4.3	Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou.....	33
3.	Stavebněhistorický a technologický rozbor vybraných mlýnů.....	35
3.1	Brunclíkův mlýn č. p. 327	35
3.1.1	Lokalizace	35
3.1.2	Historický vývoj pohledem pramenů.....	35
3.1.3	Stavební popis objektu.....	37
3.1.4	Technologické vybavení mlýna	40
3.1.5	Přílohy.....	43
3.2	Čámského mlýn č. p. 113.....	59
3.2.1	Lokalizace	59
3.2.2	Historický vývoj pohledem pramenů.....	59
3.2.3	Stavební popis objektu.....	60
3.2.4	Technologické vybavení mlýna	63
3.2.5	Přílohy.....	69
3.3	Tesárkův mlýn č. p. 152.....	78
3.3.1	Lokalizace	78
3.3.2	Historický vývoj pohledem pramenů.....	78

3.3.3	Stavební popis objektu.....	79
3.3.4	Technologické vybavení mlýna	88
3.3.5	Přílohy.....	90
4.	Komparace mlýnů na základě fondu Mlynářské ústředí	114
5.	Závěr	117
6.	Resumé.....	118
7.	Mlynářský slovník	119
8.	Seznam použitých zkratk	121
9.	Seznam pramenů a literatury	122
9.1	Prameny	122
9.2	Literatura.....	123
9.3	Internetové zdroje	124
10.	Seznam příloh	126

1. Úvod

Jako památky byly dříve chápány pro svou uměleckou hodnotu zejména historické stavby v podobě panských a panovnických sídel – hrady, zámky, tvrze nebo sakrální stavby, typicky kláštery, kostely, kaple a modlitebny a umělecká díla – sochy, obrazy apod. Mnohé z nich jsou chráněné a nabízejí nám poznání historie a atmosféru minulosti. Život a práci našich předků ukazují ale i díla technická, např. tovární objekty, stará důlní díla, dopravní a vodní stavby aj. Vypovídají o technické vyspělosti v době svého vzniku a současně často odrážejí přírodní podmínky, surovinové a energetické zdroje v dané lokalitě. Potřeba ochrany technických památek začala být vnímána mnohem později než v případě těch uměleckých, proto jich byla celá řada zničena nebo přestavěna. To se projevilo i u řady vodních mlýnů, na které se tato práce zaměřuje.

Výběr tématu této práce podnítila autorčina náhodná návštěva města Nového Knína. Studium města a jeho okolí přineslo zajímavé zjištění o historickém vývoji vodních mlýnů, které v období před třicetiletou válkou převážně plnily funkci puchýren.¹ V knínské oblasti se nacházelo osm mlýnských budov, ze kterých byly vybrány tři pro hlubší poznání se zaměřením na stavebněhistorický popis a analýzu mlýnské technologie na základě archivních pramenů, a někde i z pozůstatků technologického zařízení ve sledovaných objektech. Výběr byl primárně ovlivněn přístupností a velkorysostí majitelů, díky které bylo umožněno nahlédnout nakonec do dvou mlýnů, jimiž jsou Brunclíkův mlýn a Tesárkův mlýn. Respektování nesouhlasu zbývajících majitelů, bez ohledu na jejich důvody, vedlo k výběru třetího objektu, který v nedávné minulosti zanikl – Čámského mlýna. U této již neexistující památky tak byly využity metody historické práce bez vlastní dokumentace v terénu.

Práce obsahuje kromě úvodu a závěru tři hlavní kapitoly, které se člení do dalších podkapitol. Hlavní kapitoly lze rozdělit na dvě části – teoretickou, která se zabývá obecnými informacemi o mlýnech a okolí Nového Knína a praktickou, jenž sleduje vybrané stavby po stavebněhistorické a technologické stránce. První hlavní kapitola seznamuje čtenáře s mlýnskými stavbami v širším kontextu Novoknínska. Nejdříve nastiňuje základní informace, následně přibližuje jejich historii prostřednictvím záznamů psaných Ludvíkem Kopáčkem, který byl důležitou osobností v badatelských příspěvcích v oblasti Dobříšska. Poslední část

¹ Puchýrny sloužily k drcení rudy a čištění kovů, zejména zlata a stříbra, v tomto případě také zlatonosného křemene. K tomuto účelu sloužila tzv. stoupa.

první kapitoly se věnuje mlýnům zachyceným v historických mapách – od vojenského mapování po mapy stabilního katastru, ze kterých lze mnoho vyčíst. Pod tuto kapitolu spadá podkapitola interpretující historii města Nový Knín. Následující kapitola je rozdělena do tří podkapitol, které se jednotlivě věnují vybraným mlýnům na toku říčky Kocáby, jimiž jsou Brunclíkův mlýn, Čámského mlýn a Tesárkův mlýn, jejich stavebněhistorickému popisu, včetně zaměření na technologické vybavení. Tyto, pro mlýny velmi podstatné informace, vycházejí ze studia specifických archivních pramenů a z osobní dokumentace staveb. Třetí hlavní kapitola, číslovaná celkově jako čtvrtá, se věnuje komparaci mlýnské technologie, a to hlavně na základě fondu Mlynářské ústředí z Národního archivu v Praze.² V ní se autorka pokusila o lehké nastínění činnosti mlýnů mezi lety 1938 až 1941. Pro lepší pochopení terminologie užívané v textu práce je na závěr přiložen slovník mlynářských pojmů.

Práce si klade za cíl sledovat stavebněhistorický vývoj uvedených mlýnských objektů, a najít odpovědi na otázky. Jakou roli hrály mlýny při proměně krajiny? V jaké podobě se jejich technické zařízení dochovalo? Lze nalézt mezi mlýny nějaké spojující prvky?

² Národní archiv Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

1.2 Podklady pro práci

Práce se zakládá převážně na studiu archivních pramenů a literatury, historických map a vlastní dokumentaci mlýnských budov. Tam, kde zdroje nenabízí úplné odpovědi, dává práce prostor pro vlastní úvahy, polemiky a úsudek.

Pro získání základních informací o sledovaných technických stavbách byl využit specializovaný internetový odkaz. Tato webová stránka systematicky eviduje a lokalizuje vodní mlýny po celém území České republiky, z její rozsáhlé databáze tak bylo možné získat prvotní údaje o poloze a charakteristice jednotlivých staveb.³ Většina informací z tohoto odkazu byla následně ověřena z primárních zdrojů.

Klíčovým zdrojem informací se stal fond Mlynářské ústředí z Národního archivu v Praze (dále i MIÚ),⁴ který vede záznamy o technických údajích a datech k jednotlivým mlýnům. Mlynářské ústředí bylo institucí založenou v roce 1938, jejíž hlavní náplní bylo vedení evidence, zjišťování a kontrolování výrobní kapacity mlýnů, parametry pohonů apod. Ke konci roku 1941 ukončilo MIÚ činnost, jeho práva a povinnosti byly přeneseny na Českomoravský svaz pro hospodaření obilím. Ten tyto činnosti prováděl až do července roku 1949, třebaže po skončení 2. světové války pod zkráceným názvem.⁵ Díky velmi obsáhlému souboru podkladů se autorka rozhodla tomuto pramenu věnovat pozornost v samostatných kapitolách mlýnů a v závěru práce.

Značné rozšíření pramenné základny, ze které práce vychází, přineslo studium ve Státním okresním archivu v Příbrami. Prvním zdrojem se staly archivní soubory Okresního úřadu v Příbrami se dvěma vodními knihami a přehlednou mapou.⁶ Navzdory minimálnímu počtu záznamů o novoknínských mlýnech přímo v uvedených vodních knihách se nakonec podařilo informace dohledat v doplňující sbírce listin a plánů ku vložce vodní knihy dle čísel jednotlivých mlýnů. Z fondu Archivu města Nový Knín nám k pochopení dobových událostí a zařazení jednotlivých mlynářů do časové posloupnosti napomohlo několik historických pramenů narativní i úřední povahy, jako jsou kronika města,⁷ cechy a společenstva mlynářů,⁸

³ Jedná se o webovou stránku www.vodnimlyny.cz, do které mohou přispívat všichni se zájmem o její rozšíření.

⁴ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

⁵ URBÁNEK, Radim. *Mlynářský slovník*. Praha, 2024, s. 109. ISBN 978-80-88270-43-0.

⁶ SOKA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, vodní knihy I.-II. se sbírkou listin a plánů ku vložce vodní knihy číslo 94-100 a přehlednou mapou k vodní knize se souhrnnou tabulkou.

⁷ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kronika Zlatohorního města Nového Knína, inv. č. 64, č.kn. 63.

⁸ SOKA Příbram, Fond I. živnostenské společenstvo 1893-1904.

knihy učňů,⁹ zápisy o valných hromadách a výborových schůzích.¹⁰ Autorka čerpala také z náhledů do složek s historickými fotografiemi a popisky staveb.¹¹

Z pohledu stavební dokumentace byla přínosná návštěva archivu Stavebního úřadu ve městě Nový Knín, která umožnila získat snímky historických plánů k areálům mlýnů. Z porovnání zmíněných historických plánů na výstavbu či stavební úpravy objektů a jejich přilehlých budov s jejich skutečnou podobou (v případě zdemolovaného mlýna podloženou pouze recentní fotodokumentací) však vyplývá, že výstavba nebyla prováděna striktně podle plánů.

Nápomocna byla základní literatura z oboru památkové péče od Jaroslava Herouta – *Staletí kolem nás*¹² a *Slabikář návštěvníků památek*.¹³ V rámci regionální literatury se důležitým zdrojem stala kniha od Petra Kadlece *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*,¹⁴ jenž čerpá z místní Valentovy kroniky, která je dostupná na webových stránkách města Nový Knín a byla taktéž podstatnou složkou pro studium. Základní informace o sedmi mlýnech v Kníně se dozvídáme v knize *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.*¹⁵ Další přínosnou publikací byl *Mlynářský slovník* Radima Urbánka, ve kterém jsou podrobně zaznamenány mlynářské termíny.¹⁶ V neposlední řadě byly použity dvě základní knihy od Luděka Štěpána, Magdy Křivanové a Radima Urbánka týkající se dějin mlynářství, jeho vývoje a technického vybavení. První díl z roku 2000 nese název *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*,¹⁷ druhý díl z roku 2008 – *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*,¹⁸ ten do jisté míry reflektuje první díl z roku 2000.

⁹ SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-45.

¹⁰ SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Zápisy o valných hromadách a výborových schůzích 1918-37.

¹¹ SOKA Příbram, Památky středočeského kraje (Lidová architektura) – Nový Knín.

¹² HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás*. Praha, 1981. ISBN 11-116-81.

¹³ HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha, 1980.

¹⁴ KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. Dobříš, 2013. ISBN 978-80-260-5693-5.

¹⁵ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.* Praha, 2002. ISBN 80-7277-160-44.

¹⁶ URBÁNEK, Radim. *Mlynářský slovník*. Praha, 2024. ISBN 978-80-88270-43-0.

¹⁷ ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-254-2.

¹⁸ ŠTĚPÁN, Luděk – KLIMEŠOVÁ, Hana – URBÁNEK, Radim a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-257-0015-0.

Z dalších internetových zdrojů byly nejdůležitějšími podklady historické mapy. I., II. a III. vojenské mapování¹⁹ a dále mapy Stabilního katastru,²⁰ respektive Indikační skica, mapy Originálního stabilního katastru a Císařské otisky. V neposlední řadě bylo čerpáno z webové stránky města Nový Knín, která podrobně líčí jeho historii.²¹

¹⁹ Chartae antique. *Mapové sady*. [cit. 18.4. 2025].

URL: <<https://www.chartae-antiquae.cz/cs/mapsets/>>.

²⁰ Archivní mapy. *Archiv ČUZK*. [cit. 18.4. 2025].

URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

²¹ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*. [cit. 18.4.2025].

URL: <<https://www.mestonovyknin.cz/mesto/historie-a-kronika-mesta/>>.

2. Vodní mlýny na Novoknínsku

Základní identifikace

Mlýny na Kocábě tvoří jeden z nejvýznamnějších souborů mlýnů ve středních Čechách, a to díky své početnosti a architektonickému řešení. Říčka Kocába je levobřežním přítokem řeky Vltavy a pramení na západním okraji města Příbram. Její tok měří 47,7 km. Na katastrálním území Nového a Starého Knína se dříve nacházelo osm mlýnů. Z těchto osmi mlýnů dnes stojí pouze šest. Dva byly zbourány a jeden plně přestavěn.

Prvním mlýnem po proudu toku byl Podleský mlýn, též známý jako Sirotkův mlýn. Původně se nacházel pod číslem popisným 151, později po přesunutí do katastru Starý Knín mu bylo přiděleno číslo 54.²² První zmínka pochází z poloviny 17. století, kdy tehdejším mlynářem byl Ondřej Hlava.²³ Po sloučení obcí pod město Nový Knín v roce 1965 byl znovu přečíslován a to na číslo popisné 354. Mlýn byl však v roce 1982 silně poškozen povodněmi, což mělo za následek jeho stržení.²⁴ Dnes na jeho místě stojí nové obytné domy.

Jako druhý na toku se nacházel Brunclíkův či Brejchův mlýn, u kterého se setkáváme i s označením Panský. Panský proto, že v 17. století jako jediný spadal pod Velkostatek Starý Knín.²⁵ Prvním známým mlynářem byl Jan Mrskoš, jak dokládá dochovaný podpurný sloup z mlýnice s nápisem jeho jména. Na indikační skice se dům nachází pod číslem popisným 27 a po sloučení obcí získává číslo 327. Barokní stavba dodnes existuje a od roku 2003 je památkově chráněna.²⁶

Třetím mlýnem v pořadí byl tzv. Oulehlův mlýn s bývalým číslem popisným 89 a dnešním číslem 34. První zmínka pochází ze 17. století, kdy byl mlýnem obecním, který se pronajímal ostatním mlynářům.²⁷ V 19. století, kdy se mlýn již nepronajímal, zde působil mlynář Jakub Procházka, což je patrné z map stabilního katastru, ve kterých se vyskytuje toto

²² KADLEC, Petr. *Sirotkův, Podleský mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1538-sirotkuv-podlesky-mlyn>>.

²³ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 4-12. ISSN 1802-6893.

URL: <<https://ndk.cz/uuid/uuid:dc66ae20-ba36-11dd-94ca-000d606f5dc6>>.

²⁴ KADLEC, Petr. *Sirotkův, Podleský mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1538-sirotkuv-podlesky-mlyn>>.

²⁵ ŠIMEK, Rudolf. *Panský, Brejchův, Brunclíkův mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/94-pansky-brejchuv-brunclikuv-mlyn>>.

²⁶ Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. [cit. 24.4. 2025].

URL: <<https://pamatkovykatalog.cz/vodni-mlyn-zv-brunclikuv-14459222>>.

²⁷ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských.

jméno spojené s číslem popisným 89. Dalším mlynářem od roku 1914, po kterém je mlýn pojmenován, byl J. A. Oulehle. Mlýn se za jeho působení stal prvním parním válcovým ve městě. Bohužel, budova v 70. letech vyhořela a posléze byla zcela přestavěna.²⁸

Jako čtvrtý na toku stával mlýn zvaný Rousův nebo Čámského s číslem popisným 113. První zmínka pochází z roku 1665 společně se jménem mlynáře Jiřík Rous.²⁹ V tomto mlýně působily dva mlynářské rody, jejichž jméno nese. Je smutné, že kvůli dlouhodobému chátrání byla budova nakonec v říjnu roku 2023 srovnána se zemí.³⁰

Pátý mlýn Krcál s číslem popisným 109 je jediným mlýnem nestojícím přímo na řece Kocábě, ale na jejím levobřežním přítoku – Voznickém potoce. První zmínka o mlýnu pochází z 60. let 17. století, kdy jej vlastnil Matěj Psík s manželkou Zuzanou Semelkovou.³¹ Soudobá barokní podoba budovy pochází z roku 1792, což indikuje letopočet ve štukové kartuši na jižním štítu. Od roku 1958 je kulturní památkou.³²

V pořadí šestý se nacházel Podvršecký mlýn, též známý jako Aixnerův či Tesárkův s číslem popisným 152. První zmínku poskytuje listina z roku 1607, která pojednává o štole stojící nad mlýnem Jana Mikulky.³³ Nicméně až v 60. letech 17. století se dozvídáme, že byl druhým obecním mlýnem.³⁴ Současný vzhled je klasicistní, pocházející z 19. století.

Sedmým mlýnem na toku byl Strnadův či Kosařův mlýn s číslem popisným 153. První zmínka pochází z roku 1651 z „Registra“, kdy byl tehdejším cechmistrem Šimon Strnad.³⁵ Budova mlýna byla zcela přestavěna ve 20. století, zachovaný je původní hodnotný chlév z roku 1863 s bohatým štítem, který se nachází v její blízkosti.³⁶ Dle obchodního rejstříku zde roku 2005 vznikla Ekofarma Kosařův mlýn s.r.o., kvůli které se areál okolo roku 2020 rozrostl o moderní halu.

²⁸ KADLEC, Petr. *Oulehlův mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/787-oulehluv-mlyn>>.

²⁹ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 4-12. ISSN 1802-6893.

URL: <<https://ndk.cz/uuid/uuid:dc66ae20-ba36-11dd-94ca-000d606f5dc6>>.

³⁰ Informace od nynějších majitelů.

³¹ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských.

³² NPÚ. *Památkový katalog*. [cit. 24.4. 2025].

URL: <<https://pamatkovykatalog.cz/vodni-mlyn-krcal-16292629>>.

³³ KADLEC, Petr. *Podvršecký, Tesárkův, Aixnerův mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/781-podvrsecky-tesarkuv-aixneruv-mlyn>>.

³⁴ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ SOKA Příbram, Památky středočeského kraje (Lidová architektura) – Nový Knín.

Jako poslední, osmý, se nacházel Psíkův mlýn, nazývaný též Pařezův s číslem popisným 154. První zmínka pochází z roku 1665, kdy byl majitelem Pavel Psík.³⁷ Dnešní stav budovy není podle současného majitele ze statických důvodů bezpečný, nejen proto nebyl přístup k objektu majitelem povolen. Podoba však pochází nejspíše z 19. století s pozdějšími úpravami ostatních objektů v areálu, přizpůsobených patrně k rekreačním účelům.

2.1 Nástin historie od jejich počátků slovy Ludvíka Kopáčka

Historik dobříšského kraje Ludvík Kopáček ve svém článku v měsíčníku *Brdský kraj* v úvodu líčí: „*Dalšími podniky průmyslovými byly zde památné mlýny novoknínské, původu velmi dávného, jež posud na březích Kocabiných a potoka Voznického si vesele klapou, dodávajíce krajině zdejší půvabu nemalého.*“³⁸ V textu dále cituje první zmínku o horních mlýnech ze vzácné listiny z roku 1461, ve které král Jiří z Poděbrad potvrzuje městská práva a výsady: „*Item: všichni mlýnové horní u Knína za míli vzdáli k městu Našemu Knínu aby příslušeli, tiem obyčejem, jakož z stara dávná držili sú, a žádný aby nebránil vody vésti k těm mlýnóm, kterýmkoli napravením, budto zastavením jezuov neb hrází, neb struhami, jakžbykoli tu vodu napraviti uměli a mohli.*“³⁹ Král tak listinou zajistil nepřetržitý přívod vody, která je pro chod mlýna nezbytná a garantoval tímto jejich nerušený provoz, což bylo pro funkci města a jeho obyvatelstva životně důležité.

Přesnější zmínky pochází z období po 30. leté válce, jelikož i toto město zpustošila švédská vojska a bylo nutné jeho obnovení. První památkou po cechu mlynářském a pekařském byla tzv. Registra, která se evidovala mezi lety 1651 až 1666.⁴⁰ Na tu navazovala druhá registra vedená až do roku 1684. Z tohoto období pochází podrobnější soupis novoknínských mlýnů, které se dělily na mlýny „*obecní*“ a na „*mlýny mlynářů*“ či „*šosovní*“.⁴¹ Do obecních, které byly pronajímány jednotlivým mlynářům, spadaly Oulehlův mlýn (č. p. 89) a Podvršecký mlýn (č. p. 152).⁴² A do mlýnů šosovních, pro které existovala povinnost pravidelně platit daně – šosy městu, patřily Podleský mlýn (č. p. 151), mlýn Krcál (č. p. 109), Rousův mlýn (č. p. 113), Strnadův mlýn (č. p. 153) a Psíkův mlýn (č. p. 154).⁴³ Dále autor zmiňuje spis „*Popsání*

³⁷ KOPÁČEK, Ludvík. Z pamětí mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 4-12. ISSN 1802-6893. URL: <<https://ndk.cz/uuid/uuid:dc66ae20-ba36-11dd-94ca-000d606f5dc6>>.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. 5.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž, s. 6.

⁴³ KOPÁČEK, Ludvík. Z pamětí mlynářů Novoknínských, s. 6.

měšťanů za starodávna“ a listinu s podtitulem „*Vejpis z rulle z r. 1673*“, ve kterých jsou zmíněni pouze mlynáři šosovních mlýnů s jejich přílehlým majetkem a počtem mlýnských kol.⁴⁴ Z roku 1704 pochází podrobnější listina obsahující zmínky o sedmi mlýnech společně s jejich roční sazbou ve zlatých, kterou platily městu a počtem složení, tedy kolika mlecími soupravami byl mlýn vybaven. Prvně popisuje dva mlýny obecní, které odváděly městu podstatně vyšší sazby než mlýny šosovní a dále jejich pozdější odprodání obcí soukromým majitelům. Následně zmiňuje pět mlýnů šosovních, které platily průměrně 1 zlatou kontribucí. U těchto mlýnů je nejvíce popsán mlýn Strnadův, ve kterém po dlouho dobu přetrvává tentýž rod.⁴⁵ Jediným v uvedených soupisech nezmíněným zůstává Brunclíkův mlýn (č. p. 27), který spadal pod obec Starý Knín.

2.2 Výpovědi historických map

Stav mlýnů a jejich případných přílehlých budov areálu lze sledovat na historických mapách a porovnávat je se stavem současným. Na I. vojenském mapování jsou již všechny knínské mlýny vyznačeny symbolem vodního kola. Na II. vojenském mapování je značení nepříliš patrné, nicméně kromě symbolu v podobě vodního kola je šest z osmi mlýnů uvedeno i s názvem. Jsou to „*Podlesky M., Ransew, Krcal M., Podvsky M., Sternachuw M. a Psikuw M.*“ – dva jmenovitě neuvedené mlýny se nacházejí v intravilánu obce, vynechání názvů může pramenit z nedostatku místa na mapě. Ve speciálních mapách II. vojenského mapování je symbolem i jménem zaznamenáno šest výše uvedených mlýnů, označení dvou mlýnů v intravilánu – Brunclíkova a Oulehleho – v nich zcela chybí. Ve III. vojenském mapování nastává změna – první mlýn „*Podlesky M.*“ zde přetrvává i se symbolem mlýnského kola. Druhý a třetí mlýn zůstává bez symbolu i zmínky. Čtvrtý, pátý a sedmý mlýn je označen pouze symbolem vodního kola a poznámkou „*M.M.*“ znamenající v němčině Mahlmühle, což v překladu znamená „mlýn na obilí“.⁴⁶ Šestý mlýn je označen názvem „*Podvršský mlýn*“ a osmý mlýn „*Psikův mlýn*“. Ve speciálních mapách III. vojenského mapování je pouze lehký rozdíl ve jménu jediného mlýna „*Pod Vrchem ml.*“ a v neznačení zkratkou M.M.

⁴⁴ KOPÁČEK, Ludvík. Z pamětí mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 6.

⁴⁵ Tamtéž, s. 7.

⁴⁶ RÁKOSNÍKOVÁ, Alena – BIEDERMANOVÁ, Magdalena. *Pomůcka pro používání základních historických map*. Praha, 2015. ISBN 978-80-01-05715-5.

URL: <http://romarch.cz/01_CZ/03_veda_a_vyzkum/ke_stazeni/CVUT_pouzivani_historickych_map.pdf>.

Pro další analýzu mapových podkladů posloužily detailnější mapy stabilního katastru z roku 1840 a jejich pozdější reambulace z roku 1873. První Podleský mlýn, spadá pod katastr Starého Knína, přestože číslo popisné nadále zůstává 151.⁴⁷ Čísla popisná můžeme sledovat pouze na indikační skice, na originálních mapách a císařských otiscích jsou vidět pouze čísla stavebních a pozemkových parcel. Tento mlýn byl poměrně odříznut od všech ostatních a na originálních mapách i císařských otiscích se objevuje na jiném listu než tam, kde se rozkládá obec. Stavbu ze severu obtéká náhon, který má celkovou délku asi 760 m,⁴⁸ u jehož konce se nachází menší žlutou barvou označený – dřevěný most.⁴⁹ Většina přilehlých ploch ze západu jsou pastviny, a právě pozemková parcela s číslem 394 a jménem „*Karasek*“⁵⁰ spadá pod mlýn. Z východu jsou zahrady, což nám dokazuje sytě zelená barva a značení ovocných stromů. Z východní strany také vychází komunikace vedoucí do intravilánu obce Starý Knín. Na pozemku se rozkládají tři zděné budovy. Okapově orientovaná vůči náhonu je na severovýchodní straně pozemku budova mlýna, která je označená jednou značkou mlýnského kola. Západně od ní se nachází menší budova a na jihovýchodě je nejspíše hospodářské stavení štítově orientované ku náhonu. Stavby společně tvoří iluzi půdorysu tvaru do L.

Brunclíkuv mlýn, jakožto druhý, ale zároveň první v intravilánu se nachází v těsné blízkosti dřevěného mostu ležícího na hranici Starého a Nového Knína. Zděná budova mlýna s číslem popisným 27 a stavební parcelou 42 je štítově orientovaná k řece Kocábě. Pozemková parcela má číslo 120/121. Náhon začíná na stejném místě, kde se vlévá do říčky náhon z Podleského mlýna. Teče z východu a u severovýchodního cípu budovy se stáčí podél východní strany budovy, kde se vlévá zpět do toku Kocáby. Jeho délka je poměrně obdobná s délkou prvního mlýnského náhonu, až na pár dalších metrů. Na Originálních mapách stabilního katastru vidíme dva menší, žlutě vybarvené objekty, tedy spalné. Prvním objektem je mlýnská lednice, která se nachází přímo nad náhonem u budovy se třemi symboly vodních kol. Druhá spalná budova je štítově orientovaná směrem k budově mlýna a je vyznačená číslem stavební parcely 43. Severozápadně leží další nespalná budova, která na indikačních skicích není označena číslem popisným, můžeme tedy předpokládat, že v tu dobu byla součástí areálu

⁴⁷ Označení dle bývalého katastrálního území Nový Knín.

⁴⁸ Měřeno digitálně na stránce mapy.cz.

⁴⁹ Tj. patrně pouze na císařských otiscích.

⁵⁰ Patrný název na indikační skice.

mlýna. V okolí se nacházejí převážně pastviny⁵¹ či ovocné zahrady, kdy západní pás s číslem 119 náleží pozemku.

Třetí – Oulehlův mlýn nalezneme v mapách v katastrálním území Nový Knín po proudu jako první. Stavba leží v zastavěné části a nelze s jistotou odvodit jaké pozemky k ní náleží. Na indikačních skicích je rumělkou označena číslem popisným 89 a černou barvou číslo stavební parcely 160. Mlýn je štítově natočen na jih k řece Kocábě a je tedy orientován stejně jako mlýn Brunclíkův. Podobnost se nachází i v záhybu náhonu,⁵² který začíná u kamenné hráze u Brunclíkova mlýnu a měří okolo 570 m. Od západu mapy zachycují taktéž dvě spalné budovy, první – mlýnskou lednici a druhou – pilu, která směřuje kolmo na budovu mlýna. Severně se vyskytují tři zděné a dvě spalné budovy, které obklopují pastviny a kde jsou v hojném počtu zastoupeny ovocné zahrady. Na indikační skice si lze povšimnout pozemků patřících pod toto stavení. Severovýchodně patří k mlýnu plochy orné půdy s číslem pozemkové parcely 186 a východněji č. 183, vedle ovocná zahrada č. 182. Za severní komunikací vyznačenou hnědou barvou s názvem „*Na Hlinach*“⁵³ se nachází velké prostranství s ornou půdou, která je rozdělena na tři díly. Západní díl – nejmenší – patří č. p. 89 se jménem „*Prochaska*“⁵⁴ a prostřední díl náleží č. p. 96, avšak taktéž se jménem „*Prochaska*“.⁵⁵ Mohlo se jednat buď o příbuzného, shodu jmen či o chybu v zápisu č. p. V blízkosti se totiž žádný dům s tímto číslem popisným nenachází.

Jako čtvrtý se nachází Rousův mlýn s číslem popisným 113 a číslem stavební parcely 190. Na mapách je v areálu budova mlýna na západní straně pozemku, okolo kterého vede náhon začínající u další kamenné hráze na Kocábě. Délka náhonu od hráze k mlýnskému kolu činí 400 m, za ním pokračuje dalších 370 m, pak se voda z náhonu vrací do říčky. Celková délka tedy byla okolo 770 m. V těsné blízkosti mlýna se nacházely tři zděné budovy, které tvořily dvorek s přístupovou cestou z východní strany pozemku. Spalná budova západně od budovy je opět mlýnská lednice se symbolem vodního kola. Na druhé straně náhonu se nachází malá zděná budova s číslem stavební parcely 191. Součástí areálu je u vjezdu na pozemek další spalná budova – polygonální stodola s číslem s. p. 189. V severní a jižní části jsou ovocné zahrady a u příjezdové cesty je písmeno W. značící pastvinu. Podél náhonu se z velké části rozkládá louka s parcelním číslem 633/634 a jménem (na indikační skice)

⁵¹ Značeno písmenem W. podle německého slova wiese.

⁵² V mapách tzv. mühlbach, což v překladu z německého jazyka znamená mlýnský náhon.

⁵³ Patrný název na indikační skice.

⁵⁴ Patrný název na indikační skice. Rodina Procházkova ve mlýně nekrátko působila.

⁵⁵ Tamtéž.

„Czamsky“.⁵⁶ Na tu navazují čtyři plochy orné půdy – východně č. 670, západně č. 636 a severně č. 712 a č. 667 navazující na území s názvem „Pod Krchowem“.⁵⁷ Za levým břehem říčky Kocáby mlýn disponuje dále plochou pastviny s číslem 732. Blízko Strnadova mlýna leží další pastvina číslo 774 patřící Čámskému mlýnu.

Mlýn Krcál s číslem popisným 109 je v pořadí pátým mlýnem, který však neleží přímo na Kocábě, ale na jejím levobřežním přítoku – Voznickém potoce pramenícím na hřebenech Brdské vrchoviny pod bývalým vojenským prostorem Klondajk. Potok je dlouhý 13 km. Zděná budova mlýna s číslem stavební parcely 215 je situována v areálu severozápadně, severovýchodně je spalná budova a menší zděný objekt. Západně od mlýna se nachází rybník, který slouží jako retenční nádrž, čímž mlýnu zajišťuje stabilní a dostatečný přísun vody. Z rybníka vytéká mlýnský náhon a souběžně s ním i potok, které se po zhruba 200 m vlévají zpět do říčky Kocáby. U mlýna je opět vyznačena mlýnská lednice jako spalná budova se symbolem vodního kola. Pozemek obklopují zahrady a pastviny. Mlýn má ve vlastnictví většinu ploch orných půd v jeho blízkosti – pozemková čísla 693, 690, 689 a 676, u nichž je zapsán jako vlastník jistý pan „Holleczek“.⁵⁸

Šestáým mlýnem je Podvršecký mlýn s číslem popisným 152, ležící hlouběji v údolí říčky. Součástí areálu je zděná mlýnská budova situovaná na jihu pozemku, s mlýnskou lednicí vyznačenou jako spalná budova se symbolem vodního kola, zděné hospodářské stavení na jejím severu a spalnou budovou na severovýchodě u vjezdu do dvora. Náhon začíná před další kamennou hrází u pozemkové parcely číslo 717 a ke konci pozemku mlýnského areálu měří 630 m a pokračuje dál přes Strnadův mlýn. Okolí mlýna tvoří ze západu orné půdy, které však mlýnu nenáleží. Z jihu jej obklopuje obecní pastvina a z východu značka H.W.⁵⁹ V bezprostřední blízkosti stavení se rozprostírají ovocné zahrady, východně se jménem „Mrskosch“.⁶⁰ Další prostranství s pastvinou č. 762 vlastní u meandru říčky, na jejím pravém břehu, a podél náhonu č. 766. Za necelým kilometrem se rozprostírá plocha s ornou půdou s číslem pozemkové parcely 904.

⁵⁶ Patrný název na indikační skice. Držitelé mlýna od 18. století, po rodině Rousovč.

⁵⁷ Patrný název na indikační skice.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ V pomůčkách nenalezeno takovéto značení lesů. Pouze zkratky J.M. = „Jungmais“, nízký lesní porost; S.H. = „Stangenholz“, vzrostlé stromky; M.H. = „Mittelholz“, lesní porost se vzrostlejšími stromy a H.S. = „Hochstämmig schlagbar“, vysokokmenný les určený k těžbě. Mohlo by se tedy jednat o zkratku znamenající „Hochstämmig wald“ tedy pouze vysokokmenný les či „HangWald“ – tedy les na svahu, kterýmž opravdu i je.

⁶⁰ Patrný název na indikační skice.

Sedmým v pořadí je číslo popisné 153 – tedy Strnadův mlýn. V areálu mlýna se vyskytuje dohromady pět budov s číslem pozemkové parcely 218. Stavení mlýna je z nich jediné zděné a nachází se v severní části pozemku. Zbylé spalné budovy okolo celého pozemku tvoří dvůr. V západní a východní části se nacházejí dvě obdélníkové budovy, na jihu jedna čtvercová a na severním cípu východní budovy ještě jeden menší rohový objekt. Náhon od svého začátku k mlýnskému kolu Strnadova mlýna měří zhruba 1 500 m, zpět do Kocáby ústí po cca 1 680 m. Při měření od Podvršeckého mlýna k jeho ústí je délka asi 1 km. Severní polovina pozemku je obklopena ovocnými zahradami a jižní pastvinami, náležícími pozemku. Ze západní strany vede komunikace s křižovatkou, z nichž dva komunikační směry vedou k poslednímu mlýnu. Mlýn disponuje mnoha pozemky, jak v jeho bezprostředním okolí, tak i dále. Na území východně od stavení se nacházejí pastviny, z nichž mlýnu patří čísla 775 a 792. Severně značen les (N.W.)⁶¹ s číslem 809, orná půda s číslem s. p. 813, pastvina s číslem p. p. 816. Západně plochy orné půdy s č. 800, 870, 897, 899 a lesy (N.W.) s č. 871 a 872. A jihozápadně orná půda s číslem p. p. 874, 877, 879, 881 a pastviny s č. 768. Téměř na všech parcelách se objevuje jméno „*Strnad Anton*“.⁶²

Posledním, osmým, je Psíkův mlýn s číslem popisným 154 a číslem stavební parcely 220. Budovy areálu vytvářejí dvorek ve tvaru trojúhelníku. Na severní části se nachází malá spalná budova obdélníkového tvaru. Západně je obdélníková zděná budova, od které je západně situován rybník s číslem 838. Jižně od rybníka se nachází spalná budova stodoly s číslem s. p. 219 polygonálního tvaru s dvojboce uzavřenými bočními stranami. Východně od dvora leží mlýnská zděná budova obdélníkového tvaru s přilehlým menším obdélníkovým výběžkem na severním průčelí. Jižně od mlýna se nachází nad náhonem mlýnská lednice jako spalná budova obdélníkového tvaru se symbolem vodního kola. Za náhonem další spalná budova s číslem stavební parcely 221 a západně od ní menší obdélníková zděná budova. Náhon začíná opět před kamennou hrází a měří k mlýnu asi 500 m a zhruba za 300 m se vlévá zpět do říčky. Severně od mlýna jsou pastviny – čísla 831, 832, 833, 834, 835, které všechny náleží mlýnu. Z východu tvoří část lesy, z čehož malý pás s č. 846 patří mlýnu, druhou část malé plochy pastvin. Jižně vlastní pastvinu s číslem 848, ornou půdu s č. 850, 854, 855 a pastvinu s č. p. p. 866. Podél náhonu z jihozápadu leží les s č. 853 a pastvina s č. 823, které má taktéž ve vlastnictví.

⁶¹ Nenalezeno v pomůckách stabilního katastru, odhad pouze na význam zkratky znamenající „Nadelwald“, tedy jehličnatý les.

⁶² Patrný název na indikační skice.

2.3 Nový Knín a jeho historie

Nový Knín je součástí okresu Příbram, a leží asi 10 km od Dobříše, která je významnějším centrem regionu. Město v průběhu staletí prošlo díky těžbě velkým demografickým vývojem, a to největším do doby předbělohorské, poté nastal úpadek, a to až do poloviny 19. století – následně se počet obyvatelstva začal postupně zvyšovat. Po 60. letech 20. století se město postupně sloučilo s dalšími šesti obcemi – Starý Knín, Kozí Hory, Sudovice, Chramiště, Hranice a Libčice, čímž nabylo na velikosti, později související s následným nárůstem populace.⁶³ K roku 2024 je evidováno 2 126 obyvatel.⁶⁴ Městem protéká říčka Kocába, která je historicky spjata s těžbou zlata. Nový Knín spadá do severovýchodní části Dobříšské pahorkatiny, i z tohoto důvodu je reliéf města výrazně členitý. Na západním břehu se rozkládá město podél vodoteče, kdežto na východ kopíruje komunikaci II/114, která vede do Sudovic. Nový Knín je městem raného středověku s původně románským kostelem, který se nachází ve středu města na náměstí Jiřího z Poděbrad, okolo kterého se rozkládají měšťanské domy. Ve městě se nachází mnoho hodnotných staveb, které jsou zároveň evidovány v památkovém katalogu. Patří mezi ně dva kostely, dva vodní mlýny, bývalá mincovna – dnes muzeum, radnice, bývalá včelařská škola, dvojce boží muka, kašna, barokní průčelí koželužny, socha, křížovnický dvůr a studniční stavení. Skutečnost, že byl Nový Knín roku 1990 vyhlášen městskou památkovou zónou, jen podtrhuje jeho historický a kulturní význam.⁶⁵

Vznik názvu města se pojí podle A. Profouse s českými kněžnami, kterým původně město patřilo (od slova Kněžnice).⁶⁶ V latinských zápisech je nazýván „Kny“ nebo „Kni“. ⁶⁷ Také byl název rozlišován na Knín ves a Knín město hor zlatých. ⁶⁸ Jméno Nový a Starý Knín se úředně začalo vyskytovat až v Josefinském katastru v 18. století.⁶⁹

⁶³ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*. [cit. 18.4.2025].

URL: <<https://www.mestonovyknin.cz/mesto/historie-a-kronika-mesta/>>.

⁶⁴ Český statistický úřad. Počet obyvatel v obcích – k 1.1.2024. Online [cit. 18.3.2025].

URL: <<https://csu.gov.cz/docs/107508/3e00574b-cd53-1cad-359c-b74df951754d/1300722403>>.

⁶⁵ NPÚ. *Památkový katalog*. [cit. 18.4.2025]

URL: <<https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podlerelevance/1/seznam/h=novy+knin&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>>.

⁶⁶ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Praha, 1947, s. 261.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*. [cit. 18.4.2025].

Historie

Oblast středního Povltaví byla prvně kolonizována v mladší době bronzové, ačkoli motivace tehdejších kolonizátorů není zcela jasná. Vzhledem k tomu, že zdejší krajina je pro zemědělství nevyhovující, je velmi nepravděpodobné, že by bylo důvodem jejich příchodu hospodaření. Jako pravděpodobnější se jeví, že je do oblasti nalákala těžba mědi a zlata, které se získávalo rýžováním právě na protékající řece Kocábě. Z doby železné pocházejí nálezy lehké keramiky a železný náramek. Ve 20. století byla však přímo v Novém Kníně objevena zlatá mince galského původu s nápisem Vercingetorix.⁷⁰

První písemná zmínka o Kníně se datuje roku 1186 a souvisí s dojednáním knínského míru mezi přemyslovskými knížaty – Bedřichem Pražským a moravským markrabětem Konrádem II. Otou. Ve 12. století byl vystavěn románský kostel sv. Mikuláše (dříve sv. Benedikta a sv. Mikuláše) na náměstí Jiřího z Poděbrad. Těžba zlata znamenala rozvoj města ve 14. století, což následně přispělo k získání statutu královského města. Pro zpracovávání vytěžené horniny sloužily mlýny a puchýrny, které jej upravovaly na jemnou drť. A pro opravu hornických nástrojů zase kovárny.⁷¹

Ve 14. století byl na území Starého Knína postaven farní kostel sv. Františka Serafinského s hřbitovem.⁷² Roku 1461 byla Jiřím z Poděbrad sepsána listina, v níž potvrdil dřívější privilegia městu, jako bylo odvádění zlata do královské komory, pečetění zeleným voskem, právo těžít dříví z královských lesů aj. V období husitských válek se zastavila těžba v dolech a pokračovala až koncem 15. století.⁷³ Z 16. století pochází první zmínka o tvrzi a svobodném dvoru ve Starém Kníně, avšak jejich vznik bude pravděpodobně ještě starší. Později v 17. století patřilo panství Vratislavům z Mitrovic, za kterých bylo nejspíše sídlo zvětšeno. Následně byl dvůr od roku 1669 majetkem řádu křižovníků s červenou hvězdou, kteří tvrz přestavili na sýpku a další objekt na faru. Křižovnický dvůr má dodnes převážně barokní podobu.⁷⁴ Od 2. poloviny 16. století začaly narůstat v dolech potíže, zejména s nedostatkem dřeva a vody pro pohon. K postupnému úpadku města přispěly také opakující se morové epidemie probíhající v letech 1582, 1599, 1613 a v 18. století, stejně tak i přírodní katastrofy v podobě povodní a požárů či rozsáhlé neúrody. Na úrovni městské správy probíhaly opakované

⁷⁰ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2001. ISBN 80-85983-16-8.

⁷³ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*.

⁷⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.

pokusy o sjednocení horního práva, neboť Nový Knín patřil mezi čtyři královská horní města, stejně jako Kutná Hora, Jílové a Kašperské Hory, která se řídila vlastními právy. Během 30. leté války bylo město zpustošeno a vypáleno švédskou armádou. Začátkem následujícího století začalo horní podnikání upadat a tak městu hrozilo, že přijde o svá privilegia a statut královského horního města. Za vlády Marie Terezie se však podařilo měšťanům tato privilegia potvrdit.⁷⁵

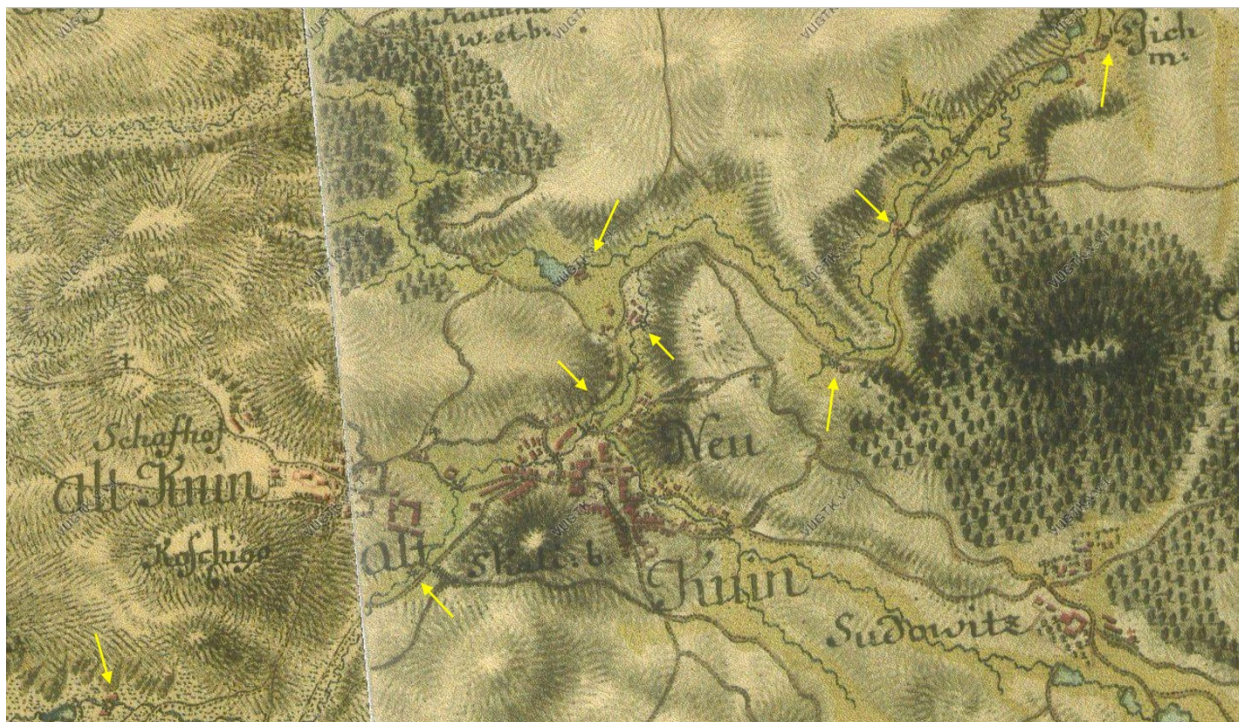
Po správní reformě roku 1850 se město, kdysi významné díky těžbě kovů, proměnilo spíše ve venkovské městečko. Během 19. a 20. století se postupně snažilo o rozvoj infrastruktury a zaznamenalo společenský a kulturní růst. Plánovaná výstavba železnice se nakonec neuskutečnila. V roce 1898 byl založen novoknínský Sokol. Roku 1948 obec přišla o městský statut a to až do roku 1996.⁷⁶

⁷⁵ Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*.

⁷⁶ Tamtéž.

2.4 Přílohy

2.4.1 Mapy vojenského mapování

Obr. 1: Výřez z mapy I. vojenské mapování

Obr. 2: Výřez z mapy II. vojenské mapování, jihozápadní část města

Obr. 3: Výřez z mapy II. vojenské mapování, severní část města

Obr. 4: Výřez ze speciální mapy II. vojenského mapování

Obr. 5: Výřez z mapy III. vojenské mapování, jihozápadní část města

Obr. 6: Výřez z mapy III. vojenské mapování, severní část města

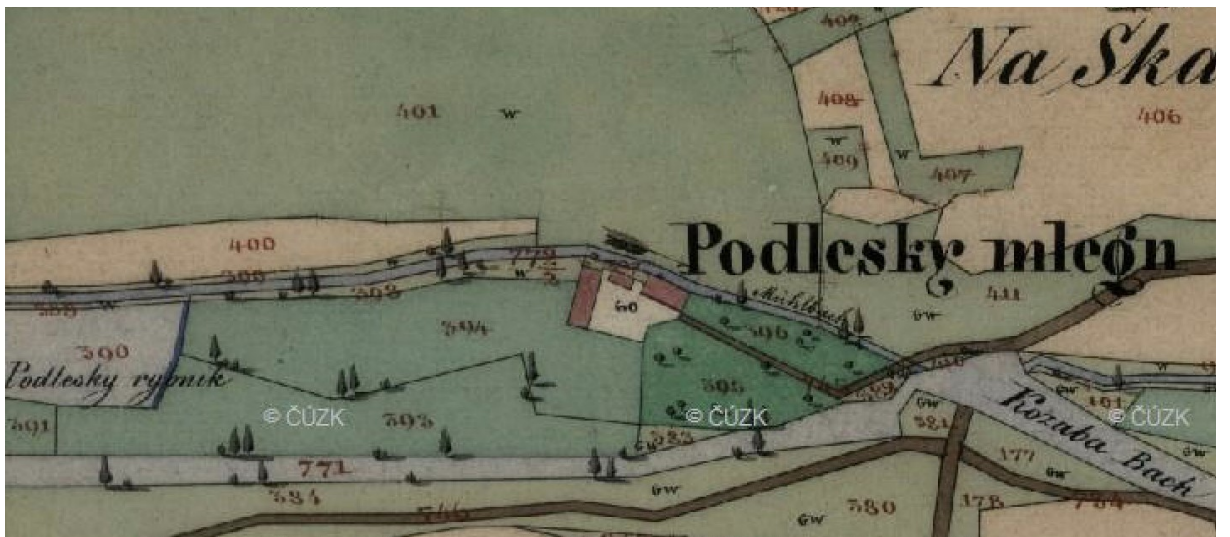

Obr. 7: Výřez ze speciální mapy III. vojenského mapování

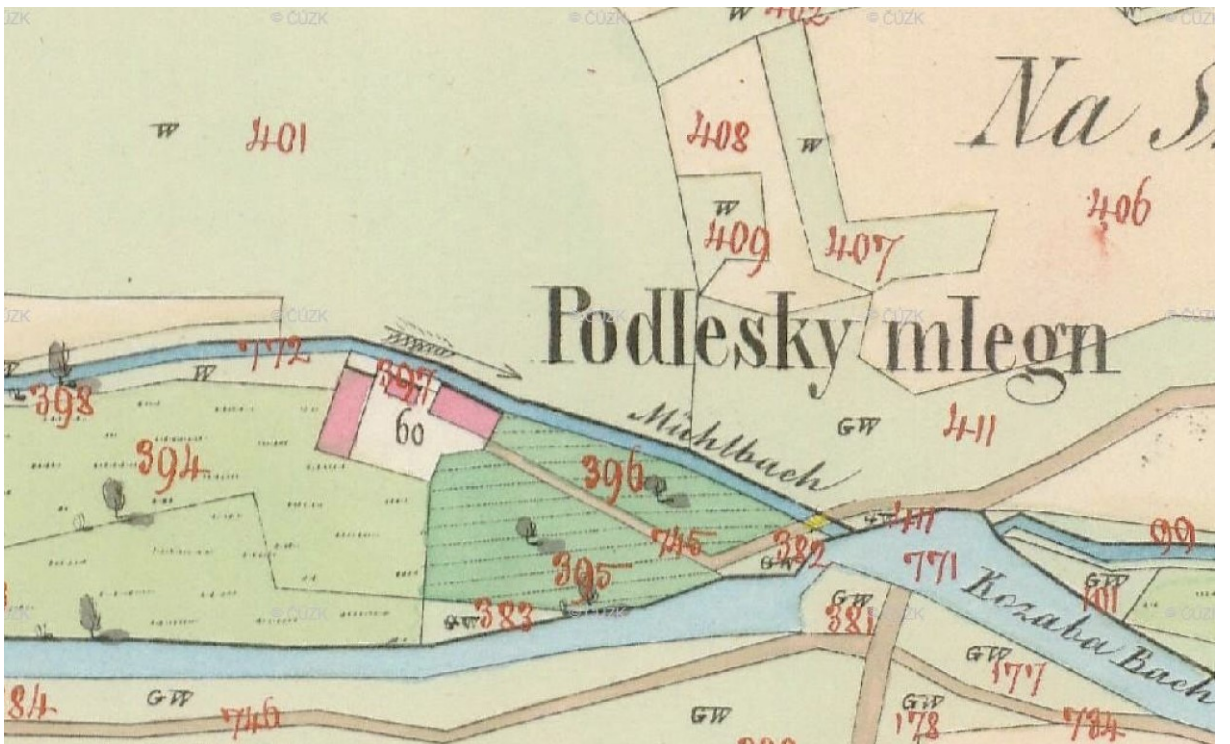
2.4.2 Mapy Stablního katastru

Obr. 8: Výřez z Indikační skici – Podleský mlýn č. p. 151

Obr. 9: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Podleský mlýn č. p. 151

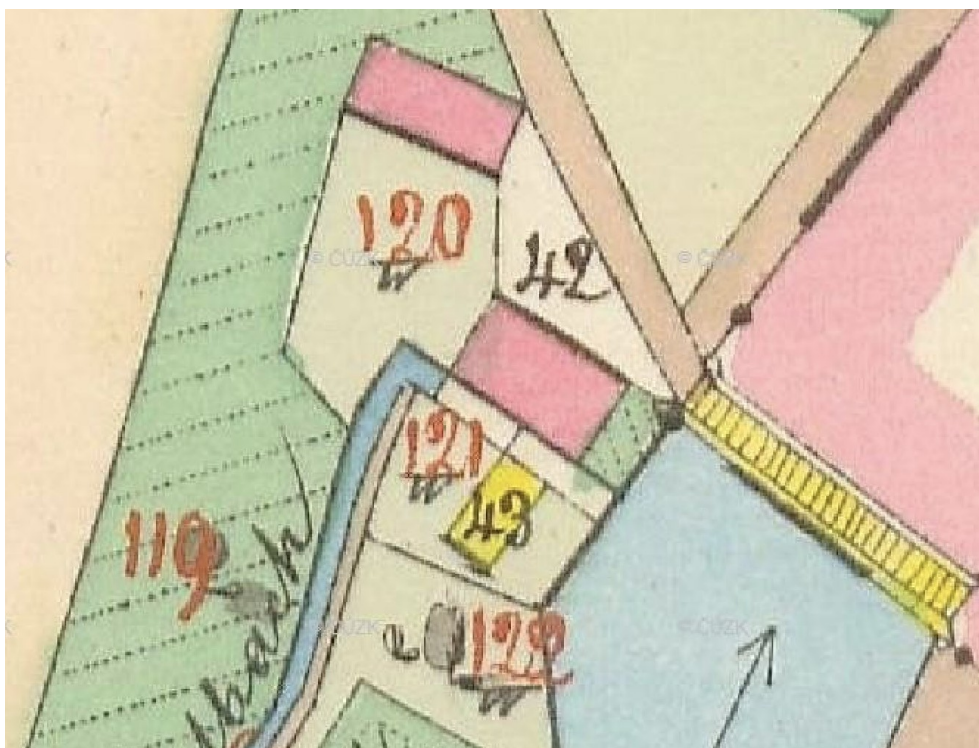
Obr. 10: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – Podleský mlýn č. p. 151

Obr. 11: Výřez z Indikační skici – Brejchův mlýn č. p. 27

Obr. 12: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Brejchův mlýn č. p. 27

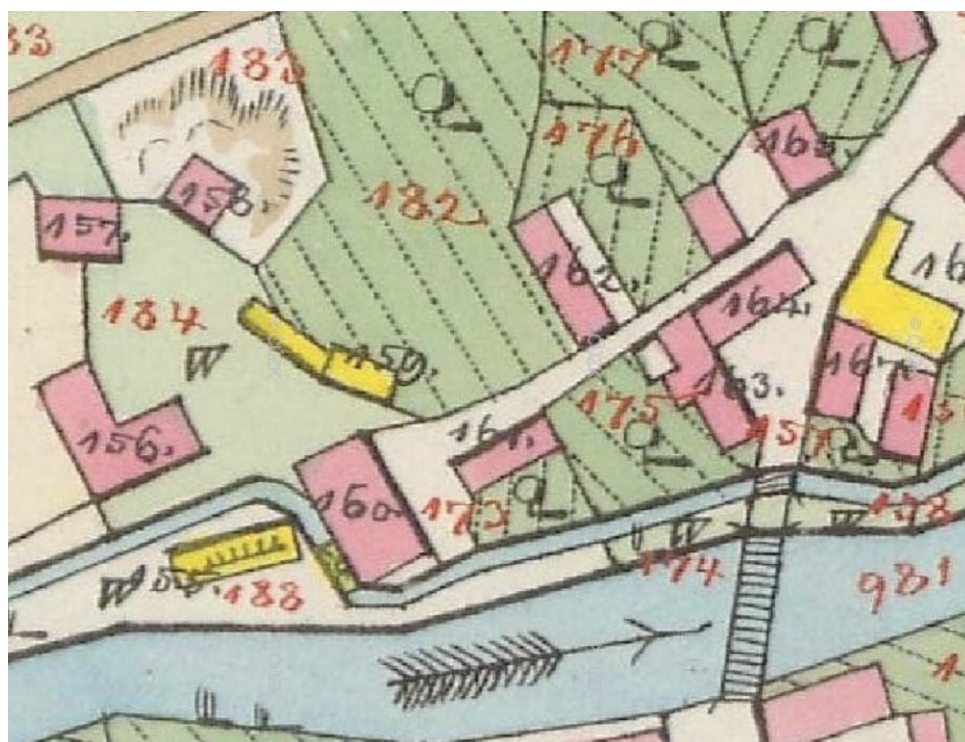
Obr. 13: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – Brejchův mlýn č. p. 27

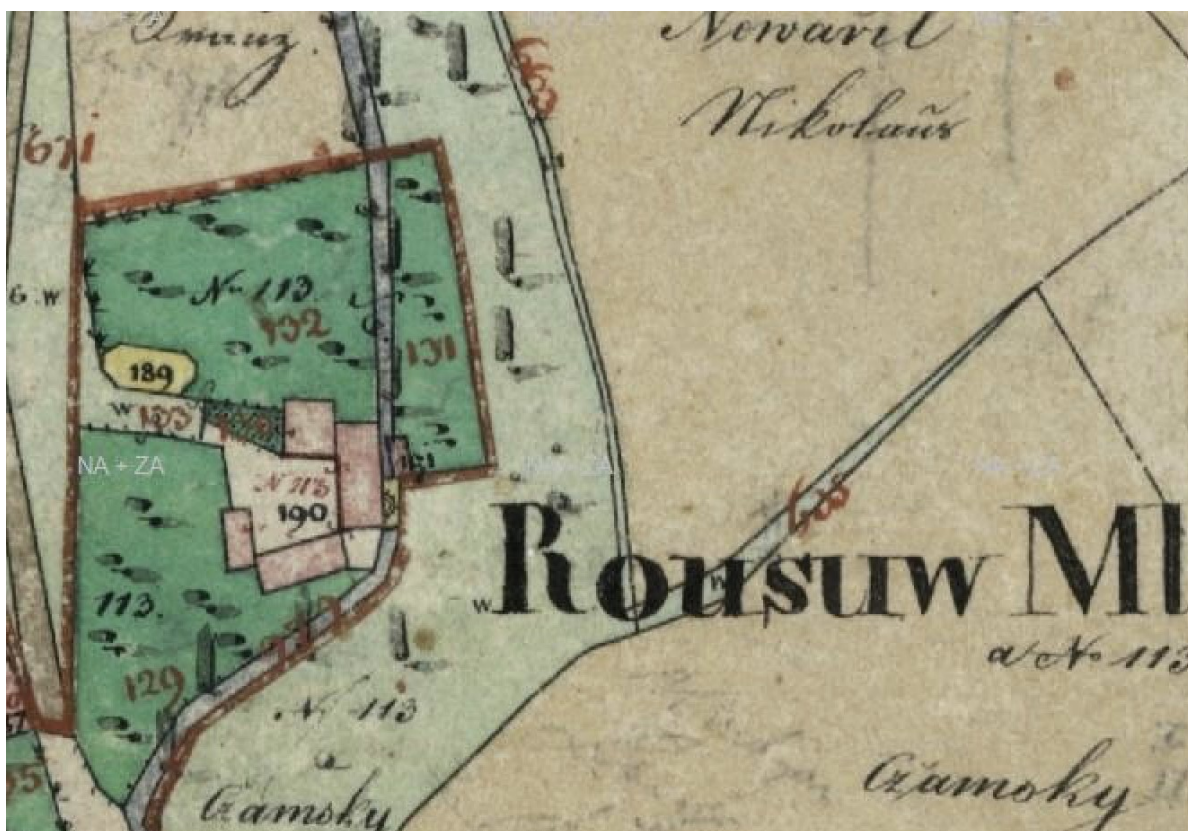
Obr. 14: Výřez z Indikační skici – Oulehlův mlýn č. p. 89

Obr. 15: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Oulehlův mlýn č. p. 89

Obr. 16: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – Oulehlův mlýn č. p. 89

Obr. 17: Výřez z Indikační skici – Rousův mlýn č. p. 113

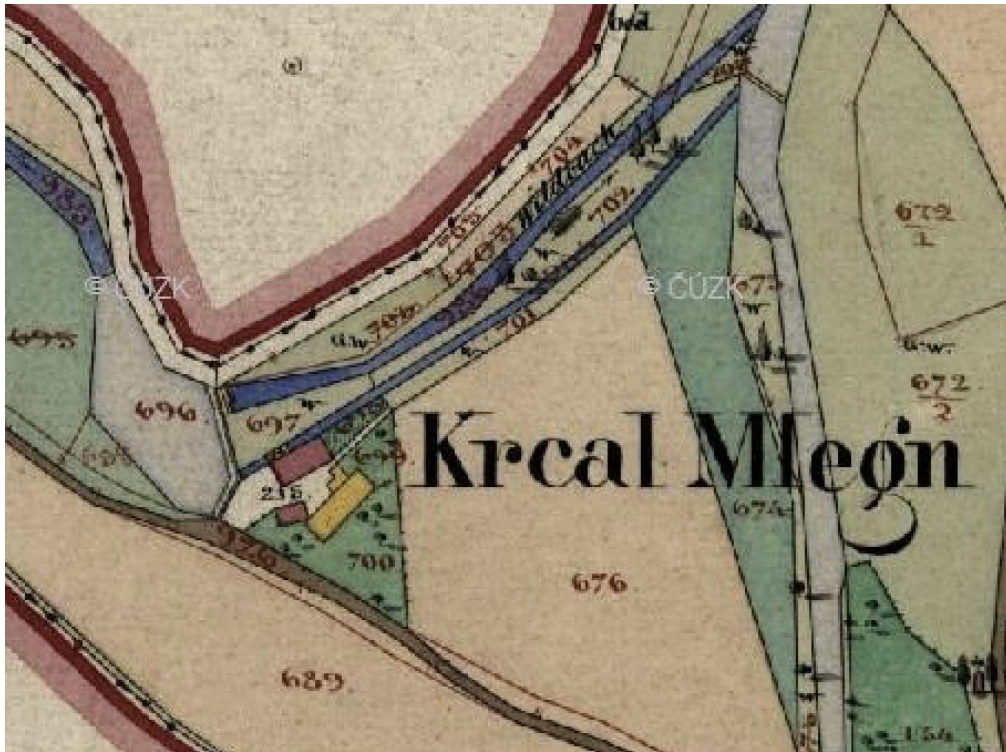
Obr. 18: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Rousův mlýn č. p. 113

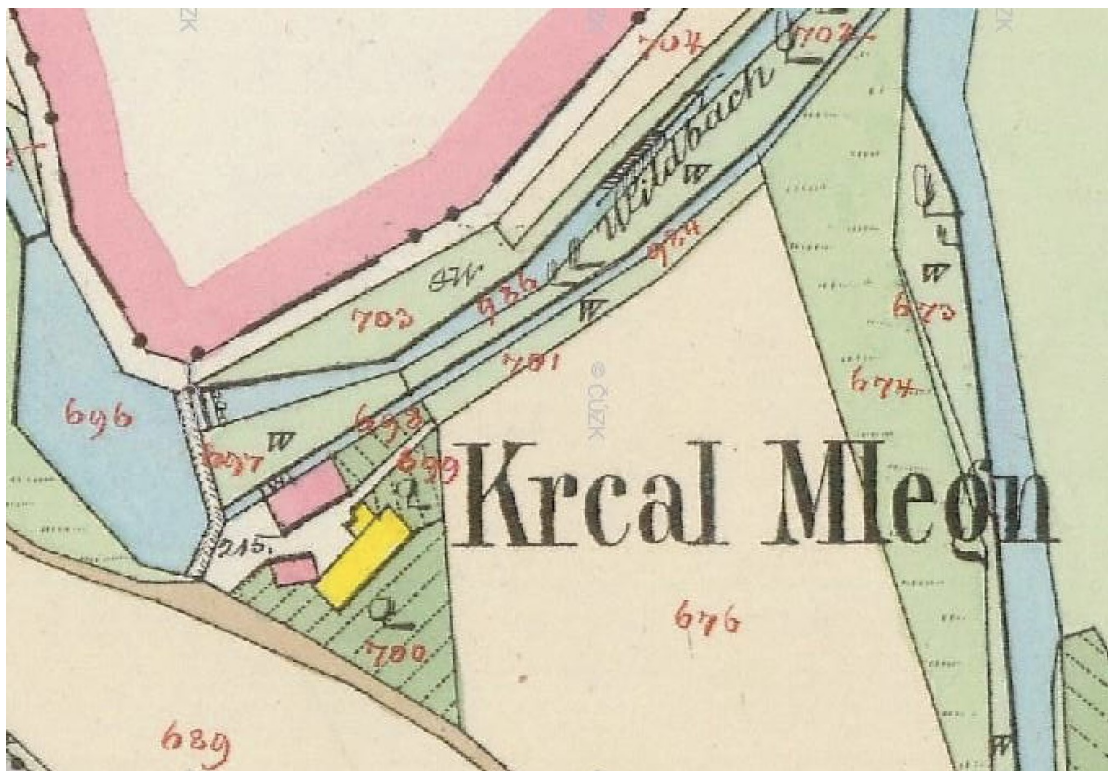
Obr. 19: Výřez z Císařských povinných otisků Stabilního katastru – Rousův mlýn č. p. 113

Obr. 20: Výřez z Indikační skici – mlýn Krcál č. p. 109

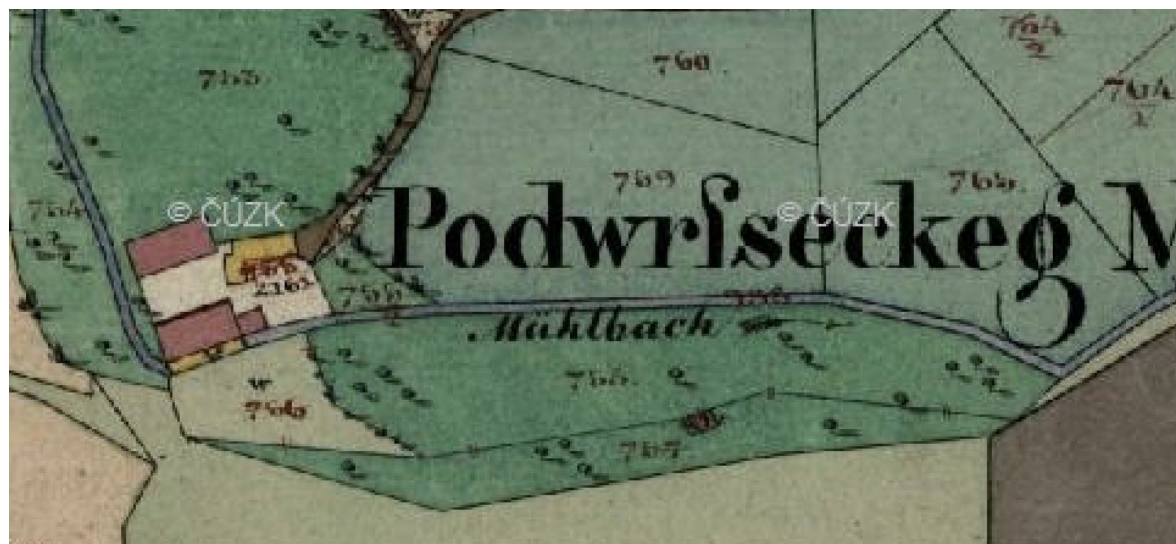
Obr. 21: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – mlýn Krcál č. p. 109

Obr. 22: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – mlýn Krcál č. p. 109

Obr. 23: Výřez z Indikační skici – Podvršecký mlýn č. p. 152

Obr. 24: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Podvršecký mlýn č. p. 152

Obr. 27: Výřez z Originální mapy Stablního katastru – Strnadův mlýn č. p. 153

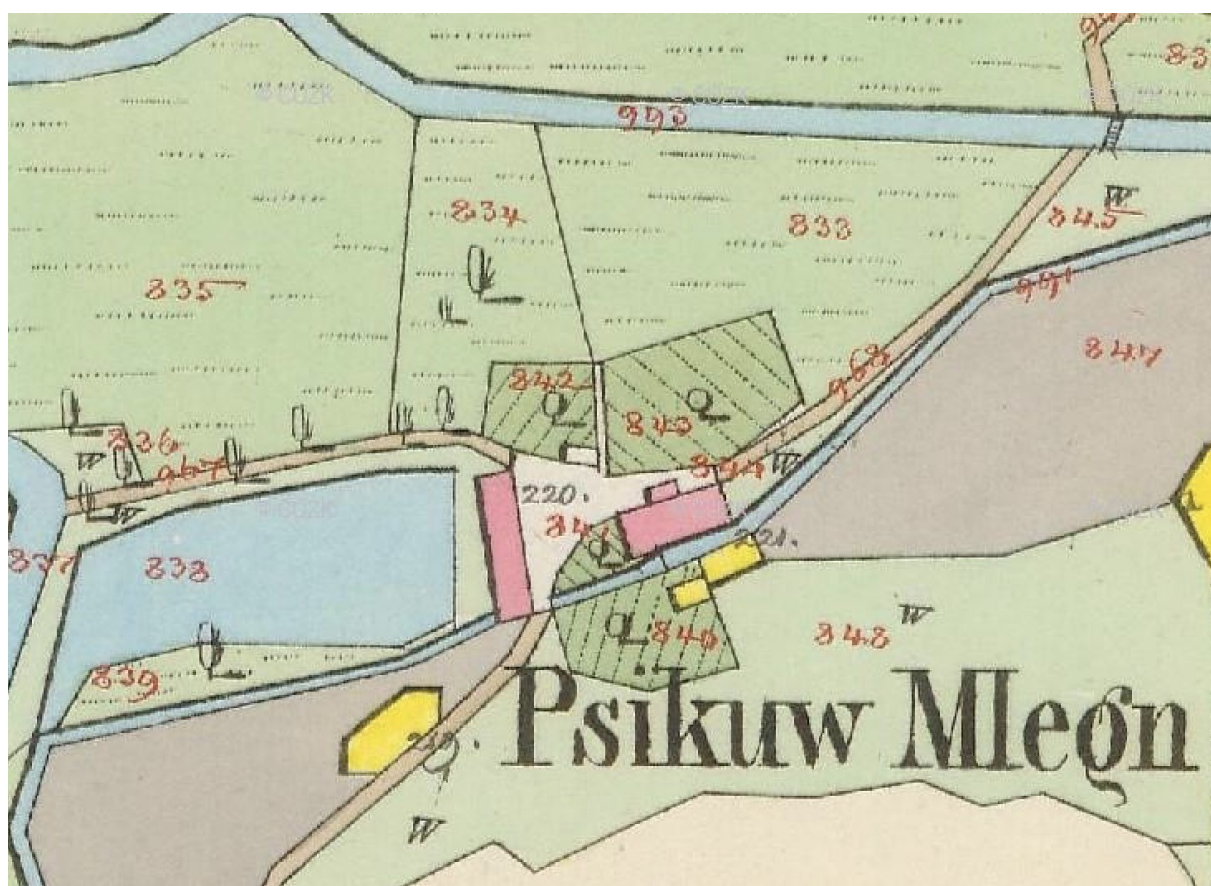
Obr. 28: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – Strnadův mlýn č. p. 153

Obr. 29: Výřez z Indikační skici – Psikův mlýn č. p. 154

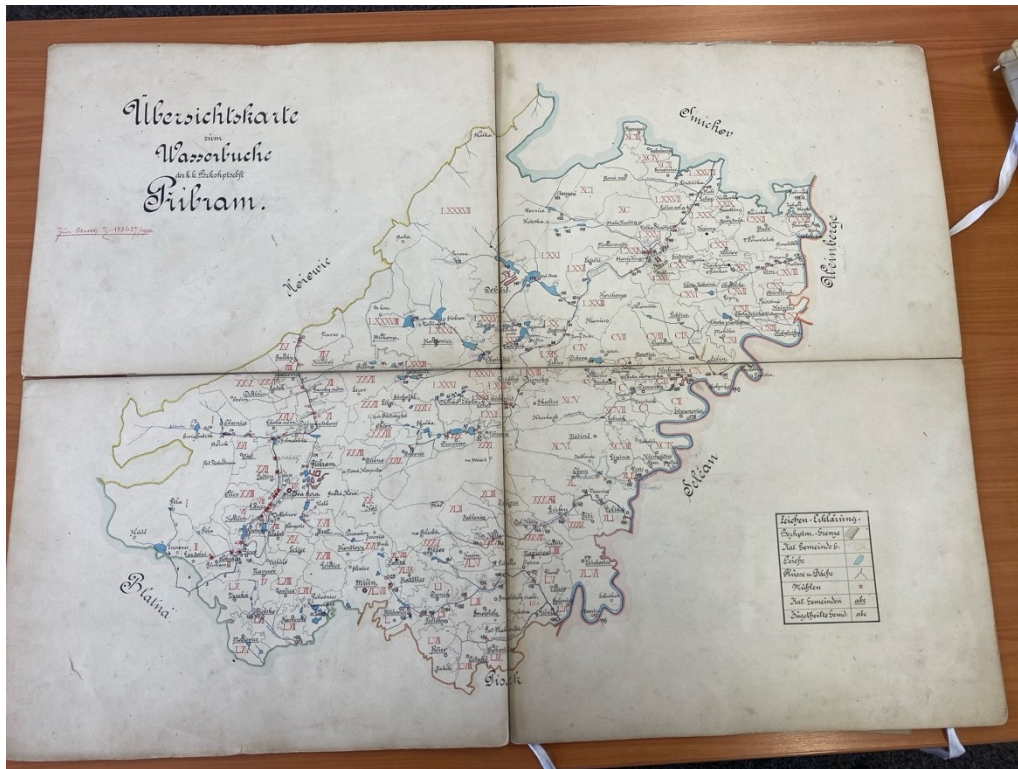

Obr. 30: Výřez z Originální mapy Stabilního katastru – Psikův mlýn č. p. 154

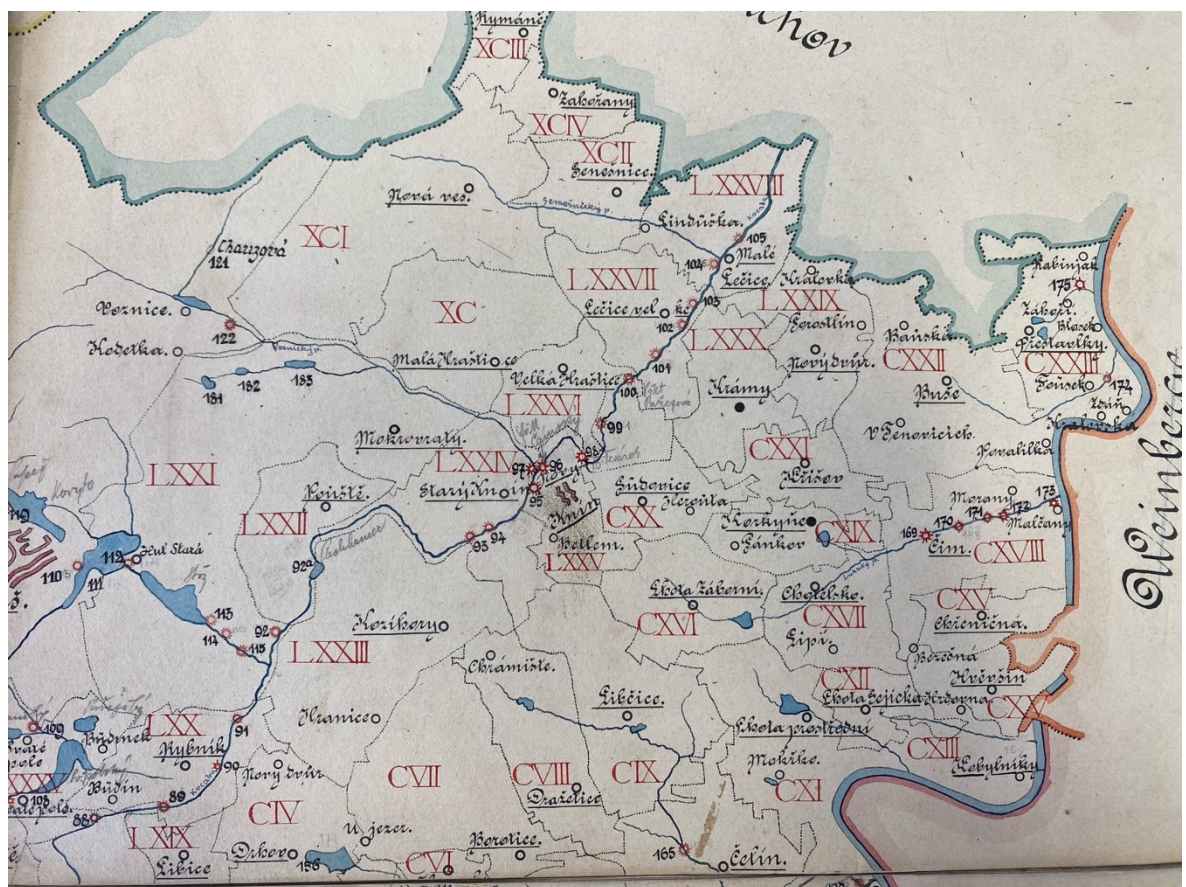

Obr. 31: Výřez z Císařských povinných otisků Stablního katastru – Přikuv mlýn č. p. 154

2.4.3 Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou

Obr. 32: Mapa k vodní knize z roku 1900

Obr. 33: Výřez z mapy k vodní knize

Číslo položky	Obec	Majetník	Druh	Detailní mapa	Normal.	Přiměřeno	Číslo položky	Obec
✓ 93	Kmín Nový	Ant. Liršek	Mlýn	LXXIV	ano	—	✓ 109	Prácheň
✓ 94	"	Liběda Anna Prychovi	"	" " 1/4	ano	—	✓ 110	Prácheň
✓ 95	Kmín Nový	Jan. Faktor	"	LXXXI	ano	—	✓ 111	Prácheň
✓ 96	"	Jan. Čánský	"	" " 1/2	ano	—	✓ 112	Prácheň
✓ 97	"	Alon. Masný	"	" " 1/2	ano	—	✓ 113	"
✓ 98	"	Karel Čimer	"	" " 1/3	ano	—	✓ 114	"
✓ 99	"	Ant. Šenad	"	" " 1/3	ano	—	✓ 115	"
✓ 100	"	Jan. Šmíd	"	" " 1/4	ano	—	✓ 116	Prácheň
✓ 101	Lečice Vel.	Frant. Šurový	"	LXXVII	ano	—	✓ 117	Prácheň
✓ 102	"	Jan. Šklenař	"	" " 1/4	ano	—	✓ 118	Prácheň
✓ 103	"	Anna Vlková	"	" " 1/4	ano	—	✓ 119	Prácheň
✓ 104	Lečice Mal.	Václav Kalinaříč	"	LXXVIII	ano	—	✓ 120	"
✓ 105	"	Václav Kalinaříč	"	" " 1/4	ano	—	✓ 121	"
✓ 106	Hrdčovice	Jan. Štálek	Mlýn	LXXXIII	ano	—	✓ 122	Prácheň
✓ 107	"	Jan. a Antonie Chomý	Mlýn	" " 1/4	ano	—	✓ 123	Prácheň
✓ 108	Prácheň	Marie Ant. Petras	Mlýn	LXXXV	ano	—	✓ 124	Prácheň

Obr. 34: Souhrnná tabulka k vodní knize, čísla položek novoknínských mlýnů 93-100

3. Stavebněhistorický a technologický rozbor vybraných mlýnů

Tato kapitola se detailněji zaměřuje na tři vybrané mlýny, kterými jsou Brunclíkův, Čámského a Tesárkův mlýn, přičemž každý z nich je představen v samostatné podkapitole. Úvodní části podkapitol se věnují obecným údajům a umístění mlýnů. Následná druhá část nastiňuje historický vývoj a proměny mlýnů optikou průběžných změn jejich majitelů a provozovatelů. Třetí část popisuje stavby z architektonického hlediska převážně na základě vlastní dokumentace. Poslední část pak přibližuje jejich technologické vybavení dle informací získaných z archivních pramenů. V závěru každé podkapitoly mlýna je obsažena obsáhlá příloha s fotodokumentací, nákresy a historickými plány.

3.1 Brunclíkův mlýn č. p. 327

3.1.1 Lokalizace

Areál mlýna se nachází na jihozápadě bývalého katastrálního území Starý Knín, které se rozkládalo při levém břehu řeky Kocáby. Dnes je toto území součástí města Nový Knín. Součástí areálu je bývalá mlýnská budova, ke které ze západu přiléhá dnešní truhlárna. Pozemek je polohován v intravilánu obce v ulici Pod Sady s číslem popisným 327. Jižně od mlýna teče říčka Kocába a severně nad mlýnem je na kopci situován bývalý křižovnický dvůr.

3.1.2 Historický vývoj pohledem pramenů

Vzhledem k tomu, že tento mlýn v době jeho vzniku jako jediný z knínských mlýnů spadal pod katastrální území Starý Knín, nenacházíme písemné zmínky o mlýně v zásadních archivních pramenech, ve kterých je zmíněno všech ostatních sedm knínských mlýnů. První souvislejší nalezené písemné zmínky pochází až z období 19. století, už společně s dalšími mlýny. Víme však, že mlýn pochází z doby dřívější, a to díky jeho stavebním prvkům. Ukázkou je dochovaný podpůrný sloup mlýnské hranice s vyřezaným nápisem z roku 1634. V té době byl prvním známým majitelem Jan Mrskoš, který je zmíněn v nápisu vyřezávaného sloupu. Ten mlýn opouští koncem 17. století a přesouvá se do Horažďovic.⁷⁷ Nakrátko okolo roku 1669 byl mlýn ve vlastnictví rodu Vratislavů z Mitrovic, kteří vlastnili staroknínský statek

⁷⁷ ŠIMEK, Rudolf. *Panský, Brejchův, Brunclíkův mlýny*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025]. URL: < <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/94-pansky-brejchuv-brunclikuv-mlyn>>.

situovaný na kopci nad mlýnem. Ten později odkoupil řád Křižovníků s červenou hvězdou.⁷⁸ Z historie obce víme, že Nový Knín zasáhla 30. válka, kdy do města v roce 1639 vtrhla švédská vojska a zpusťovala zde velkou část zástavby. Tomu se nevyhnula ani tato stavba a dřívější panský mlýn musel projít na konci 17. století přestavbou, kdy se z původní stavby dochoval pravděpodobně jen sloup z mlýnice.⁷⁹ V roce 1718 se uvádí nájemce Martin Budinský.⁸⁰ Mlýn měl roku 1791, kdy spadal pod velkostatek Starý Knín, v nájmu hospodář Jan Šebek.⁸¹ O 9 let později – v roce 1802 byli nájemci mlýna manželé Starzikovských.⁸² Záhy poté mlýn odkupuje rod Brejchů. Prvním z rodu se stává Matěj Brejcha, který se objevuje podepsaný na listině „*Pro Cech Mlnářsky Pořadek*“⁸³ okolo roku 1840, dalším uváděným je jeho syn Šebestián, který je na seznamu mlynářů prvně v roce 1886.⁸⁴ V tuto dobu mlynáři, až na Čámského mlýn, nesměli provozovat obchod, z důvodu postupného vysychání říčky Kocáby. Byli odkázáni pouze na mletí, jehož parametry byly přesně dané v hektolitrech⁸⁵ a nemohli jej přesáhnout: Žita 800-900, ječmenu 250-300 a pšenice 200-250.⁸⁶ Z výkazu mlýnských usedlostí z roku 1888 víme, že mlýn disponuje třemi českými složenými, jednou pilou a pomocnou silu představuje jeden stárek.⁸⁷ Za působení Šebestiána Brejchy hrál mlýn důležitou roli v dodávce elektrického proudu městu, kdy zde mezi lety 1921 a 1923 zřídil, po instalaci motoru na nasávaný plyn o síle 12 KS,⁸⁸ soukromou elektrárnu s elektrovodnou sítí pro dodávání proudu k osvětlování.⁸⁹ Měl syna Otakara a dceru Boženu, která se v roce 1911 provdala za Jana Hejru – obchodníka z Prahy.⁹⁰ V knize učňů se objevuje jméno František Brejcha,⁹¹ který se vyučil mlynářskému řemeslu 1919, je tedy možné, že se jednalo o bratra či syna Otakara Brejchy. Otakar měl dceru Růženu, která je zapsána v obchodní učňovské matrice.⁹²

⁷⁸ ŠIMEK, Rudolf. *Panský, Brejchův, Brunclíkův mlýny*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/94-pansky-brejchuv-brunclikuv-mlyn>>.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, Cech mlynářů a pekařů Nový Knín 1769-1860, složka rok 1836.

⁸⁴ SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

⁸⁵ V listině psán hektolitr bez dalšího vysvětlení. Tato jednotka objemu mohla udávat výkonnost mlýna za rok. Bez hustoty však nelze hektolitry převést na metrické centy, které jsou jednotkou hmotnosti.

⁸⁶ SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. s. 259.

⁸⁹ SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 44, inv. č. 1005, Soukromá elektrárna 1921-23, Šebestián Brejcha – mlýn č. p. 27.

⁹⁰ SOA Praha, LIX. Oddací kniha 1899-1943; Všechny obce mimo Nový Knín a Hrašticí, s. 32. Online. [cit. 24. 4. 2025]. URL: <<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/14676/32>>.

⁹¹ SOkA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-45, s. 1.

⁹² SOkA Příbram, Společenstvo obchodní v Novém Kníně, učňovská matrika 1905-1941, s. 27.

Výučný list získala 1.6.1941, ne však mlynářský.⁹³ Do roku 1932 byl mlýn ve vlastnictví Okresní hospodářské záložny Dobříš.⁹⁴ A právě okolo 30. až 40. let 20. století prošla mlýnská budova nejzásadnější přestavbou. Stavba byla vyvýšena o druhé patro, čímž byl odstraněn barokní štít, po kterém na jižním průčelí zůstal obrys. Z roku 1923 se dochovala fotografie, na které je stále viditelná původní podoba mlýna – ještě za mlynáře Šebestiána Brejchy, který zde ve stejném roce dokončil stavbu elektrárny.⁹⁵ Následná dochovaná fotografie pochází až z roku 1941, kdy se stavba nachází už po přestavbě. V tu dobu již byl majitelem Josef Brunclík, který je zapsán v knize učňů v roce 1932.⁹⁶ Jeho mistr Josef Loučka byl tehdy nájemcem mlýna č. p. 27 (dnes 327).⁹⁷ V září roku 1948 byl mlýn vzat pod správu Československých mlýnů v Praze, avšak znárodněn byl již v březnu téhož roku.⁹⁸ Následně spadl pod JZD Nový Knín.⁹⁹ V roce 2003 byl objekt prohlášen za kulturní památku.¹⁰⁰ Od roku 2008 je majitelem Karel Dragoun, který zde provozuje truhlářství na zakázku. Mlýn je po rekonstrukci využíván pro pořádání slavnostních akcí, zejména svateb s možností zázemí pro svatebčany, včetně ubytovacích služeb.

3.1.3 Stavební popis objektu

Jedná se o zděný omítnutý dvoupatrový dům obdélného půdorysu. Dispozice byla dvoudílná. Na jižní straně bylo obytné přízemí a na severu mlýnice.¹⁰¹ Budova je ve spodní části ze smíšeného zdiva tvořeného převážně lomovým kamenem a směsí cihel, ve zbytku budovy – v patrech a záklencích oken jsou užívány pálené cihly. Barva omítky je na všech průčelích šafránová, až na severní, kde je béžová. Severní a západní částí se vstupuje jednoduchými dveřmi do budovy. Jižní i severní průčelí má pět okenních otvorů. Západní 12 okenních otvorů a východní jich má 13. Střecha je sedlová, pokrytá bobrovkami, pod střechou se nachází vaznicový krov s šikmými stolicemi s pásky.

⁹³ SOkA Příbram, Společenstvo obchodní v Novém Kníně, učňovská matrika 1905-1941, s. 27.

⁹⁴ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 62, inv. č. 134.

⁹⁵ SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 44, inv. č. 1005, Soukromá elektrárna 1921-23, Šebestián Brejcha – mlýn č. p. 27.

⁹⁶ SOkA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-45, s. 26.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 63, inv. č. 134.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ NPÚ. *Památkový katalog*. [cit. 24.4. 2025]

URL:<<https://pamatkovykatalog.cz/vodni-mlyn-zv-brunclikuv-14459222>>.

¹⁰¹ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 62, inv. č. 134.

Exteriér

Severní průčelí

Severní průčelí na rozdíl od jižního není vidět z hlavní komunikační sítě, proto se může jevit „obyčejněji“. Na první pohled je patrná odlišnost barvy omítky od ostatních průčelí. Fasáda je vyvýšená a ze zahrady se vstupuje přímo do 1. patra. V prvním patře jsou dvě okenní osy, obě představují jednoduchý obdélný vstupní otvor s dovnitř se otevírajícími dvoukřídlými francouzskými dveřmi se šesti tabulkami. Ve druhém patře jsou tři okenní osy dvoukřídlé, čtyřtabulkové s otevíráním dovnitř a plochou šambránou. Dvě osy jsou ve stejné úrovni, jedna je uprostřed nad nimi.

Východní průčelí

Východní průčelí směřuje k ulici Pod Sady. Má dohromady 13 okenních otvorů, které se nijak neliší od oken na ostatních fasádách. Přízemí a 2. patro má čtyři a 1. patro pět. Okna jsou jednoduchá dvoukřídlá, čtyřtabulková s otevíráním dovnitř a plochou šambránou bílé až šedé barvy. V prvním patře je jediná výjimka, kdy 3. okenní osa je viditelně menší a nově přidaná. Mezi prvním a druhým patrem jsou pod opadanou omítkou místy viditelná písmena, která vytváří nápis „Brunclíkův válcový mlýn“.

Jižní průčelí

Hlavní jižní průčelí stavby směřuje k říčce Kocábě a je zdobeno rokokovým dekorem. V přízemí se nacházejí dvě okenní osy s dvoukřídlými, čtyřtabulkovými okny otevírajícími se dovnitř a s jednoduchou plochou šambránou. V prvním patře jsou okna obdobná, jak z hlediska počtu, typu šambrán a tabulek. Rozdíl spočívá ve velikosti, zatímco v přízemí jsou okna širší a vyšší – v prvním patře jsou užší a nižší. Ve druhém patře jsou dvě okna kasulová s plochou šambránou, která přesně kopíruje jejich tvar. Zde výplň oken není nijak dělena. Okna jsou novodobá, majitel se však snažil jejich historickou podobu alespoň lehce napodobit. Mezi okny ve druhém patře se nachází římsa, která na obou stranách vynáší pilastry s volutovými hlavicemi nahoře spojenými zprohýbanou rokokovou zdobnou páskou s akantem a jinými dekorativními prvky. Nad tím je obrys konvexně-konkávního rokokového štítu s odsazením, který je na vrcholu a v patě jeho ramen zakončen volutami. Toto reflektuje původní tvar štítu před přestavbou a vyvýšením patra zhruba z 30. let 20. století.

Západní průčelí

Západní průčelí je členěno 12 okenními otvory, uspořádanými po čtyřech osách v každém podlaží. V přízemí tři ze čtyř os tvoří jednoduché vstupy s moderními dveřmi a jednoduchou plochou šambránou. Druhá okenní osa zleva je vyplněna jednoduchým menším nečleněným okénkem. V prvním patře je první a třetí okenní osa zleva doplněná jednoduchou mříží. Zbytek oken se od sebe liší pouze nepatrnými změnami v rozměrech, ale typ oken a šambrána je všude identická.

Interiér

Je nutné zmínit, že ze samotného interiéru se dochovalo opravdu málo. Původní mlýn dnes slouží jako penzion a při jeho rekonstrukci došlo ke kompletní přestavbě vnitřního uspořádání. Hodnotné prvky interiéru tvoří pouze obvodové stěny, původní nosné trámy stropů, dochovaný sloup z mlýnice a původní pohledově upravený krov. Z původní dispozice objektu se zachovalo jen dělení prostoru na jednotlivá patra. Veškeré vnitřní stěny byly odstraněny, čímž došlo ve všech patrech k vytvoření otevřeného prostoru členěného pouze nově umístěným mobiliářem.

Víme, že v přízemí byla jižní část obytná a ve zbytku se nacházela mlýnice. To nám je známo díky dochovanému stropnímu dubovému průvlaku s dochovaným podpurným sloupem z mlýnské hranice. Patka sloupu je zalita v betonu. Dolní část dříku je užší a postupně se rozšiřuje až ke třem zdobně vyřezávaným prstencům, na které navazuje bubnovitá část dříku. Na ní navazují další dva vyřezávané prstence s hranolovou hlavicí nad nimi. Do vrcholu hlavice s vyřezaným nápisem

DIELAL TENTO

SLAVP IAN MRS

KOSS MLINARŽ

ANNO DOMINI

1634

je zasunut průvlak. Strop je záklopový tvořený některými recyklovanými trámy z původních stropních konstrukcí. V jižní části je viditelné ztužení pomocí železného táhla, kotveného podél trámu. Podlaha je dřevěná z podélně kladených prken. Každé okno má uvnitř parapetní desku.

Všemi patry prochází zděný komín, vedle kterého je postavené moderní schodiště se skleněným zábradlím, patrně respektující polohu původního schodiště.

V prvním patře je totožná podlaha i strop, kromě průvlakového trámu, který je z jedlového dřeva a ne z dubového jako v přízemí. Podél průvlaku je v jižní části prvního patra nataženo železné táhlo. Zvláštností je výčnělek v severovýchodní části zdi, který má tvar oblouku. S největší pravděpodobností by mohl souviset se vstupem pod zastřešenou verandu se schodištěm, která stávala na místě výčnělku, což je patrné z historické fotografie. Tuto tezi posiluje skutečnost, že ve druhém patře se pod oknem nachází klenutý cihelný pas, který musel být nad dveřmi z téže verandy.

Druhé patro, které v minulosti patrně nebylo obytné a sloužilo nejen jako skladiště, je dnes obytným podkrovím. V severní části, která se nachází nad bývalou mlýnicí, byla dříve umístěna část mlýnské technologie, např. transmise z kovových řemenic. Dnes je nad touto částí na původních vazných trámech umístěno polopatro, sloužící jako otevřená ložnice. Na první pohled je viditelná odkrytá část konstrukce krovu. Krov pochází z 20. století s pozdějšími úpravami z nedávné doby. Jedná se o vaznicový krov s šikmými stolicemi s pásky, kdy dva podpírají vaznice a jeden rozpěru. Zdi ve druhém podlaží nejsou omítnuty, proto je zde patrná nepravidelná vazba z pálených cihel a cihelné klenuté pasy nad okny. Podlaha i strop v patře se nijak neliší od ostatních podlaží.

3.1.4 Technologické vybavení mlýna

Mlýnská technologie v Brunclíkově mlýně se nedochovala. Majitel zbylou technologii, která se v mlýně nacházela, využil čistě jako dekoraci a to jak v interiéru, tak exteriéru. Díky fondu MIÚ a vodním knihám však máme poměrně přesné záznamy o technických parametrech, evidenci mlýnu a strojním vybavení převážně z období Protektorátu Čechy a Morava.

Záznam z vodní knihy

Ve sbírce listin a plánů ku vložce vodní knihy se z protokolu z roku 1877 dočítáme, že mlýn „...*pozůstává s trojích složeních a pily vrchní vodou hnané*,...“¹⁰² Zbytek listiny podává faktické parametry týkající se jezu a jeho stavidla se schematickými náčrtly.

¹⁰² SOKA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Sběrka listin a plánů ku vložce vodní knihy číslo 94.

V roce 1912 okresní hejtmanství v Příbrami odpovídá na žádost Šebestiánu Brejchovi, která nás informuje, že zde byl postavený motor na nasávaný plyn pro výpomoc rekonstruovaného mlýnského strojního zařízení. Tento motor měl ležatou konstrukci, jeho výkon činil 12 koňských sil za 200 ot/min., stroj byl čtyřtaktní s ventilovým rozvodem a s elektro-magnetických zapalovačem. Nacházel se v podezdívce přístavku, ke které byl připevněn kotevními pruty. V samotné mlýnici se v přízemí vyskytovalo palečné kolo a moučná truhla. V prvním patře byly dva mlecí kameny – jeden český, ty byly převážně z pískovce, a druhý francouzský, ty bývaly z křemence. Dále se zde vyskytovala jedna válcová stolice na žito. Ve druhém patře byla loupáčka, druhá válcová stolice na žito menšího rozměru, moučný (hranolový) vysévač a savka. Ve třetím podlaží se nacházel rovinný vysévač, tarár, triér, sortýr a kapsové dopravníky. Celý mlýn pohánělo jedno vodní kolo na svrchní vodu o průměru 300 cm, s šířkou koreček 140 cm a hloubkou 28 cm.¹⁰³

Záznam z Mlynářského ústředí

Dotazník k zápisu do mlynářského rejstříku nás informuje, že hlavní dvoupatrová mlýnská budova měří na délku 19,85 m, na šířku 10,35 m a do výšky 8,65 m. V přízemí je mlýnice o rozměrech 13,5 x 10,35 m a na zbytku jsou byty. První a druhé patro nad bytem je součástí mlýnice, kde se mimo jiné uskladovaly mlýnské výrobky – zde válcová podlaha pojmul 600 q výrobků. Obilí se skladovalo v pytlích v přízemí, kde bylo možné uložit 400 q obilí. Kontingent obchodního mletí byl stanoven 18. prosince 1935 na 2 500 q pšenice a 7 500 q žita. Přípustné množství námezdního mletí bylo stanoveno dne 23. února 1937 na 660 q pšenice a žita dohromady. Co se týče počtu zaměstnanců, pracovali ve mlýně tři kvalifikovaní a dva pomocní dělníci.¹⁰⁴

Zásadní změna přichází v souvislosti s rekonstrukcí hnacího mechanismu mlýna. Vodní kolo nahrazuje roku 1930 Francisova turbína, jejímž výrobcem byl J. Kohout – Smíchov. Nejvyšší průtočné množství vody bylo 340 l/s a při 310 obrátkách za minutu dosahoval motor výkonu 12 KS. Veškeré mlýnské stroje byly poháněny elektrickým motorem AB-20 s 25 kW, který byl vyroben v roce 1934 Č.K.D. a. s.¹⁰⁵

Stroji užívanými k čištění obilí značky Č.K.D. Blansko byl aspiratér o šířce síta 500 mm a délce 1 650 mm a triér o průměru 500 mm a délce 2 000 mm. A poté jeden hranolový vysévač

¹⁰³ SOKA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Sběrka listin a plánů ku vložce vodní knihy číslo 94.

¹⁰⁴ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 62, inv. č. 134.

¹⁰⁵ Tamtéž.

o průměru 800 mm a délce 4 000 mm, vyrobený firmou J. Kohout - Smíchov. K loupání obilí sloužila loupačka firmy Ekonos.¹⁰⁶

Stroje mlecí funkce lze rozdělit do dvou skupin. První skupina zahrnovala válcové stolice, které byly v počtu tří kusů se dvěma páry válců – dva z výroby Č.K.D. Blansko a jeden J. Kohout – Smíchov. První stolice měla jeden pár válců rýhovaný o délce 500 cm a průměru 250 cm, který se užíval ke šrotování pšenice. Druhý pár byl hladký o délce 500 cm a průměru 300 cm k vymílání pšenice. Druhá rýhovaná stolice, s délkou obou párů válců 600 cm a průměru 300 cm, se používala k mletí žita a domílání pšenice. Třetí rýhovaná stolice s délkou párů 500 cm a průměrem 300 cm sloužila ke stejnému účelu jako stolice druhá. Druhá skupina obsahovala jeden francouzský kámen o průměru 1 050 mm firmy Prokopec – Vinohrady užívaný k domílání a šrotování.¹⁰⁷

Stroje používané k vysévání se stávaly ze tří rovinných vysévačů a jedné jednodílné reformy – všechno vyrobeno firmou J. Kohout – Smíchov. Všechny rovinné vysévače měly stejné rozměry, tedy délka skříně měřila 1 800 mm a její šířka 960 mm i stejný počet dílů – dva. Dva z nich mělo devět sít v každém díle a jeden jich měl deset. Účel používání byl na mletí pšenice a žita a na domílání pšenice. Jednodílná reforma se užívala k čištění krupice a dunstů. Rozměry rámečku či žejbra reformy byly o délce 570 mm a šířce 540 mm.¹⁰⁸

U pomocných strojů je aspirace popsána takto: „*Mlým je aspirován aspirací centrální, která se skládá: z 1. exhaustoru a 1. 6ti hadicový filtr*“.¹⁰⁹ Dalším pomocným strojem byla stojatá míchačka na míchání mlýnských výrobků s délkou míchacího válce 4 000 mm a obsahem 50 q – vyrobena firmou Rapid Fantl a spol. – Praha.¹¹⁰

¹⁰⁶ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 62, inv. č. 134.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

3.1.5 Přílohy

Dokumentace současného stavu a vlastní nákres krovu

Obr. 35: Jižní průčelí s dekorativním štítem

Obr. 36: Detail štítu jižního průčelí

Obr. 37: Celkový pohled na budovu z jihovýchodu

Obr. 38: Detail nápisu na východním průčelí

Obr. 39: Nově omítnuté severní průčelí – pohled na první a druhé patro

Obr. 40: Interiér přízemí

Obr. 41: Detail desky výrobce Francisovi turbíny

Obr. 42: Původní mlecí kámen použitý jako dekorativní doplněk

Obr. 43a a 43b: Celkový pohled na podpůrný sloup s dubovým průvlakem a detail hlavičky

Obr. 44: Pohled na druhotně dekorativně instalovanou transmisí v prvním patře

Obr. 45: Jedlový průvlak v prvním patře

Obr. 46: Detail dolní části kapsového dopravníku
Obr. 47: Výstupek ve zdi ve tvaru oblouku

Obr. 48: Železné táhlo podél průvlaku

Obr. 49: Pohled na jižní stranu vaznicové konstrukce krovu

Obr. 50: Pohled na severní část krovu

Obr. 51: Železné táhlo ztužující příčnou vazbu

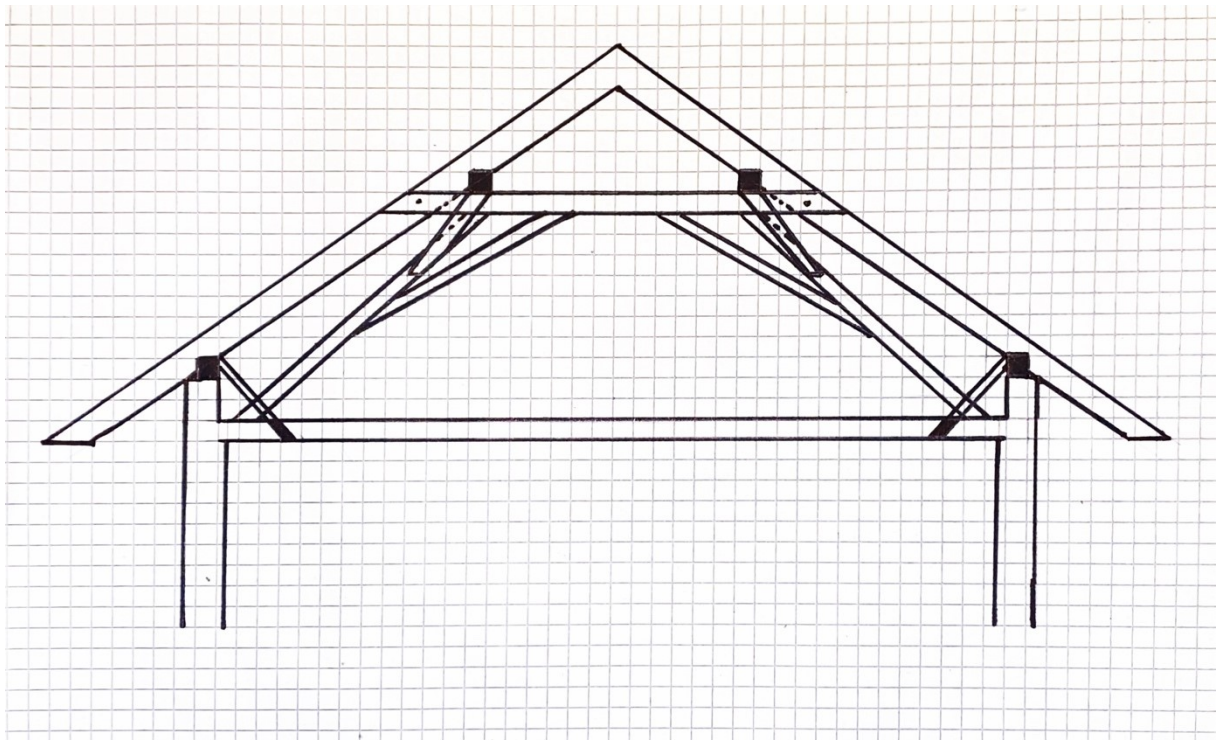
Obr. 52: Klenutý cihelný pas pod oknem

Obr. 53 a 54: (vlevo) novodobé dvoukřídle, čtyřtabulkové okno ve druhém patře; (vpravo) v prvním patře s parapetem

Obr. 55 a 56: (vlevo) Novodobé kasulové okno ve druhém patře; (vpravo) dvoukřídle, čtyřtabulkové okno s mříží a dvojitým parapetem v prvním patře

Obr. 57: Vlastní nákres vaznicového krovu

Historické fotografie a plánek

Obr. 58: Historická fotografie z roku 1922 před přestavbou

Obr. 59: Historická fotografie z roku 1941 již po přestavbě

Obr. 60: Pohled do mlýnice na podpůrný sloup a kapsový dopravník, vzadu patrné dělení obytné části od mlýnice (pravděpodobně 90. léta 20. století)

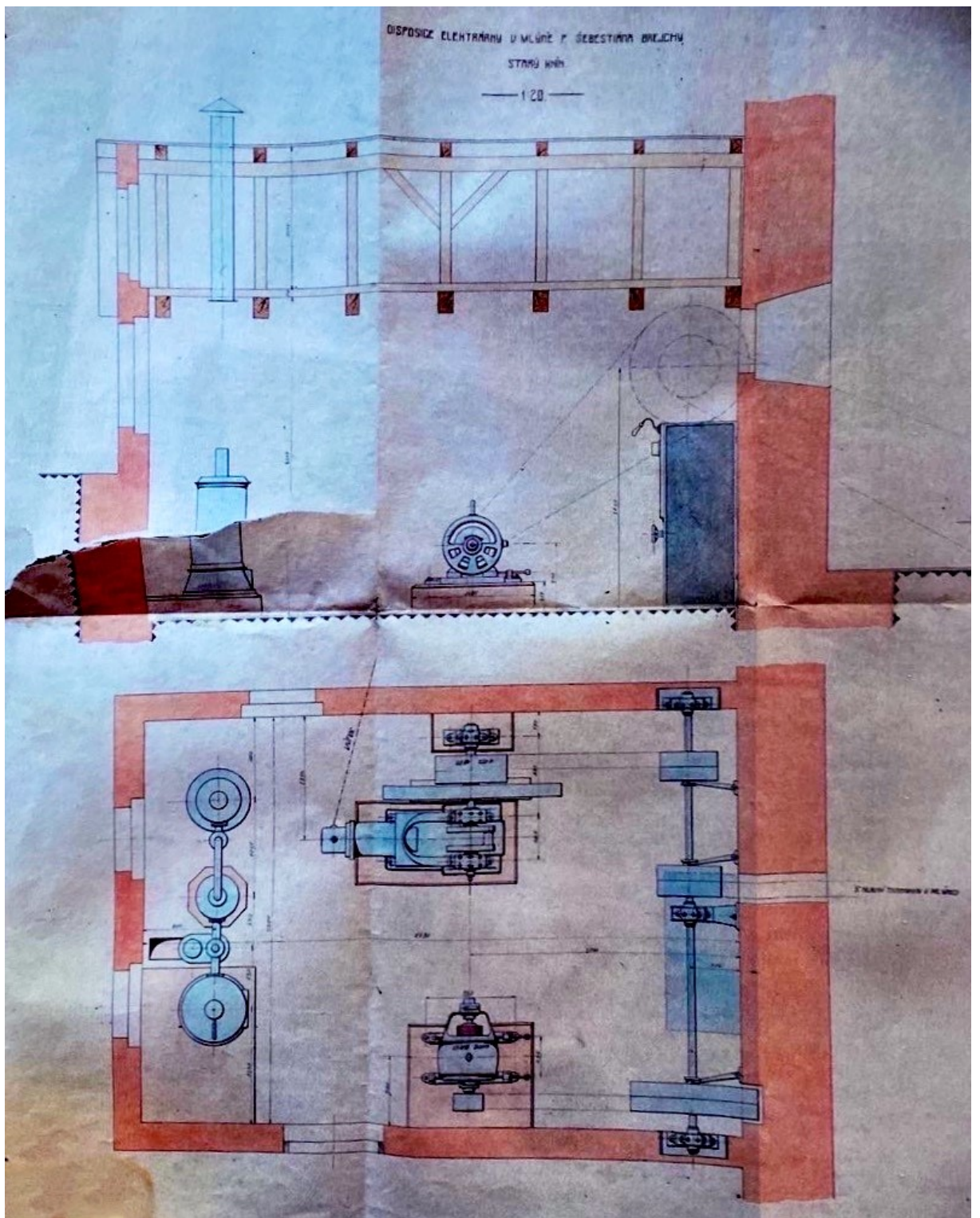
Obr. 61: Celkový pohled na mlýn (pravděpodobně 90. léta 20. století)

Obr. 62: Sekvence posleповaných fotografií – přízemí, obytná část (patrný klenební pas v místě nad kolem – pravděpodobně od pece)

Obr. 63: Sekvence posleповaných fotografií – první patro

Obr. 64: Dispozice elektrárny ve mlýně

3.2 Čámského mlýn č. p. 113

3.2.1 Lokalizace

Areál mlýna se nachází v údolí říčky Kocáby na severním okraji města. Na východní straně nad areálem je zalesněný svah. Pozemek je polohován v ulici Jatecká s číslem popisným 113. Historickou součástí areálu byla mlýnská budova s hospodářskými budovami. Dnes se v areálu nachází pouze modernější stavení dílen, ve kterých působí firma KOHOUT J&B s. r. o. Stavba mlýna byla kvůli dlouhotrvajícímu chátrání v říjnu roku 2023 zdemolována.

3.2.2 Historický vývoj pohledem pramenů

První zmínka o mlýně pochází z kroniky města Nový Knín, ve které se píše: „*R. 1658 přišel do král. města N. Knína hor zlatých ze vsi Chejnic¹¹¹ mlynář Jiřík Rous (...), jenž řemeslu svému v Miroticích se vyučil.... r. 1658 žádal za přijetí mezi mistry cechu mlynářského v Novém Kníně, k nimž přijat byl dne 2. června 1659,...*“¹¹² Není však pochyb, že mlýn bude o něco starší. Ve spise z roku 1665 – Popsání měšťanů za starodávna je zapsáno: „*...má mlýn o 2 kolách; pila jest pustá, takže toliko místo zbývá.*“¹¹³ V roce 1675 byl zvolen Jiřík Rous – první známý majitel, cechmistrem, kterým byl znovuzvolen i v roce 1684. Jeho synové Václav a Jan jsou později taktéž cechmistry. V roce 1704 je majitelem mlýna Jan Rous (syn Jiříka), za kterého měl mlýn jedno funkční složení ze dvou.¹¹⁴ Z mlýna pochází inspektor císařských statků Jan Ferdinand Rous rytíř z Rausenbachu, který se zde narodil okolo roku 1692.¹¹⁵ Mlýn měla rodina Rousova v držení do roku 1711, kdy se Janova dcera a sestra Jana Ferdinanda – Dorotka, provdala za Vojtěcha Čámského, jehož rodu mlýn náležel až do 20. století.¹¹⁶ Vojtěch Čámský byl roku 1729 cechmistrem. Mezi lety 1734 až 1847 byla vedena cechovní kniha cechu mlynářského, na jejímž vzniku se podílel Vojtěch Čámský.¹¹⁷ Dále je zmíněn František Čámský starší, který je majitelem mlýna mezi lety 1796 a 1840.¹¹⁸ V roce 1872 prošel mlýn přestavbou,

¹¹¹ Chýnice

¹¹² SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kronika Zlatohorního města Nového Knína, inv. č. 64, č. kn. 63, s. 46.

¹¹³ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 6. ISSN 1802-6893. URL: <<https://ndk.cz/uuid/uuid:dc66ae20-ba36-11dd-94ca-000d606f5dc6>>.

¹¹⁴ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kronika Zlatohorního města Nového Knína, inv. č. 64, č. kn. 63, s. 46.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských. s. 10.

¹¹⁸ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

což je patrné z datace ve štítě. Z výkazu mlýnských usedlostí pocházejícího z roku 1888 získáváme údaje, že za mlynáře Františka Čámského mladšího měl mlýn dvě české a jedno francouzské složení, jeden český krupník a pomocnou sílu představoval jeden stárek a jeden učeň.¹¹⁹ V roce 1893 je členem nově zřízeného I. živnostenského společenstva Karel Čámský.¹²⁰ Další tři jména z rodu Čámského jsou zmíněna v knize učňů vedené mezi lety 1915 až 1945.¹²¹ První syn Karla Čámského st. – Karel, se vyučil 10. června 1918. Druhý syn Bohumil získal výuční list 17. prosince 1920. Třetímu a poslednímu synovi Františkovi byl výuční list vydán 17. července 1928. Nejstarší syn Karel se stal členem společenstva mlynářů v Novém Kníně roku 1929, jeho bratr Bohumil se přidal o pár let později.¹²² V dotazníku k zápisu do mlynářského rejstříku se dozvídáme, že do roku 1933 byl majetek manželů Čámských – Karla a Marie. V témže roce Karel zemřel a ke vdově Marii se připisuje 5 letý syn Karel ml.¹²³ V rozsáhlém popisu změn po 31. říjnu 1938 se uvádí: „*Dnem 25. března 1941 stal se ¼ spolumajitelem mlýna pan František Čámský švagr a nynější manžel spolumajitelky pí. Marie Čámské, která tuto čtvrtinu panu Františku Čámskému ze své poloviny postoupila.*“¹²⁴ Zhruba od 50. let 20. století již nenacházíme výrazné zmínky o rodině Čámských, od tohoto období také budova začínala postupně chátrat. Po roce 1989 byl mlýn prodán rodině Tesárkově.¹²⁵ V 90. letech pozemek vlastnila truhlářská firma, která zde nechala nově vystavět truhlářské dílny a stavbu mlýna nechávala ladem. V roce 2023 vydal městský úřad v Novém Kníně souhlas s odstraněním budovy a v říjnu byla mlýnská budova zdemolována.¹²⁶

3.2.3 Stavební popis objektu

Popis objektu vycházel z fotografií pořízených mezi lety 2006 až 2018, které byly nalezeny na různých webových stránkách. Jedná se pouze o fotografie exteriéru, který bude popsán. Interiér nemohl být popsán z důvodu chybějících materiálů a demolice objektu. Nutno však prohlásit, že budova představovala hodnotný a autentický prvek nejen v údolí říčky Kocáby a je politováníhodné, že se jejímu zboření nedalo zabránit.

¹¹⁹ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

¹²⁰ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nového Knína, I. živnostenské společenstvo 1893-1904.

¹²¹ SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-1945.

¹²² SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Zápisy o valných hromadách a výborových schůzích 1918-37.

¹²³ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín.* s. 261.

¹²⁶ Stavební úřad města Nový Knín, spis č.p. 113.

Celý areál mlýna tvořil soubor venkovských staveb se sedlovými střechami. Hospodářská stavení byla jednopodlažní. Mohutná budova byla dvou až částečně třípodlažní s půdorysem do písmene L, situovaná na východní straně pozemku. Zděná budova, dříve omítnutá, byla ze smíšeného zdiva tvořeného lomovým kamenem se směsí cihel. Ve štítech, záklencích oken a nik pouze z pálených cihel. Místy viditelný zbytek omítky žluté a bílé barvy. Severní průčelí s přístavbou mělo dohromady sedm okenních otvorů, jižní taktéž sedm. Západní–jihozápadní měla 39 okenních otvorů a východní devět. Střecha byla sedlová krytá bobrovkami, až na přístavek na severní straně, kde byla střecha pultová pokrytá pravděpodobně polykarbonátovými vlněnými deskami. Na severní straně střechy, kde bývala obytná část, se vyskytovaly dva zděné komíny. Obytná část s mlýnicí se nacházela pod jednou střechou, avšak s oddělenou dispozicí. Krov byl pravděpodobně konstrukce vaznicové s šikmými stolicemi, což nám naznačují historické plánky na rekonstrukce.

Exteriér

Severní průčelí

Severní průčelí tvořila obdélná přístavba a severní štít jižního křídla. Přízemí mělo tři obdélné osy s klenutým cihelným pasem a s dalšími náznaky bývalých dvou os, u kterých byl taktéž patrný klenutý cihelný pas. Přízemí a patro bylo děleno kordonovou římsou, na kterou navazovaly do prvního patra lizény. Ty tvořily tři lizénové rámy, ve kterých byla vždy umístěna jedna okenní osa segmentově zakončená. Ve štítu byla jedna obdélná okenní osa s klenutým cihelným pasem, pod kterou v úrovni patra byly minimálně další dvě okenní osy v lizénových rámech. To nelze však s jistotou říci, jelikož jsou schované za pultovou střechou.

Východní průčelí

Východní obdélné průčelí bylo okapově orientované k náhonu, který byl zasypán. Přízemí bylo čtyřosé. Jedna osa představovala vstupní otvor s klenutým cihelným pasem. Napravo od ní obdélná okenní osa s klenutým pasem a v části přístavby na východní straně taktéž. Nad vstupním otvorem byl jeden okenní otvor s mříží. Přízemí bylo od 1. patra odděleno kordonovou římsou, která byla u čtvrté osy zleva přerušena, za oknem pokračovala dál. Z římsy vystupovaly lizény tvořící rámy. Patro mělo pět okenních os. První a druhý rám zleva byl vyplněn jednou okenní osou se segmentovým zakončením. Ve třetím lizénovém rámu byly dvě okenní osy. Čtvrtá osa zleva z horní poloviny představovala osu slepou, dolní polovina byla

vyplněna obdélným okenním otvorem. Na přístavbě v úrovni patra byla jedna okenní osa s mříží.

Jižní průčelí

Jižní průčelí mělo sedm okenních otvorů. V přízemí se nacházely dvě obdélné okenní osy, z nichž jedna byla slepá. Přízemí a patro bylo taktéž děleno kordonovou římsou, na kterou navazovaly lizény tvořící dva lizénové rámy. V obou rámech se nacházela jedna okenní osa se segmentovým zakončením. Stupňovitý štít s pravoúhlými ústupky, byl ve spodní části lemován profilovanou korunní římsou s pultovou stříškou, krytou bobrovkami. Uvnitř štítu byla dvojice půlkruhově zakončených oken s cihelným klenutým pasem. U vrcholu štítu byl kulatý zavětrovací otvor.

Západní průčelí

Hlavní západní průčelí lze rozdělit na čtyři části – západní štítové průčelí, západní průčelí přístavby, jižní průčelí západního křídla a západní průčelí jižního křídla. Tato fasáda byla nejpropracovanější z celé budovy.

Západní průčelí přístavby mělo dva okenní otvory s cihelným klenutým pasem. Jedna obdélná osa byla v přízemí. Druhý okenní otvor, segmentově zakončený, byl v patře vně lizénového rámu nasazeného na pásovou římsu.

Západní štítové průčelí mělo 12 okenních otvorů. Fasáda přízemí byla pravděpodobně pokryta hladkou kvádrou bosáží, po které jsou v pravé části stopy. Přízemí bylo členěno jednou obdélnou okenní osou. Patrová římsa procházela balkónem v prvním patře, ke kterému vedl vstupní otvor segmentově zakončený. Po pravé i levé straně vstupního otvoru byla jedna okenní osa taktéž segmentově zakončena. Nad prvním patrem byla půdní nadezdívka či polopatro, které bylo děleno rovněž pásovou římsou. Na tu z obou stran navazovaly lizény vytvářející jeden obdélný vodorovný rám. Rámce byly ozdobeny vystouplými motivy ondřejského kříže, těsně kladenými vedle sebe ve vodorovném pásu a na krajích fasády v lizénách pod sebe. Uvnitř rámu byly dvě dvojice půlkruhově zakončených okének se zbylou nadokenní římsou. Mezi dvojicí okének se nacházelo lichoběžníkové štukové rámování pole, ve kterém je nápis:

F. W. C.

N. B. P. W. Z

LP. 1872

Stupnicový štít s pravoúhlými ústupky měl ve spodní části hlavní korunní římsu, pokrytou bobrovkami. Ve štítě byly tři půlkruhově zakončené okenní otvory, z nichž prostřední byl vyšší. Nad ním v cípu štítu byl kulatý zavětrovací otvor s cihelným klenutým pasem. Otvor byl vyplněn zdobnou mřížkou vytvářející květinový motiv.

Západní průčelí přístavby mělo dva okenní otvory s cihelným klenutým pasem. Jedna obdélná osa byla v přízemí. Druhý okenní otvor, segmentově zakončený, byl v patře vně lizénového rámu nasazeného na pásovou římsu.

Jižní průčelí západního křídla má 12 okenních otvorů. Přízemí je tříosé s náznakem lizény v pravé části rohu, tak tomu bylo i v patře. Patro mělo taktéž tři osy se segmentovým zakončením. Z kordonové římsy zbylo velmi málo, ale s jistotou lze říci, že zde byla. Mezi první a druhou osou zleva byla orámovaná půlkruhově zakončená nika. Půdní nadezdívka byla oddělena patrovou římsou, ze které vycházely tři lizény vytvářející dva lizénové rámy. V levém rámu byla jedna dvojice půlkruhově zakončených okének a v pravém dvě dvojice. Ve vodorovném pruhu lizénového rámce nad okny byly vystouplé dekorativní motivy tvaru čtverců, kladených vedle sebe s absencí spodního ohraničení. Pod střechou se nacházela bohatě profilovaná korunní římsa.

Západní průčelí jižního křídla, ve kterém byla mlýnice nemá půdní nadezdívku. V přízemí se nacházelo devět okenních otvorů. V dolní části bylo pět os s tím, že první a čtvrtá osa představovala vstupní otvor s kamenným ostěním. V horní části přízemí byly čtyři osy, z nichž třetí osa byla vstupním otvorem taktéž s ostěním, která přesně navazovala na vstupní otvor z dolní části. Patrová římsa dělila přízemí s patrem, ve kterém byly čtyři okenní osy. Z římsy vycházely čtyři lizény vytvářející tři rámy. První a třetí rám obsahoval jednu okenní osu, druhý – prostřední – osy dvě. Podoba vodorovného pruhu lizénového rámce nad okny i korunní římsy byla totožná jako u jižního průčelí západního křídla.

3.2.4 Technologické vybavení mlýna

Destrukce budovy mlýna pochopitelně způsobila i zánik jeho technologie. Nicméně dlouhodobé chátrání a špatný stav stavby silně naznačují, že se uvnitř žádné mlýnské vybavení nenacházelo už dávno před stržením stavby. Archivní fond Mlynářského ústředí paradoxně obsahuje nejrozsáhlejší soubor materiálů ze všech zmíněných mlýnů. Materiály se především týkají strojního vybavení, rekonstrukce a plánů či kontingentů námezdního a obchodního mletí.

Záznam z vodní knihy

V protokolu z roku 1876 ze Sbírk listin a plánů ku vložce vodní knihy se uvádí, že mlýn „...*pozůstává o třech složení a sice o dvouch kamenů českých a jednoho uměleckého...*“¹²⁷ Zbylé strany řeší spád vody u jezu a jeho opravu.

V dokumentu z roku 1912 se píše, že se mlýn skládal z přízemí a tří podlaží. V přízemí mlýnice se nacházely palečná kola ke třem vodním kolům s hlavními převody a jeden hranolový vysévač. První patro pojímalo dva francouzské a dva české kameny, jednu porcelánovou a jednu šrotovou stolici s válci, jeden čistící stroj na krupky a sortýr. Ve druhém patře byla umístěna jedna žitná stolice s válci, dva vysévače – jeden hranolový a druhý krupičný, jednu trojdílnou savku a triér. Poslední – třetí etáž obsahovala jeden prachový cylindr (též vysévač), tarár se žejbrem, jeden sortýr a enryku. Kapsové dopravníky jsou rozmístěny po všech patrech. Mlýn disponoval třemi vodními koly na vrchní vodu s cca průměrem 320 cm. První kolo mělo šířku koreček 130 cm a hloubku 30 cm, druhé šířku 85 cm s hloubkou 25 cm a třetí o šířce 70 cm a hloubce 25 cm.¹²⁸

Záznam z Mlynářského ústředí

Rozsáhlá složka Čámského mlýna eviduje vysoké množství úřední korespondence probíhající mezi majiteli mlýna a Mlynářským ústředím, a to hned z několika důvodů: změny majitelů, inovace mlýnské technologie či stanovení kvót pro mletí. Vyskytuje se zde taktéž vícero změn a přepisů v dotaznících.

První dotazník k zápisu do mlynářského ústředí z roku 1939 uvádí, že hlavní mlýnská budova byla 15,5 m dlouhá a 9,10 m široká. Přízemí bylo zděné o rozměrech 9 x 5 x 2,20 m, zděné první patro o rozměrech 10 x 7 x 2,70 m, druhé patro taktéž zděné o rozměrech 13,5 x 7 x 4,30 m, půda o rozměrech 8 x 7 x 3 m a „druhá“ půda o rozměrech 5,50 x 7 x 3 m. Skladiště pro obilí se nacházelo v sýpce na půdě s kapacitou 150 q obilí a mlýnské výrobky na podlaze na půdě, kde prostor pojmul 65 q mlýnských výrobků. Kontingent obchodního mletí ze dne 7. května 1937 byl stanoven na 110 q pšenice a 140 q žita. Množství námezdního mletí ze 7. května 1937 bylo stanovené na 2 420 q pšenice a žita dohromady. Mlýn disponoval jedním pomocným dělníkem.¹²⁹

¹²⁷ SOKA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Sběrka listin a plánů ku vložce vodní knihy číslo 96.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ NA Praha, Fond Mlynářského ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

Pohon představovaly dvě vodní kola na svrchní vodu o vnějších průměrech 280 cm a šířce mezi věnci 150 cm, jejich výkony byly 6 KS a 4 KS. Mlýn byl hnán jedním elektrickým motorem s výkonem 6 kW, nijak nespecifikovaným, kromě výrobce Křížík. Motor poháněl šrotovku, porcelánku, reformu, sortýr, dunšťák.¹³⁰

K čištění obilí sloužil triér o rozměrech 220 x 55 cm, tarár o rozměrech 150 x 80 cm, prachový vysévač o rozměrech 150 x 60 cm, vše značky Josef Prokop – Praha XII. A také loupáčka značky Škrdlant – České Budějovice s rozměry 800 x 600 mm.¹³¹

Stroje užívané k mletí představovaly tři válcové stolice s jedním párem válců – dva z výroby Josef Prokop – Praha XII. a jedna značky Waimanz. První rýhovaná stolice o délce válců 50 cm a průměru válců 30 cm se užívala na žito. Druhá rýhovaná stolice s délkou válců 65 cm a průměrem válců 22 cm se používala ke šrotování. Poslední hladká stolice o délce válců 40 cm sloužila jako porcelánka. Dále jeden český kámen od výrobce Gabriel Žižka, Praha XVI. užívaný ke šrotování a špicování s průměrem kamenů 105 cm.¹³²

Vysévací stroje zde byly zastoupeny ve velkém množství. Šest hranolových vysévačů, jedna trojdílná savka a jedna jednodílná reforma, všechno od výrobce Josef Prokop – Praha XII. První hranolový vysévač o délce motáku 365 cm a průměru 100 cm sloužil k žitnému mletí. Druhý o délce motáku 150 cm a průměru 70 cm taktéž k žitnému mletí. Třetí o délce motáku 360 cm a průměru 75 cm, čtvrtý o délce 420 cm a průměru 75 cm, pátý o délce 230 cm a průměru 60 cm a šestý o délce 150 cm a průměru 70 cm. Tyto byly užívány k mletí pšenice. Dále jeden rovinný vysévač výrobce J. Kohout – Smíchov s délkou skříně 180 cm, šířkou 96 cm, dvěma díly a devíti síty v obou dílech. Jedna trojdílná savka o délce rámečku 3 cm a šířce 80 cm, která se uvádí mimo provoz a jedna jednodílná reforma k čištění krupice o délce rámečku 2 cm a šířce 60 cm.¹³³

Opis dotazníku, který pochází z roku 1941 obsahuje mnoho změn. Mění se počet elektrických motorů – místo jednoho se ve mlýně nacházejí dva od výrobce AEG s výkoností 4 kW a 6 kW. Další obměna strojního zařízení nastává u válcových stolic, které se uvádějí s počtem dvou válců – dvě byly rýhované od výrobce Prokopec. První s délkou válců 650 mm a průměrem 220 mm, druhá s délkou válců 400 mm a průměrem 400 mm. A jedna byla

¹³⁰ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

porcelánová od výrobce Wegmann s délkou válců 500 mm a šířkou 300 mm. Mlecí kameny se zde neuvádějí. K vysévacím strojům se nově řadil hranolový třídící vysévač o rozměrech 2 300 x 800 mm, hranolový moučný vysévač rozměru 3 400 x 850 mm, hranolový vysévač o rozměru 3 000 x 800 mm, dunstový hranolový vysévač s rozměry 2 300 x 800 mm, hranolový třídící vysévač o rozměrech 1 500 x 750 mm a hranolový moučný vysévač rozměru 3 400 x 750 mm, všechny od firmy Prokopec. Čtyři se používaly k mletí pšenice a zbylé dvě k mletí žita. Dále jedna jednoduchá reforma taktéž z dílny výrobce Prokopec. Nově se uvádí kamenný šrotovník o průměru kamenů 1 050 mm – francouzský s kolmou hřídélí od výrobce Žižka, který je využíván pouze k ke šrotování. Skladovací prostory na obilí a na mlýnské výrobky se rozšířily a kapacita činí dohromady 450 q.¹³⁴

V rozsáhlém popisu změn po 31. říjnu 1938 se v opise dotazníku uvádí: „...V květnu 1941 bylo započato s celkovou rekonstrukcí strojního zařízení mlýna. Jednotlivé stroje byly postupně odstraňovány a v den šetření bylo celé zařízení mimo reformu demontováno. Válcové stolice a složení kamenů jsou částečně rozebrané volně postaveny na válcové podlaze. Ostatní stroje jsou rozebrané postaveny buď pod kolnou, nebo na dvoře. Člen komise J. Oulehle uvádí, že na podzim roku 1938 zúčastnil se soudního odhadu strojního zařízení jako soudní znalec z oboru mlynářského přímo v tomto odhadu bylo zařízení, jak je popsáno ke dni 31.X.1938, skutečně ve mlýně a soudně odhadnuto. Komisi byly shledány tyto nové stroje:

1. Koukolník 2000 x 500 mm.
2. Průchodová loupačka Kohout 750 x 600 mm.
3. Tlakový filtr Kohout 100 hadic.
4. Třídící hranolový vysévač 2000 x 800 mm.
5. Moučný hranolový vysévač 3000 x 800 mm.
6. Jednoskríňový dvoudílný rovinný vysévač Kohout 1800 x 960 mm, 2 x 9 sít.
7. Válcová míchačka na mouku Kohout, válec 1500 mm, obsah 35 q.
8. Všechny podlahy a výtahy a zásobníky

Všechny popsané nové stroje byly do mlýna dopraveny v červenci a srpnu 1941 a v den šetření jsou právě v montáži.

Zástupce mlýna uvádí, že v rámci prováděné rekonstrukce budou ještě postaveny tyto nové stroje:

1. Aspiratér Kohout 400 mm.

¹³⁴ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

2. Klíčkový hranolový vysévač 1000 x 800 mm.
3. Dvouválcový rýhovaná stolice Kohout 600 x 220 – pšeničná.
4. Dvouválcový rýhovaná stolice Kohout 500 x 300 – žitná.
5. Rychloběžný šrotovník Kohout \varnothing 400 mm.

Ze starých strojů zůstanou ve mlýně:

1. dvouválcová porcelánová stolice Wagmann 400 x 400 mm.
2. dvouválcová rýhovaná stolice Prokopec 500 x 300 mm jako mačkadlo na oves.
Tato stolice nebude zapojena na žádný výtah, ani na žádný vysévač.
3. jednoduchá reforma Prokopec 400 mm

*K popsané a právě prováděné rekonstrukci neobdržel mlýn potvrzení Mlynářského ústředí, potřebné podle...Zástupce mlýna žádá, aby Mlynářské ústředí vydalo potvrzení dodatečně a předloží Mlynářskému ústředí ve dvojím vyhotovení montážní plány rekonstrukce.*¹³⁵

Žádost na rekonstrukci výše uvedeného strojního zařízení byla poprvé podána 15. června 1941. V červenci jej MIÚ zamítá, jelikož by nová stolice přesáhla délku o 5 cm, čímž by se rozšířila výrobní schopnost mlýna, kterou MIÚ zavrhovalo. Tentýž i následující měsíc se František Čámský pokouší o revizi jeho žádosti a dodatečné potvrzení. Také zde vysvětluje, že se nové stolice již nevyrábí ve stejné velikosti, kterou MIÚ požaduje. Opis k novému dotazníku, který je výše odcitován byl vyhotoven 29. srpna 1941, kdy stále nebyla rekonstrukce potvrzena. Tím se však mlynář dopustil přestupku, jelikož přes zamítnutou rekonstrukci část technologie již obnovil. Začátkem září i října byla žádost opětovně Mlynářským ústředím zamítnuta. Proto koncem října podává mlynář stížnost, kde opětovně vysvětluje své důvody „...jedná se v našem případě o normální výměnu starého strojního zařízení za zařízení nové, kteréžto zařízení odpovídá dnes všem požadavkům na ně kladeným. Rekonstrukce mého mlýna také odpovídá všem zákonným předpisům, poněvadž se tu nejedná o žádné rozšíření výrobní schopnosti, nýbrž o pouhou výměnu starého a nedokonalého strojního zařízení.“¹³⁶ A odvolává se k ministerstvu průmyslu, obchodu a živností. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností v prosinci stížnost zamítá a vyzývá mlynáře k odstranění nově zakoupených strojů ze mlýna jinak to povede ke trestnímu stíhání. V únoru 1942 Českomoravský svaz pro hospodaření obilím navrhuje zavést trestní řízení proti mlynáři Františku Čámskému, jelikož změny strojního zařízení byly provedeny bez potvrzení

¹³⁵ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

¹³⁶ Tamtéž.

Mlynářského ústředí. Stížnost dále řeší ministerstvo zemědělství a lesnictví, ministerstvo hospodářství a práce a okrajově i ministerstvo financí. Nakonec v září roku 1942 Českomoravský svaz pro hospodaření obilím potvrzuje změnu určitých zařízení mlýna, s tím, že se výrobní schopnost mlýna nerozšíří.¹³⁷

Nový stav strojního zařízení od září roku 1942 ve mlýně je následovný: k čištění jsou určeny klíčkový hranolový vysévač o rozměrech 1 000 x 800 mm, aspirátér firmy Kohout o rozměru 400 mm, triér rozměru 2 000 x 500 mm, tlakový filtr značky Kohout se 100 hadicemi a průchodová loupačka s pláštěm výrobce Kohout o rozměrech 750 x 600 mm. K mletí pšenice sloužila dvouválcová rýhovaná stolice značky Kohout o rozměrech 600 mm x 220 mm a dvouválcová porcelánová stolice značky Wegmann o rozměrech 400 mm x 400 mm. Pro mletí žita dvouválcová rýhovaná stolice o rozměrech 600 mm x 300 mm zn. Kohout. K vysévacím strojům se řadil hranolový třídící vysévač o rozměrech 1 500 x 750 mm, hranolový moučný vysévač rozměru 3 400 x 750 mm a jednoskříňový dvoudílný rovinný vysévač od výrobce Kohout s rozměry skříní 1 800 x 960 mm a dvou dílech s devíti síty. Pomocným strojem byla ležatá moučná míchačka s válcem o rozměru 1 500 mm a obsahu 35 q z výroby firmy Kohout. Dále šrotovník s kameny o průměru 400 mm taktéž zn. Kohout a dvouválcové mačkadlo na oves s rozměry 500 x 300 mm zn. Prokopec.¹³⁸

¹³⁷ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

¹³⁸ Tamtéž.

3.2.5 Přílohy

Historické fotografie

Obr. 65: Celkový pohled na budovu ze západu

Obr. 66: Pohled na areál s hospodářskými budovami

Obr. 67: Západní křídlo

Obr. 68: Průčelí západního a jižního křídla

Obr. 69: Severní průčelí s přístavbou

Obr. 70: Východní průčelí mlýna s přístavbou na severu

Obr. 71: Detail rámování s datací na západním průčelí

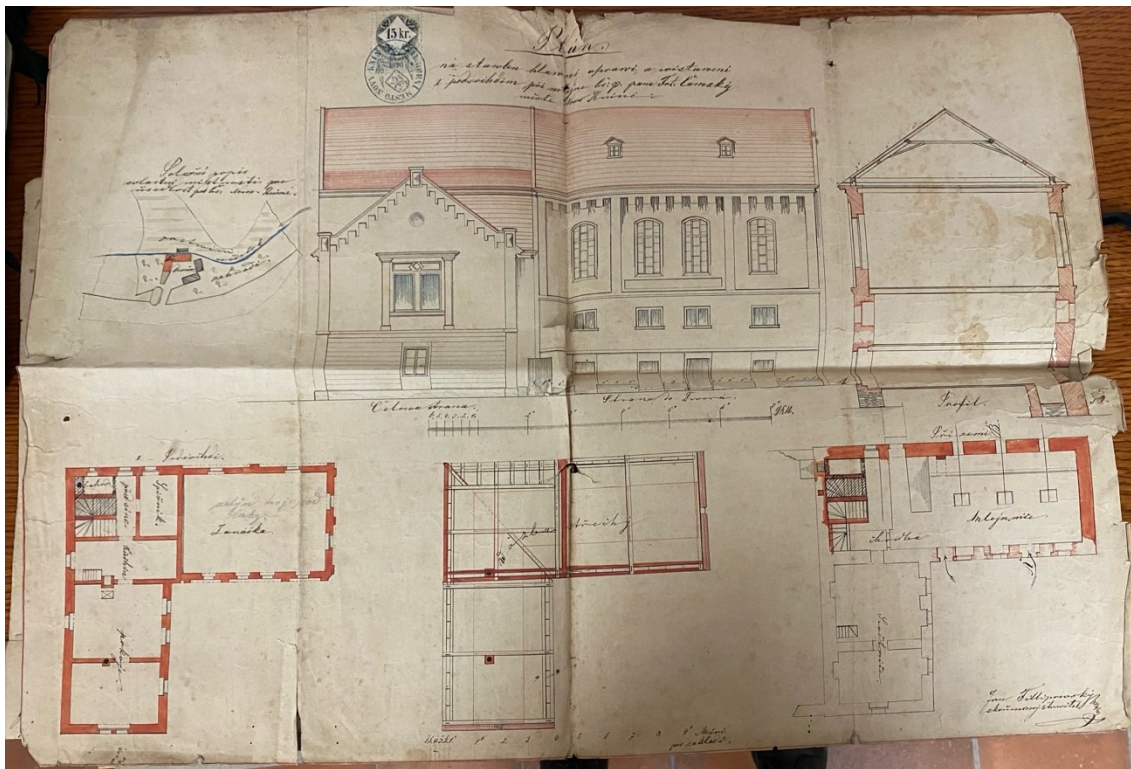

Obr. 72: Detail vrcholu štítu na západním průčelí

Obr. 73: Celkový pohled na mlýn ze západu

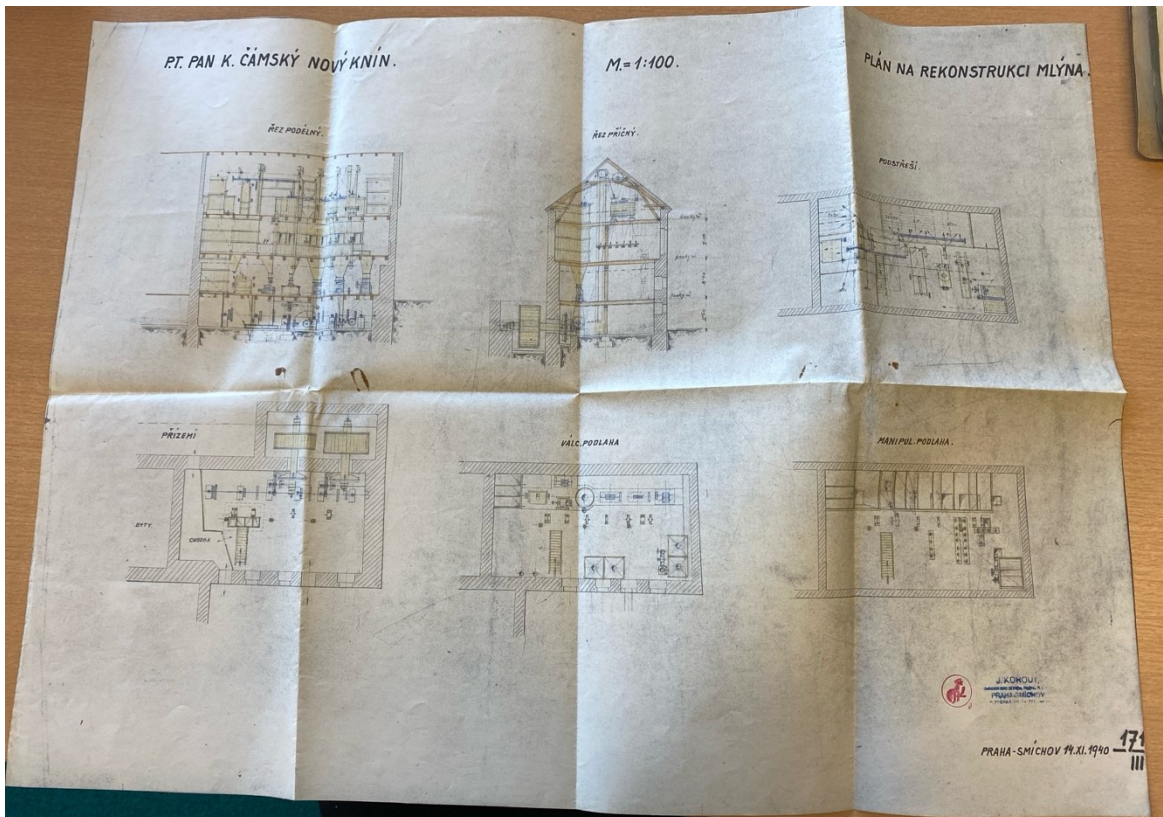
Historické plány

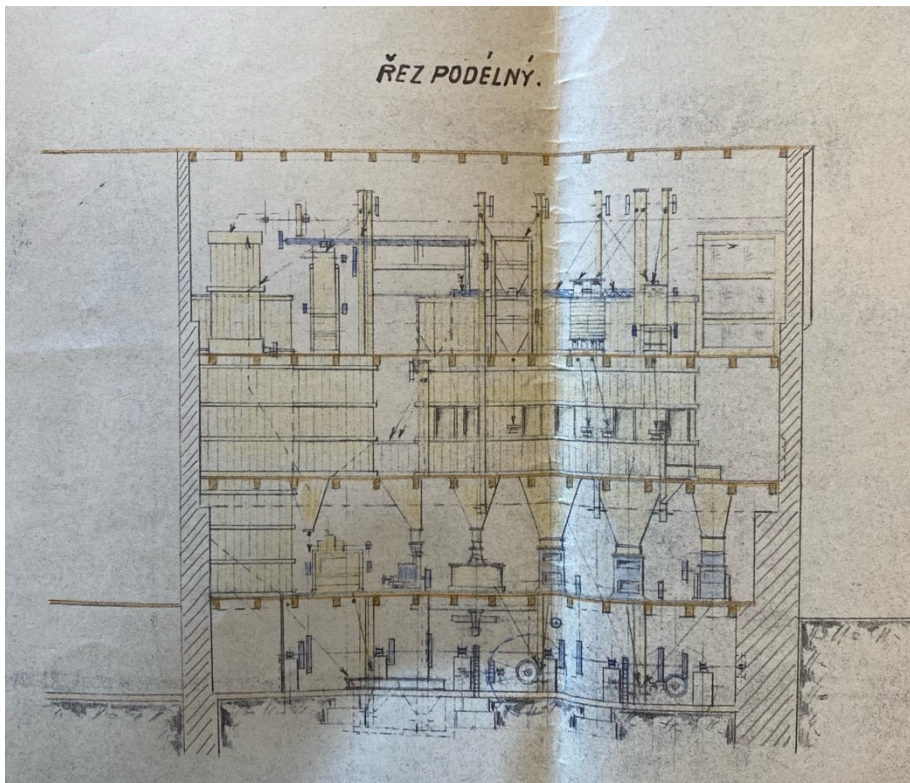
Obr. 74: Plán na přestavbu z roku 1871

Obr. 75: Detail z plánu na půdorys prvního poschodí

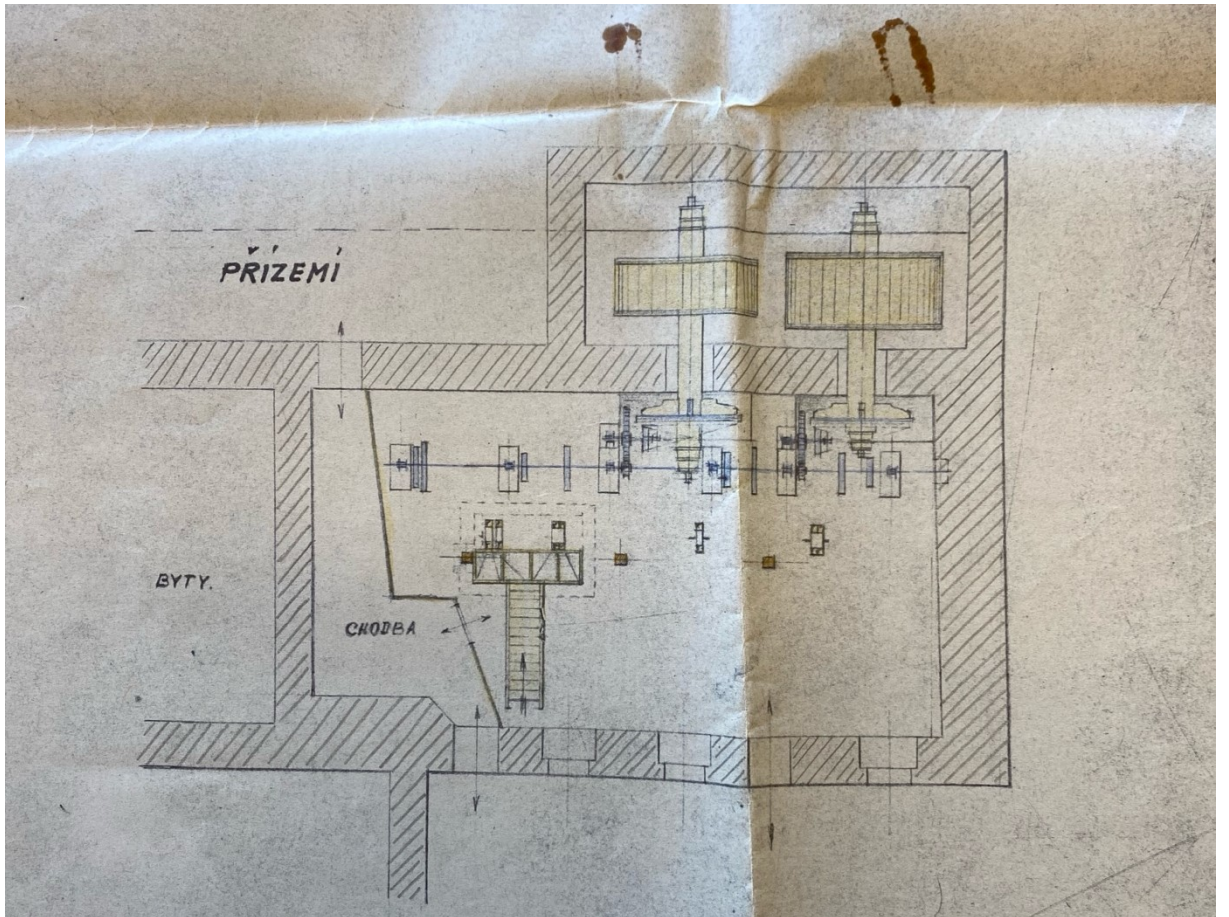
Obr. 76: Plán na rekonstrukci mlýna z roku 1940

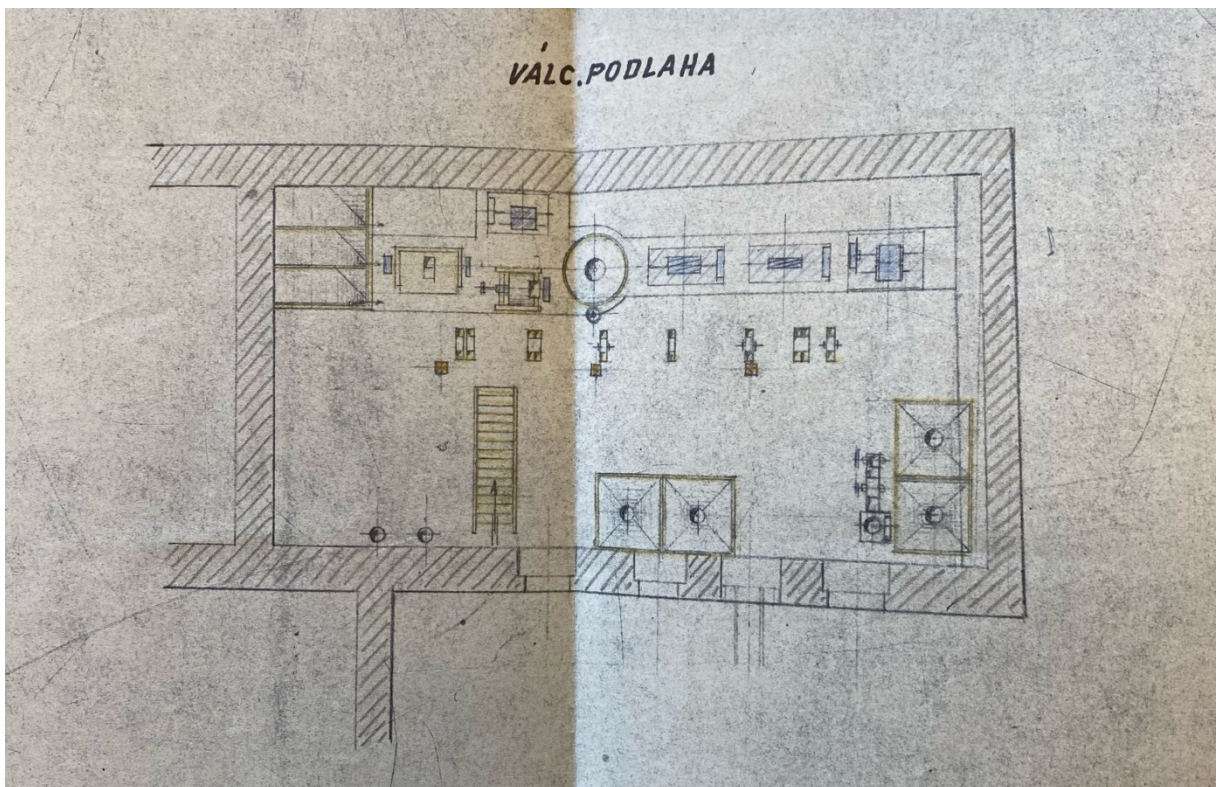
Obr. 77: Detail plánu – podélný řez

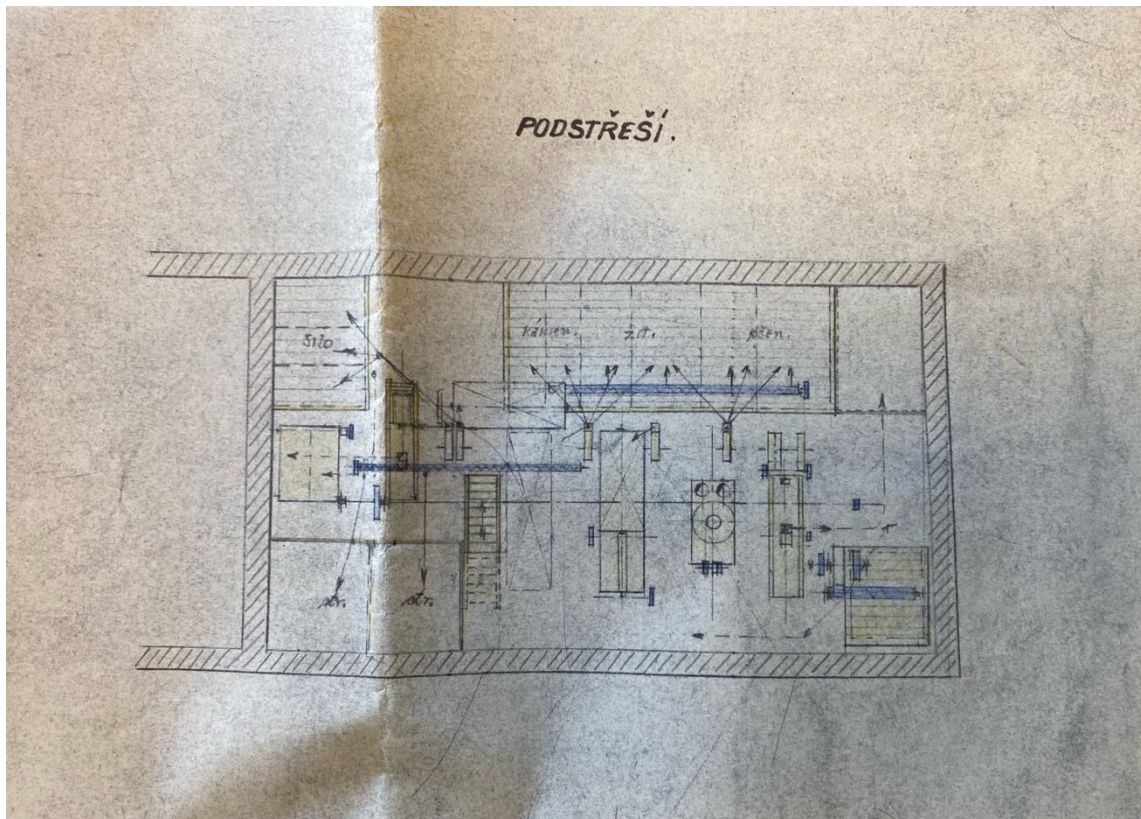
Obr. 78: Detail plánu – příčný řez

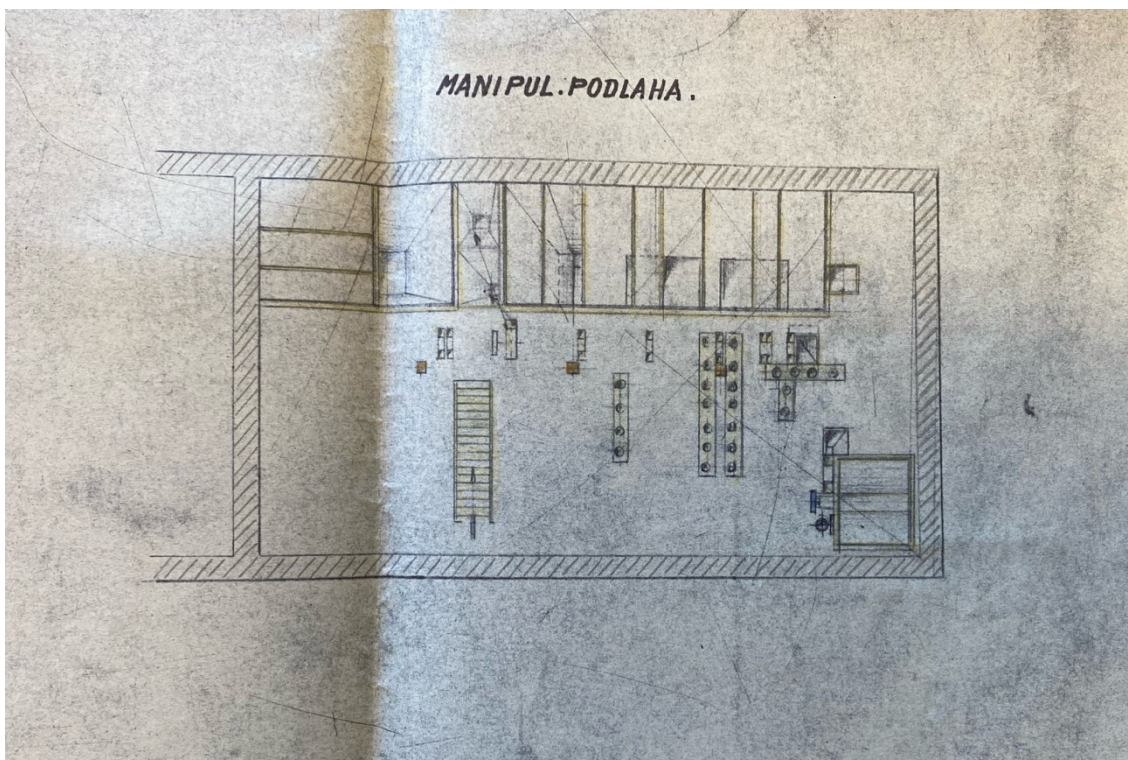
Obr. 79: Detail plánu – přízemí

Obr. 80: Detail plánu – válcová podlaha

Obr. 81: Detail plánu – podstřeší

Obr. 82: Detail plánu – manipulační podlaha

3.3 Tesárkův mlýn č. p. 152

3.3.1 Lokalizace

Stavení s číslem popisným 152 se nachází na samotě mimo intravilán města Nový Knín za meandrem řeky Kocáby. K mlýnu vede cesta pouze ze silnice II. třídy číslo 116, ze které se odbočí k ulici Jatecká a pokračuje se asi 1 km. Mlýn je součástí hospodářské usedlosti, skládající se ze čtyř objektů. Na západní straně pozemků jsou tři uspořádány do tvaru písmene U, čtvrtý objekt kolny se nachází ve východní části při vjezdu. Areál obklopují louky a zalesněná stráž nad mlýnem nesoucí jméno „*Na Mikuli*“, jenž je součástí vrchu Chvojná.¹³⁹ Při mlýně ústí odvodňovací Karlova štola, díky které se z pramenů dozvídáme o existenci mlýna na přelomu 16. a 17. století.¹⁴⁰

3.3.2 Historický vývoj pohledem pramenů

První zmínka pochází z listiny z roku 1607: „*Léta Páně 1607 v pondělí po památce sv. Kateřiny¹⁴¹ jest propůjčena panu purkmistru a pánům i vsi obci města Knína Hor Zlatých štola ... neb nad mlejnem Jana Mikulky za purkmistra Michala Bolla.*“¹⁴² Po 30. leté válce se dozvídáme, že je mlýn pustý a proto se roku 1666 dostává pod správu obce. Od té doby je mlýn řazen do mlýnů „*obecních*“, které byly městem pronajímány dalším mlynářům. Z kroniky Zlatohorního města Nového Knína získáváme informace o mlýnu až v roce 1704, kdy je mlýn nazýván „*Pod městem*“, kde se uvádí: „*..., ze kteréhož mlynář 50 zlatých platí, měl 2 složení a při něm pole a luka; původně býval městskou puchýrnou. Později byl obcí prodán a měniv majitele, náležel posléze rodině Mrskošové, pak od r. 1844 Josefu Kopáčkovi; nynějším jeho majitelem jest pan Aixner.*“¹⁴³ Prvním majitelem rodiny Aixnerových byl Antonín s manželkou Marií, kterým se v roce 1865 narodila dcera Maria.¹⁴⁴ Další zmínka o jméně Marie Aixner se objevuje v roce 1881 na listu od purkmistrovského úřadu v Novém Kníně.¹⁴⁵ Díky prameni „*Seznam zdejších mlynářů a jejich strojů*“ máme z roku 1886 první zmínku o majiteli Karlu

¹³⁹ KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. s. 254

¹⁴⁰ Karlova štola odvodňovala důl Moravec, který nejspíše ležel v tzv. sudovickém pásmu.

¹⁴¹ Kateřina slaví svátek 25. listopadu, jedná se tedy o následující den, resp. 26. listopadu

¹⁴² NA Praha, Horní úřad Nový Knín, Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 22.4.2025].

URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/781-podvrsecky-tesarkuv-aixneruv-mlyn>>.

¹⁴³ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kronika Zlatohorního města Nového Knína, inv. č. 64, č. kn. 63, s. 29.

¹⁴⁴ SOA Praha, Fond Římskokatolická církev Starý Knín, Matrika narozených a pokřtěných 1864-1903. Online. [cit. 22.4.2025].

URL: <<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/12394/1>>.

¹⁴⁵ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

Aixnerovi, který ve mlýně disponuje dvěma pohony, kdy se v obou případech jedná o obyčejné složení mlýnských kol.¹⁴⁶ V tomto období mohl mlýn pouze mlít pro soukromé osoby – tzv. námezdní mletí.¹⁴⁷ Výkaz mlýnských usedlostí z roku 1888 poskytuje informace, že měl mlýn jedno české a jedno francouzské složení, pomocnou sílu tvořil jeden stárek a jeden učeň.¹⁴⁸ V I. živnostenském společenstvu z roku 1893, se dočítáme z inventáře, že bylo založeno Františkem Sirotkem spolu s dalšími mlynáři, mezi kterými byl Karel Aixner.¹⁴⁹ V knize učňů je zaznamenán Karel Aixner, narozený 13. listopadu 1904 otci Karlu Aixnerovi, který do učení nastoupil 15. července 1918.¹⁵⁰ Jeho učení trvalo dva roky a jeho výučný list mu byl vydán 8. srpna 1920. V knize je zapsán také mladší bratr Bohuslav, narozený 22. ledna 1906, který do učení nastoupil 1. srpna 1920. Výučný list mu byl předán 1. srpna 1922, rovněž po dvou letech učení. Zmínka o rodině Aixnerových se objevuje naposledy v zápisech o valných hromadách a výborových schůzích z roku 1925.¹⁵¹ Od roku 1929 je se mlýnem spojována rodina Tesárkova, protože vdova Marie Aixnerová se toho roku provdala za Bohumila Tesárka. Spolu s ním se do mlýna na výměnek přistěhovali jeho rodiče – Emílie a Jan Tesárkovi. Jan byl vyhlášeným pekařem chleba v Kníně.¹⁵² Od roku 1933 byl na 11 let provozovatelem mlýna jistý pan Antonín Heřman. Po dobu německé okupace byl mlýn uzavřen a od srpna roku 1945 se mlynář Bohumil Tesárek pokoušel o znovuotevření jeho provozu u Českomoravského svazu pro hospodaření obilím.¹⁵³ Žádosti mu byly opakovaně zamítány a k obnově provozu mlýna již nedošlo. Od roku 1978 měla mlýn v držení rodina Slavíkova, která zde nepobývala trvale.¹⁵⁴ Dnes je mlýn ve vlastnictví manželů Bohumíra Slavíka a Evy Červenkové. Manželům je přes devadesát let a do mlýna již nedojíždějí. Jeho budoucnost je proto nejistá.

3.3.3 Stavební popis objektu

Patrové stavení mlýna, situované na jižní straně pozemku, má obdélný půdorys do tvaru L. Zděná omítnutá budova je v základech převážně ze smíšeného zdiva tvořeného lomovým kamenem se směsí cihel a v patrech spíše převládá pouze pálená cihla. Tak tomu je

¹⁴⁶ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

¹⁴⁷ URBÁNEK, Radim. *Mlynářský slovník*. Praha, 2024, s. 101.

¹⁴⁸ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

¹⁴⁹ SOKA Příbram, Fond Archiv města Nového Knína, I. živnostenské společenstvo 1893-1904.

¹⁵⁰ SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-1945.

¹⁵¹ SOKA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Zápisy o valných hromadách a výborových schůzích 1918-1937.

¹⁵² KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. Dobříš, 2013, s. 255-256. ISBN 978-80-260-5693-5.

¹⁵³ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 63, inv. č. 142.

¹⁵⁴ KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. s. 257.

i na namáhaných místech – v klenbách a záklencích oken a nik, popř. v prostorách blízko náhonu. Barva omítky je na všech průčelích bílá, liší se pouze na jižní straně v místě u náhonu, kde je šedá. Omítka místy opadává a to převážně v přízemí, na což měly vliv povodně a záplavy, které způsobily prosakování spodní vlhkosti. Východní průčelí má devět okenních otvorů, jižní–jihozápadní deset. Severní má 16 okenních otvorů a západní devět. Střecha je sedlová, pokrytá bobrovkami, s výjimkou na jižní straně střechy. V části obytné se na střeše vyskytují dva zděné komíny. V podkroví se nachází variace hambalkového a vaznicového krovu. Obytná část s mlýnicí se nacházejí pod jednou střechou, avšak dispozičně jsou oddělené, k tomu přispívá i půdorysný tvar.

Exteriér

Severní průčelí

Severní hlavní průčelí je obdélné, ve spodní části členěné horizontálním prostým soklem. Na první pohled je zřetelné dělení obytné části a mlýnice. Přízemí i patro je sedmiosé, přičemž v úseku, kde začíná mlýnice, se nad pěti osami dále nachází pět slepých os světlíků. Přízemí s 1. patrem je děleno kordonovou římsou, která je v páté ose zleva přerušena, za níž navazuje dál až k rohovému fasádnímu profilu. První dvě přízemní osy zleva patří do části obytné. Okna jsou špaletová dělená do T s horním výklopným křídlem a otevíráním ven. Třetí osa představuje obdélný vstupní otvor s kamenným ostěním složeným ze tří prvků a kamenného prahu. Tímto vstupem se vstupuje do části mlýnice a zbylé osy, pokračující napravo od dveří, jsou její součástí. Tyto okenní otvory jsou vyplněny dvoukřídlymi dovnitř otvíravými okny s šesti tabulkami, které jsou opatřeny mřížemi. Žádná osa v přízemí, kromě vstupního otvoru, není ohraničena šambránou. První patro má taktéž sedm okenních os. První dvě osy zleva patří k obytné části. Špaletová okna mají jednoduchou šambránu s podokenní římsou, na kterou je přímo nasazená nadokenní římsa. Členění na díly je totožné jako v přízemí – dělená do T s horním výklopným křídlem, pod kterým je vyřezané vlnkování dřeva. Ostatních pět os prvního patra, které jsou součástí mlýnice, má pouze nadokenní římsu bez šambrán a parapetu. Třetí, čtvrtá, šestá a sedmá osa je vyplněna dvoukřídlymi dovnitř otvíravými okny s šesti tabulkami. Pátá osa představuje vstupní otvor s dřevěným ostěním a světlíkem členěným do tří tabulek. Tyto dveře vedly do prostoru skladiště, ve kterém se mlýnské výrobky skladovaly v pytlích a umožňovaly volný přístup pro manipulaci s nimi. Mohl k nim vést žebřík či rampa, po které se pytle spouštěly. V části mlýnice se nachází nad osami 1. patra další kordonová římsa, nad kterou je pět obdélných slepých os „světlíků“ s nadokenní římsou. Na fasádě se

v prvním patře vlevo vyskytuje zdobení krátkou nárožní bosáží, která postupuje od střechy k půlce okenní osy v 1. patře. Ještě kratší nárožní bosáž se nachází na pravé straně fasády, vedoucí přímo od hrany střechy k římsce 1. patra. Ještě jedna, však poměrně neobvykle umístěná bosáž, se nachází mezi první a druhou pásovou římsou, nalevo od třetí osy prvního patra. Okraj těsně pod střechou ohraničuje vystupující pás vedoucí po celé délce průčelí.

Východní průčelí

Východní průčelí je orientováno směrem ke kolně a vjezdu do areálu. Je taktéž omítnuté a natřené bílou barvou a opatřeno prostým soklem v dolní části budovy. Všechna okna v přízemí a patře směřují do obytné části budovy. V přízemí se nacházejí tři okenní osy, z čehož první dvě zprava jsou okna špaletová dělená do T s horním výklopným křídlem a otevíráním ven. Třetí dvoukřídlé okno zprava je vyplněno mříží. Podobně jako na severní fasádě, i zde je mezi přízemím a patrem umístěna kordonová římsa. V patře nalezneme čtyři okenní osy se špaletovými okny se šambránou, na kterou navazuje podokenní římsa ze spodu a nadokenní římsa ze shora. Děleno do T s horním výklopným křídlem, pod kterým je vyřezané vlnkování dřeva. Na obou stranách fasády je patrná nárožní bosáž, která však na pravé navazuje na kvádromané nároží ze severního průčelí. Trojúhelníkový štít, situovaný nad dvěma okenními osami zprava v části podkroví, lemuje po jeho obvodu hladký pás, který je ve spodní části ohraničen pásovou římsou. Uvnitř štítu se nachází dvojice půlkruhově zakončených oken s profilovanou šambránou a parapetní římsou, které jsou vyplněné jednokřídlým oknem děleným do čtyř tabulek a půlkruhovým světlíkem.

Jižní průčelí

Lomený půdorys budovy tvaru L inklinuje k rozdělení jižního průčelí na dvě části – jižní a jihozápadní. Přístup k jižnímu průčelí je zajištěn schody vedoucími z východní strany budovy. Kvůli vyvýšenému terénu je hlavní vstup do obytné části budovy situován v úrovni patra, což neumožňuje přímý přístup do přízemí z jižní strany. Ve spodní části se nachází omítnutý jednoduchý sokl v barvě bílé, jako u celého jižního průčelí. Patro je tří osé. V první ose zprava nalezneme okno s podokenní a nadokenní římsou bez šambrány, které je čtyřkřídlé, čtyřtabulkové s otevíráním ven. Prostřední osa je slepá s profilovanou šambránou, na kterou se pojí podokenní a nadokenní římsa. Třetí osa zprava či první zleva představuje hlavní vstupní otvor s kamenným ostěním, vedoucí do obytné části budovy. Nad nadpražím postupuje orámovaná profilovaná šambrána, na kterou je nasazena naddvevní římsa. Ta je totožná

s ostatními nadokenními římsami od ní napravo. Štít jižního průčelí je obdobný jako na východní straně, s tím rozdílem, že dvojice půlkruhově zakončených oken s profilovanou šambránou je na jedné spojené parapetní římsě. Lehce odlišná je také okenní výplň – jednokřídlá okna členěná do jedné velké a tří malých svislých tabulek, které vytvářejí iluzivní světlík. Ve štítě, který je v úrovni podkroví, je viditelný přesah pěti částí vaznic z krovu, které však v samotném krovu nefigurují.

Jihozápadní část se na první pohled odlišuje omítkou, která má šedou barvu s hrubším povrchem. V minulosti i na této straně budovy musela být omítka bílá, jelikož jsou zde viditelné spodní nátěry v místech, kde se štuk odlupuje. Na této straně býval náhon, po kterém jsou viditelné stopy v podobě dřevěné hřídele. To nám naznačuje, že v celé levé části jihozápadního průčelí se nachází mlýnice. Z jihozápadu je vidět první patro. U levé jižní strany se po celé délce rohu nachází nárožní bosáž. Levá strana má tři okenní osy, z čehož první zleva představuje vstupní otvor s dřevěným ostěním. Ve druhé a třetí ose se nachází malé obdélné okénko s mříží. Ve vyšší úrovni os se vyskytuje kordonová římsa, nad kterou je v ohraničeném poli vyprofilovaný nápis „KAREL AIXNER“, který na přelomu 19. a 20. století mlýn vlastnil. Na jižní straně střecha postrádá bobrovky a je zde položena modernější krytina – pravděpodobně polykarbonátové vlněné desky. Na západní straně, kde se nachází obytná zóna, se vyskytují dvě okenní osy s dvoukřídlými okny otevírajícími se ven, pocházející z nedávné doby. Vpravo v rohu nalezneme další nárožní bosáž. V koutě budovy, v místě styku jižní a západní stěny, je umístěn záchodový přístavek s malým okénkem pro zajištění osvětlení. Zejména ve spodní části je viditelné odkryté zdivo tvořené směsí cihel a lomených kamenů.

Západní průčelí

Hůře přístupné západní průčelí je natřeno bílou barvou s absencí viditelného soklu. V přízemí se nachází dvě obdélné niky výškové orientace, rozměru dveřního otvoru, zaklenuté mělkým segmentem. V patře se nacházejí tři menší obdélné niky šířkově orientované, taktéž se zaklenutým mělkým segmentem. Uvnitř první a třetí niky je hnědou linkou namalován decentní obrázek mlýnského kola uprostřed, vedle něj figuruje z obou stran motiv plaménku (možné znázornění plynovacího motoru). V prostřední nicy je namalován motiv sekery s širokou čepelí. Nad těmito třemi nikami se nachází dekorační plastický prvek, od kterého z obou stran vedou do zdi vyryté růže. V podkroví se objevují dvě okenní osy půlkruhově zakončené a vyplněné mříží, nad kterými jsou situovány dvě menší kruhová zavěšovací okénka s dekorovanou

mřížkou. Na západním štítě kopíruje střechu hladký vystupující pás. U zdi průčelí je opřen setrvačnick.

Interiér obytné části

Patro i přízemí je v základech třítraktové, v místech však oddělené příčnými zdmi.

Přízemí

Vstupem ze severního průčelí se dostaneme do chodby, která má obdélný půdorys s trémovým stropem omítnutým bílou barvou. Podlaha chodby je tvořena cihlovými dlaždicemi. Z chodby se pravými dveřmi dostaneme do mlýnice. Dveře vstupu do chodby jsou dvoukřídlé, konstrukce svlakové s rámovou kombinací ze strany exteriéru. Kombinace rámová je členěna do šesti rámových polí šedé barvy s kazetovou výplní hnědé barvy. Rubová strana dveří má konstrukci svlakovou s vodorovnými svlaky a závěsy. Kliky je z lícové strany mosazná spojená s klíčovým štítkem, z rubové strany je krabicový zámek s talířkovou klikou.

Po levé straně nalezneme dvojici vstupních otvorů bez výplně, které vedou do obytné části. První vstup vede do přední místnosti, která je zaklenuta odhalenou plackovou klenbou s odlišnou skladbou cihel ve střední části lícové strany a čtyřmi pětibokými výsečemi. Zeď u jedné z výsečí je probořená a je možno se skrze postoupit do další místnosti. Dvě výseče přestupují do okenních špaletových otvorů. Jedna špaleta se nachází přímo naproti vstupnímu otvoru do prostoru. Lze se domnívat, že se v místnosti nacházela stejná cihlová dlažba, jaká přetrvává v chodbě, kde nebyla poničena početnými záplavami. Na stěnách je viditelný několikanásobný nátěr různých odstínů barev, které se postupně odlupují. Převažuje však nátěr zelené barvy. Jak bylo zmíněno, mlýn postihly opakovaně povodně a u vstupu do přední místnosti je na zdech viditelná postupující plíseň s mechem.

Druhý – zadní otvor napravo z chodby vede do místnosti, která je na většině povrchů stále omítnuta bílou barvou přecházející do tělové. Klenba, počet výsečí i stav podlahy jsou obdobné jako v předním prostoru. Tato místnost, ve které mohla být v minulosti černá kuchyně, je průchozí otvorem zpět do přední místnosti. Vedle ní se nachází dřevěné rámové dveře vedoucí do prvního patra rozpadlým a tedy i nefunkčním schodištěm. Jednoramenné pravotočivé schodiště je v základech zděné, podstupnice a stupnice – respektive nášlapná deska, jsou tvořeny fošami natřenými červenou barvou. V místnosti se dále nachází špaletové okno, umyvadlo a nika, situovaná vedle dveřního otvoru do chodby. Díky dochovanému plánu

na přístavbu prádelny a šalandy jako samostatného celku mimo budovu, který se pravděpodobně neuskutečnil, můžeme předpokládat, že tyto dvě popsané místnosti se nakonec nacházely v přízemí obytné části a byly uzpůsobeny tak, aby plnily požadovaný účel.

Z druhé jmenované místnosti se do menšího segmentově zaklenutého prostoru vchází vstupem, ve kterém zůstal kovový rám dveří. Cihlová dlažba je zde dochovaná a celý prostor je omítnut bílou barvou. V prostoru je čtvercové okno s mříží. Do poslední užší místnosti vedou dvoukřídlé dveře rámové konstrukce členěné do čtyř polí a malé okénko. Úzký prostor byl v minulosti spojen s vedlejším prostorem, který je v současnosti oddělen příčnou zdí. Proto je zde klenba neúplná a pokračuje do místnosti za příčkou. Tato místnost je také omítnuta a cihlová dlažba. Na levé stěně se vyskytují dvě niky. Na konci místnosti je situováno krátké zděné schodiště z cihel s nátěrem červené barvy, které dříve vedlo do prvního patra. V současnosti je zabarikádované a neprůchozí.

První patro

Prostor obytné části v prvním patře je přístupný hlavním vchodem z jižního průčelí. Vstup je vyplněn základní svlakovou konstrukcí dvoukřídlých dveří s kombinací rámové konstrukce na lícové straně – tedy z exteriéru. Lícová strana dveří hnědé barvy je členěna do šesti rámových polí, na které jsou ve spodní části dveří přibitá dvě zdobně řezaná prkna. Klika z exteriéru je mosazná s odděleným klíčovým štítkem. Z rubové strany jsou dveře bílé, svlakové konstrukce s vodorovnými svlaky a závěsy, které se na konci štěpí do tří obloučků. Dveře mají zevnitř čtyři petlice a kovanou „talířkovou“ kliku s krabicovým zámekem.

Hlavním vstupem se vchází do chodby, ze které se prvními dveřmi napravo dostaneme do koupelny. Dveře smetanové barvy jsou jednokřídlé, rámové se dvěma poli, z čehož horní pole je prosklené s matným povrchem. Klika s klíčovým štítkem je chromovaná a provedení dveřních zapuštěných závěsů je kuželové s kuličkou, což je typické pro období 2. poloviny 19. století. V koupelně se nachází jedno okno taktéž s kuželovým závěsem s kuličkou. Podlaha je osazena čtvercovými dlaždičkami okrové barvy, které lze zařadit do období socialismu. Strop je záklopový s omítnutým podhledem, jako je tomu u všech místností v patře.

Do vedlejší místnosti – kuchyně, se dá vejít buď druhými dveřmi z chodby nebo průchodem z koupelny skrze zárubeň dveří jen se závěsem. Dveře z chodby do kuchyně jsou dvoukřídlé, rámové konstrukce se čtyřmi rámovými poli krémové barvy. Klika s klíčovým štítkem a závěsy jsou totožné jako u dveří do koupelny. V kuchyni se nachází v části

kuchyňského pultu dřevěná podlaha z širokých fošen a v rohu šedé obdélné dlaždice, na kterých stojí moderní kamna. Ve zbylé části kuchyně je položen koberec. V místnosti jsou dvě špaletová s kuželovými závěsy s kuličkou a mosaznými klikami.

Další dveře z chodby vedou na toaletu, a jako jediné jsou na levé straně. Rámové dveře se dvěma poli jsou krémové barvy, jednokřídlé bez kliky pouze s madlem a klíčovou dírkou.

Na konci chodby se dveřmi, totožnými jako vedou do kuchyně s výjimkou mosazné kliky, se vstupuje do prvního pokoje. Podlaha pokoje je dřevěná z širokých fošen. Do této místnosti vede z přízemí uzavřené schodiště, které je popsáno v odstavci o přízemí. Nad schodištěm je umístěno jedno špaletové okno, stejně jako v kuchyni.

Poslední místnost patra je ložnice, do které se lze dostat předchozím pokojem. Vedou do ní dřevěné dvoukřídlé dveře rámové konstrukce s šesti rámovými poli. Horní pole jsou prosklená s vybroušenými vegetačními motivy. Zárubeň dveří je profilovaná, do ní jsou zapuštěny kuželové závěsy s kuličkou. Kliky je bohatší mosazná s klíčovým štítkem s odsazenými oblými konci. Podlaha je také dřevěná z širokých fošen. Ložnice má tři okna – jedno směrem na východ, dvě na sever. Typ oken je stejný, jako u předešlých oken v patře.

Podkroví – krov

Do prostoru krovu se lze dostat skrz mlýnici po trojici venkovských žebříkových schodů s trámovými schodnicemi, deskovými stupni pokrytými lištovaným bedněním. Podlaha je dřevěná, tvořená z fošen. Hřeben střechy s krovem je v jižním obytném křídle snížen vůči krovu západního křídla mlýnice, s tím rozdílem, že strana východního štítu patří do krovu mlýnice. V prostoru jižního křídla se nachází jednoduchý hambalkový krov s šikmou stolicí. V plných třech vazbách je hambalek tvořen z masivnějšího trámu. Mezi plnými vazbami jsou vždy tři jalové vazby pouze s hambalkem. Pozednice je posazena na nadezdívce, do které směřují šikmé stolice. Prostorem krovu na pravé straně prochází zděný omítnutý komín.

Interiér mlýnice

Přízemí

Vstupní dveře na severním průčelí vedoucí do předsíně a dále k mlýnici, jsou popsány v odstavci přízemí obytné části. Prostor mlýnice je od předsíně oddělen dřevěnou příčkou tvořenou ze svisle kladených fošen. Z předsíně se jediným otvorem vpravo dostaneme

do přízemí mlýnice. Podlaha je zde tvořena z malty a jen v části u palečního kola je při zdi pás cihelné dlažby. Zastropení představuje trámový strop se záklopem. V západní části je oloupaná bílá omítka, která odkrývá zdivo tvořené hlavně z lomeného kamene. Čtyři okenní otvory s cihelnou parapetní deskou pod oknem mlýnice mají většinou rozbité skelní výplně a jsou opatřeny mřížemi. V prostoru celého přízemí se nacházejí zbytky mlýnské hranice, paleční kolo s železím, kapesný dopravník a další různé menší mlýnské „drobnosti“.

První patro

Do prvního patra se leze po žebříkových schodech s trámovými schodnicemi, deskovými stupni pokrytými lištovaným bedněním. Stropní pohledová konstrukce je tvořena trámovým stropem se záklopem. Podlaha je dřevěná tvořena z fošen. Na severní straně se nacházejí tři okna, pod kterými je stěna obložena vodorovnými prkny končícími v úrovni dřevěného parapetu oken. V patře se vyskytují troje dveře. První – na severní straně jsou nahoře zakončené lehkým segmentem, pod kterým je situován světlík. Dveře jsou jednokřídlé, rámové konstrukce členěné do čtyř rámových polí s vertikálními esovitými závěsy z rubové strany. Ve spodní části pobité vodorovným prknem. V oblasti kliky se nacházejí stopy po krabicovém zámku a zarážku tvoří pouze oko, kterým je prostrčen kus ulomené kliky. Druhé dveře na západní straně jsou zvenčí zazděné, tudíž na západním průčelí nejsou viditelné. Dveře jsou jednokřídlé, rámové konstrukce členěné do čtyř polí. Jelikož je zazděná rubová strana, nelze určit závěsy. Třetí dveře vedoucí na jižní stranu k náhonu jsou dvoukřídlé, svlakové konstrukce se zašpičatělými závěsy. Z horních k dolním svlakům obou křídel rubové strany dveří vede vzpěrná diagonála, tvořící na levém křídle pomyslné písmeno Z a na pravém křídle zrcadlově převrácené písmeno Z. Dveře jsou bez kliky pouze s krabicovým zámkem a dvěma petlicemi. Přes šířku dveří je protažen menší dřevěný trám zabraňující průchodu. Na lícové straně je provedeno členění do šesti rámových polí. V prostoru patra ze stropu trčí dolní část kapesného výtahu pro druhé patro, dva koše od válcové stolice a tři železné roury, buď k odvádění vzduchu z horního patra či pro přepravu sypkého materiálu. Na zemi kapesný dopravník pokračující z přízemí a mlecí kámen.

„Druhé patro“ a podkroví

Druhé patro i podkroví mlýnice je zpřístupněné po totožném schodišti jaké vede do prvního patra. Druhé patro je součástí podkroví, které je však odděleno stropem. Podlaha druhého patra je dřevěná z fošen a strop je trámový se záklopem. Pod půlkruhovými okénky

ve druhém patře je stěna po celé délce obložena vodorovnými fošnami. V podkroví tvoří pochozí povrch prkna a dřevěné desky, položené na hambalkách. V západní části je viditelná dvojice kruhových světlíků. V prostoru se nachází dva hranolové vysévače.

Krov mlýnice

Krov mlýnice prostupuje do jižního křídla, kde se z pravé strany napojuje krov obytné části. Kostra krovu, jak je zmíněno výše, vede přes dvě podlaží. Krov je v části obytné vaznicový a poté přechází nad mlýnicí do hambalkového s šikmými stolicemi s vaznicemi čtyřbokého profilu. V plných vazbách se přidávají rozpěry přímo pod hambalky s pásky a vzpěrou. Dva pásky na stolicí podpírají vaznici a jedna vzpěra zase rozpěru. V pěti plných vazbách je vždy přidaná rozpěra, mezi kterými jsou vždy tři jalové vazby pouze s hambalkem. Vrchní hambalek je propojen s krokviemi a rozpěra „sedí“ na stolicí. Pozednice je posazena na nadezdívce, do které směřují šikmé stolice s podporou železných táhel. Mezi prostupujícím prostorem západního a jižního křídla prochází zděný omítnutý komín.

Ostatní objekty areálu

V severní části pozemku se nachází zděné hospodářské stavení se sedlovou střechou, pod kterou se vyskytuje vaznicový krov. Ve východní části je stodola, do které se vchází klenutým otvorem s mohutnými dvoukřídlými vraty konstrukce svlakové. V západní části hospodářské budovy se nacházejí chlévy s plackovou klenbou. Východní štít je doplněn dvojicí plaménkových okének. Ze západní strany je kolmo na hospodářskou budovu napojeno stavení s holubníkem.

Ve východní části pozemku se nachází obdélná zděná pekárna či kolna z cihel trojdílné dispozice. Západní strana má zastřešenou verandu. První, druhá a čtvrtá okenní osa zleva je vyplněna špaletovými okny dělenými do T s horním výklopným křídlem a klenutým cihelným pasem. Třetí osa představuje vstupní otvor s červeně natřenými dveřmi rámové konstrukce. Naproti dveřím se nachází rozbořená pec. Stropní konstrukci s omítaným podhledem tvoří prkenný pokryv s rákosem. Severní strana má jeden okenní otvor. Na jižní straně se nachází jedna větší okenní osa v přízemí a v podkroví jedna dvojice obdélných menších oken – všechny otvory jsou zaklenuty cihelným pasem. Východní strana je dělena lizénami tvořenými z předstupujícího zdiva.

3.3.4 Technologické vybavení mlýna

V Tesárkově mlýně se část vybavení dochovala. V přízemí je dochované paleční kolo s hřídelí, stopy po mlýnské hranici a kapsového dopravníku. V prvním patře, které bylo s největší pravděpodobností mlecí podlahou, se nachází mlecí kámen, dolní části kapsových dopravníků a koše, které nejspíše vedly do válcových stolic. Ve druhém patře byla manipulační podlaha, na které se nachází dva hranolové vysévače, tedy stroje určené k čištění. Nicméně vzhledem k tomu, že je mlýn minimálně obýván je také část mlýnice s technologií v upadajícím stavu.

Záznam z vodní knihy

Protokol z 15. října 1876 se odkazuje na podanou žádost purkmistrovskému úřadu, kdy komise „odebrala se k jezu odkud se voda na mlýnské stroje mlýnskou stokou vede a shledala následovně: Mlýn číslo 12 používá vody z Kocáby, to a sice té kteráž od mlýna číslo 113 a jalové strouhy do nádržky přichází“.¹⁵⁵

Ve spisu k žádosti za úřední schválení provedené rekonstrukce technologického zařízení ve mlýně z roku 1912 se uvádí, že v přízemí se nacházely hlavní transmise, převodní palečná kola, triér, tarár a dva kapsové dopravníky, které procházely skrz všechna podlaží mlýnice. V prvním patře dva šrotovníky, dva francouzské a jeden český kámen, jedna loupačka a tři válcové stolice – žitná, pšeničná a šrotová. Ve druhém podlaží byl čistící stroj na krupici a čtyři hranolové vysévače – dva moučné, jeden krupičný a jeden dunsták. Mlýn byl poháněn dvěma koly na vrchní vodu, kdy první bylo o průměru 300 cm, šířce koreček 150 cm a hloubce 30 cm a druhé o průměru 320 cm, šířce 150 cm a hloubce 34 cm.¹⁵⁶

Záznam z Mlynářského ústředí

V dotazníku k zápisu do mlynářského rejstříku se uvádí, že mlýnská budova měla délku 27 m a šířku 14 m. Byla dělena na přízemí, dvě patra a podstřeší. Obilí se skladovalo v pytlích, pravděpodobně v 1. patře, jako tomu bylo i u mlýnských výrobků. Kontingent obchodního mletí byl stanoven 8. června 1937 na 350 q pšenice a 650 q žita. Přípustné množství námezdního mletí bylo stanoveno dne 31. března 1936 na 1 100 q pšenice a žita dohromady. V kalendářním

¹⁵⁵ SOKA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Sbírká listin a plánů ku vložce vodní knihy číslo 98.

¹⁵⁶ Tamtéž.

roce 1938 spotřeboval mlýn 20 q petroleje, semlel dohromady 160 q pšenice a žita a ke krmným účelům sešrotoval 15 q. Při mlýně pracoval jeden kvalifikovaný dělník.¹⁵⁷

V roce 1939 byl mlýn poháněn dvěma vodními koly. Ačkoli druh prvního kola není uveden, lze předpokládat, že šlo o kolo na svrchní vodu, což podporuje záznam z vodní knihy z roku 1912. Vnější průměr prvního kola byl 300 cm, šířka mezi věnci 150 cm, hloubka 30 cm, počet obrátek za minutu 9 a nejvyšší výkonnost kola byla 12 KS. Tyto parametry se taktéž shodují s prvním kolem uvedeným ve vodní knize. U druhého kola se uvádí, že „*je spadlé a dosud nepostavené.*“¹⁵⁸ Mlýn taktéž disponoval spalovacím motorem na „*nasávaný plyn*“. Jednoválcový plynosací motor o průměru válce 24 cm, poháněný antracitem, byl vyroben roku 1905 firmou Colloredo Mansfeld. Jeho maximální výkon dosahoval 12 KS při 200 obrátkách za minutu.¹⁵⁹

Čištění obilí zajišťovaly čtyři stroje. Konkrétně dva hranolové vysévače, z nichž byl jeden prachový, poté jedna stará loupáčka vyrobená firmou Prokopec a jeden triér.¹⁶⁰

K mletí sloužily tři válcové stolice s jedním párem válců a dva mlecí kameny. První rýhovaná stolice o délce válců 60 cm a průměru válců 22 cm se užívala ke šrotování a pocházela z dílny výrobce Prokopec. Druhá hladká stolice s délkou válců 50 cm a průměrem válců 30 cm se používala k vymílání krupice, v kolonce u výrobce je uveden název „porcelánka“. Třetí taktéž rýhovaná stolice s délkou válců 50 cm a průměrem 40 cm byla od výrobce Hübner a Opitz. První mlecí kámen, užívaný ke šrotování, je francouzský o průměru kamenů 100 cm. Druhý kámen je pískovcový, ten však není v provozu. U šrotovníků se píše, že „*Šrotuje se na francouzským kameni, umělý je rozebrán a nepostaven.*“¹⁶¹

Pro vysévání sloužily tři hranolové vysévače a jedna reforma. Všechny byly o průměru motáku 80 cm, jediný rozdíl spočíval v délce jejich motáků. První hranolový vysévač byl o délce motáku 350 cm, druhý o délce 280 cm a třetí o délce 300. Reforma k čištění krupic byla od výrobce Prokopec.¹⁶²

¹⁵⁷ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 63, inv. č. 142.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

3.3.5 Přílohy

Dokumentace současného stavu

Obr. 83: Celkový pohled na areál mlýna ze západu

Obr. 84: Pohled na jihovýchodní část domu – obytná část

Obr. 85: Východní průčelí

Obr. 86: Severní průčelí směřující do dvora

Obr. 87 a 88: Detail výklenků s malbou na západním průčelí

Obr. 89: Západní průčelí

Obr. 90: Setrvačnick

Obr. 91: Jižní průčelí západního křídla a západní průčelí jižního křídla

Obr. 92: Viditelný záchodový přístavek

Obr. 93: Detail nápisu na jižním průčelí – jméno Karel Aixner (jeden z majitelů mlýna)

Obr. 94 a 95: Lícová a rubová strana dveří obytné části (vstup z jižního průčelí)

Obr. 96 a 97: Lícová a rubová strana dveří mlýnice (vstup ze severního průčelí)

Obr. 98 a 99: Lícová strana dveří do prvního patra mlýnice ze dvora; (vpravo) Lícová strana dveří v prvním patře mlýnice, neprůchozí – zazděné z rubové strany

Obr. 100 a 101: (vlevo) Rubová strana dveří z mlýnice směrem k náhonu; (vpravo) Dveře ke schodišti v přízemí obytné části

Obr. 102: Dveře z ložnice

Obr. 103: Okno na severním průčelí s mříží

Obr. 104: Špaletové okno do tvaru T s šambránou, podokenní a nadokenní římsou, vyřezané „vlnkování“ dřeva pod horním křídlem

Obr. 105: Dvojice půlkruhově zakončených okének na východním průčelí

Obr. 106: Dvojice půlkruhově zakončených okének na jedné podokenní římse na jižním průčelí

Obr. 107 a 108: (vlevo) Detail mosazné kliky okna; (vpravo) detail kuželového závěsu s kuličkou

Obr. 109: Rozbité schodiště vedoucí z prvního patra do přízemí

Obr. 110: Placková klenba s výsečemi v první místnosti přízemí obytné části

Obr. 111: Omítnutá placková klenba s výsečemi – vedlejší místnost

Obr. 112 a 113: (vlevo) Pozůstatek palečného kola; (vpravo) pozůstatek kapsového dopravníku v přízemí mlýnice

Obr. 114: Detail odkrytého zdiva v mlýnici

Obr. 115: Koš a dolní část kapsového dopravníku v prvním patře

Obr. 116: Detail mlecího kamene

Obr. 117: Trámový strop se záklopem v chodbě

Obr. 118: Strop v prvním patře s průvlakem

Obr. 119 a 120: (vlevo) Žebříkové schody s trémovými schodnicemi a deskovými stupni pokrytými lištovaným bedněním; (vpravo) dva hranolové vysévače v druhém patře

Obr. 121 a 122: (vlevo) Průhled do krovu nad obytnou částí z mlýnice; (vpravo) detail konstrukce

Obr. 123: Vaznicový krov nad obytnou částí pokračující do mlýnice

Obr. 124: Hambalkový krov pod nižším hřebenem střechy nad obytnou částí

Obr. 125: Detail krovu s šikmou stolicí

Obr. 126: Podkroví mlýnice

Obr. 127: Konstrukce hambalkového krovu mlýnice

Obr. 128: Ležatá stolička se vzpěrou a pásy držícími vaznici

Obr. 129: Detail sloupku s podporou táhla a prkna

Obr. 130: Kolna–cihelna–pekárna

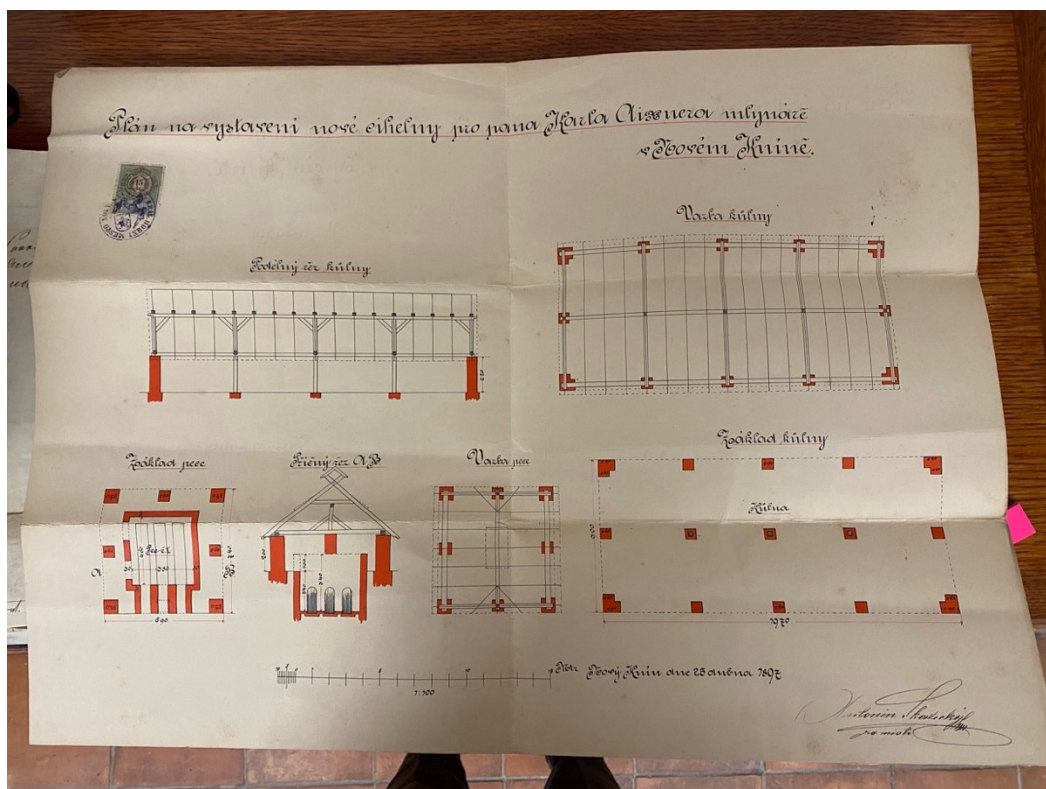

Obr. 131: Pohled do dvora na holubník

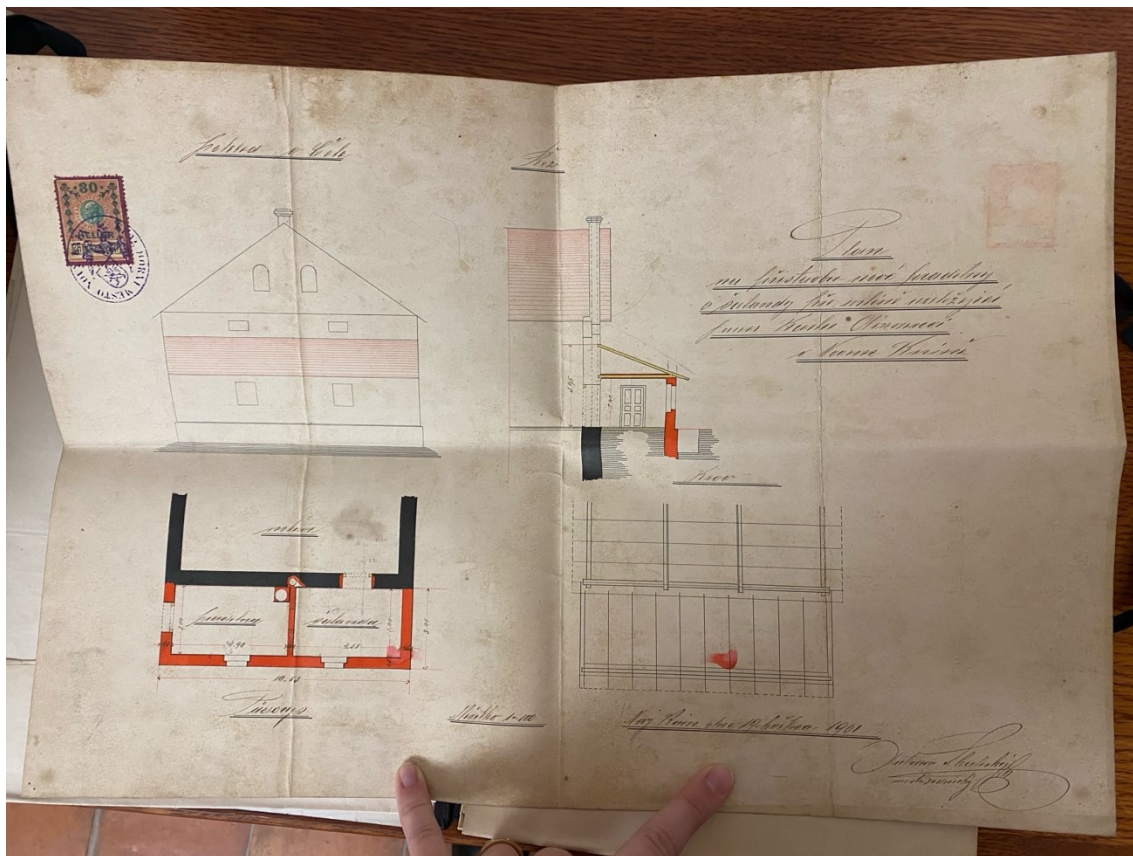
Historické fotografie, plány a vlastní nákresy

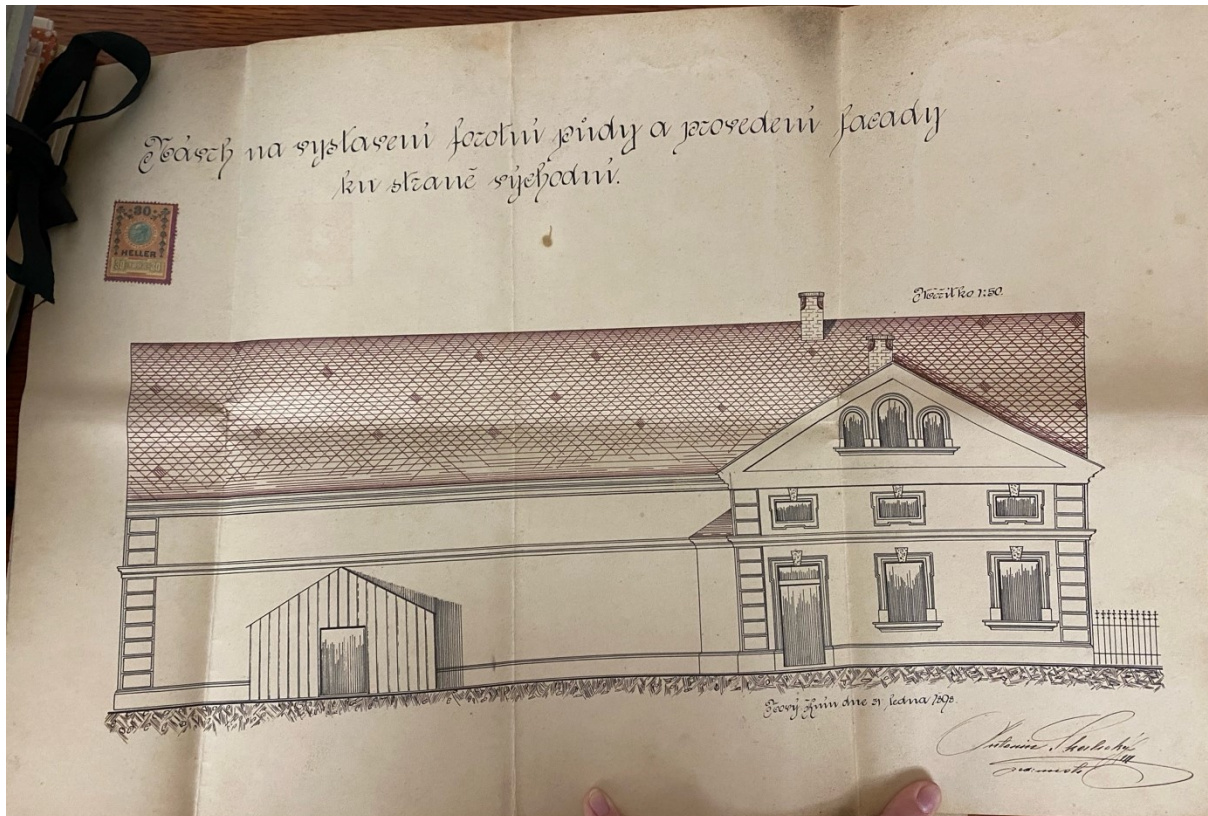
Obr. 132: Pohled z východu na areál, vlevo mlýnská budova a vpravo stodola s chlěvy

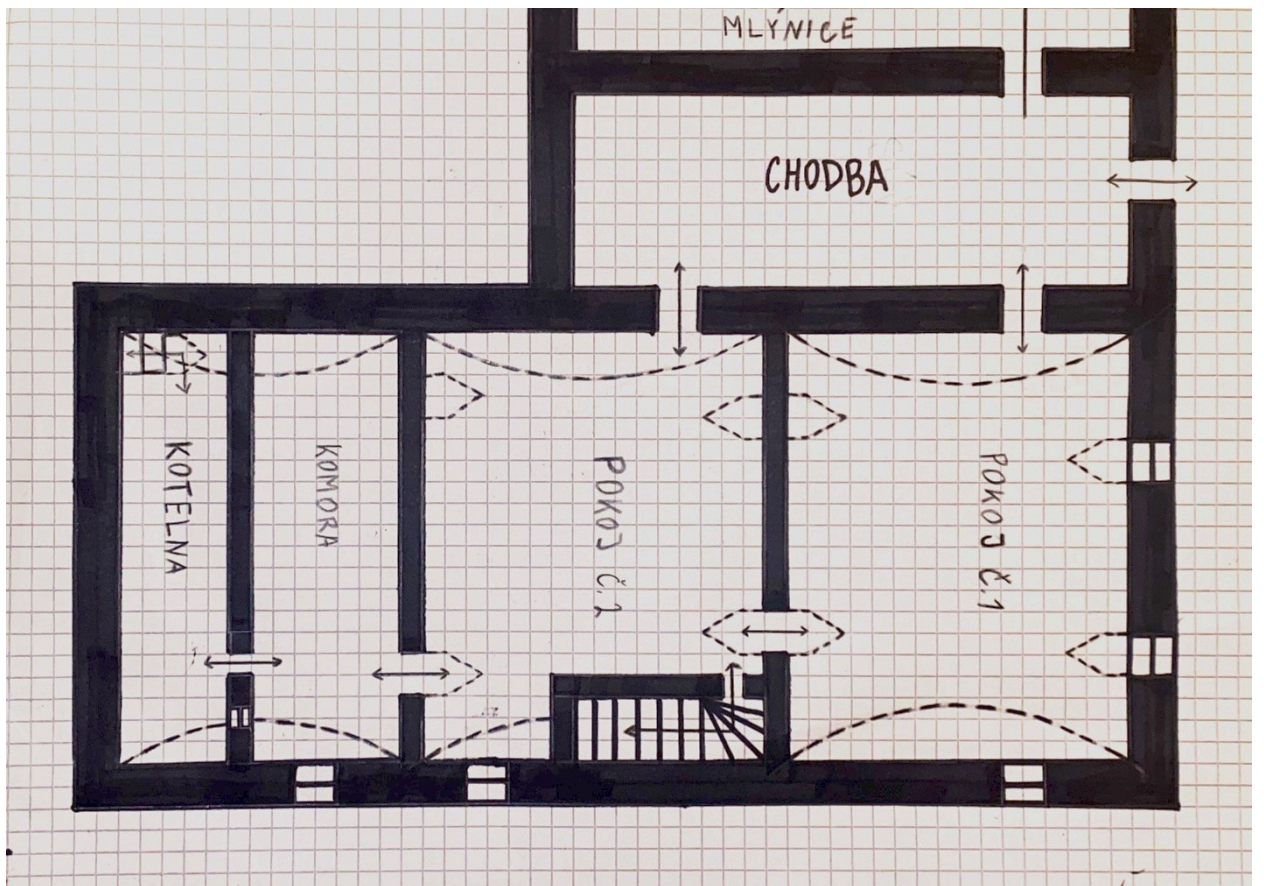
Obr. 133: Plán na vystavení cihelny z roku 1897

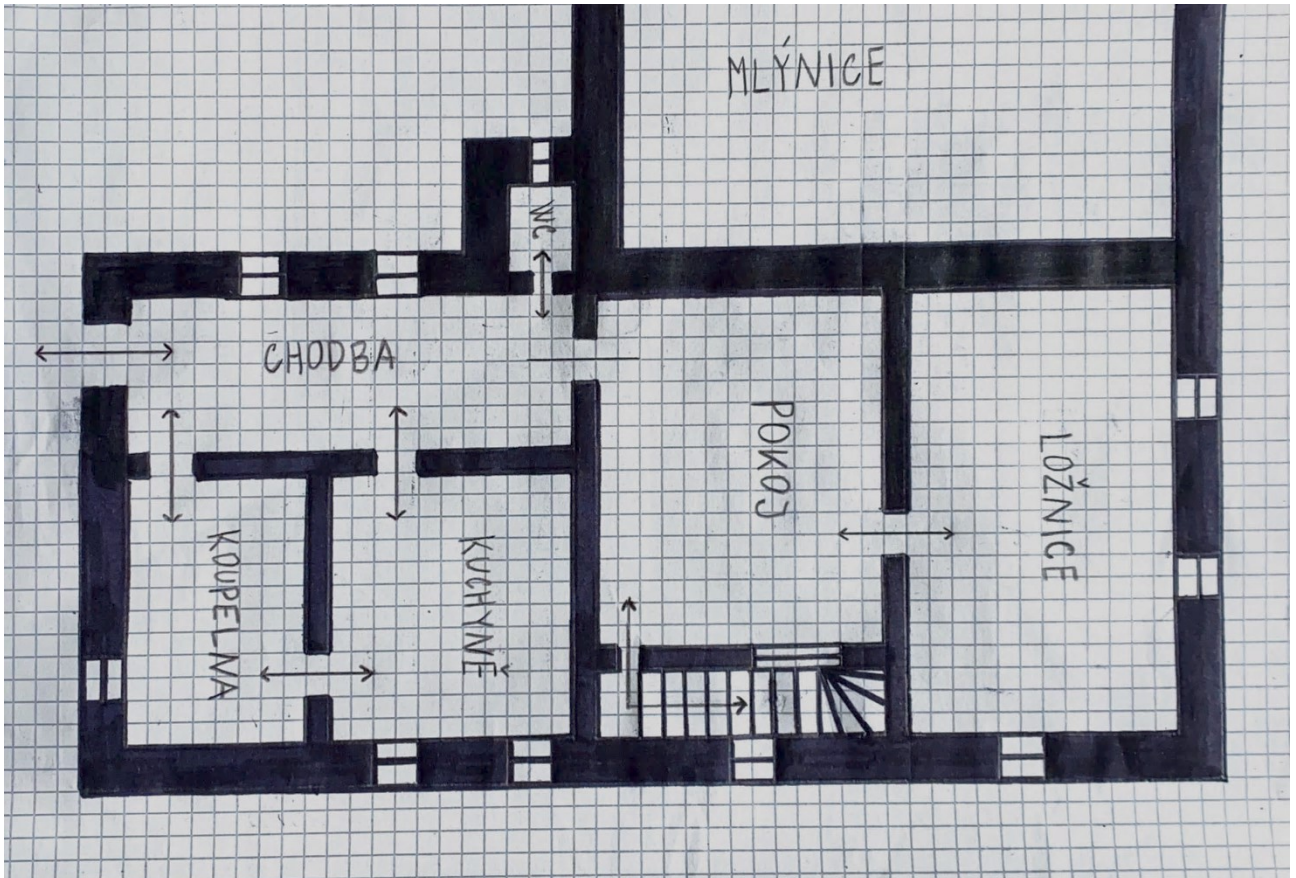
Obr. 134: Plán na přístavbu nové prádelny a šalandy z roku 1901

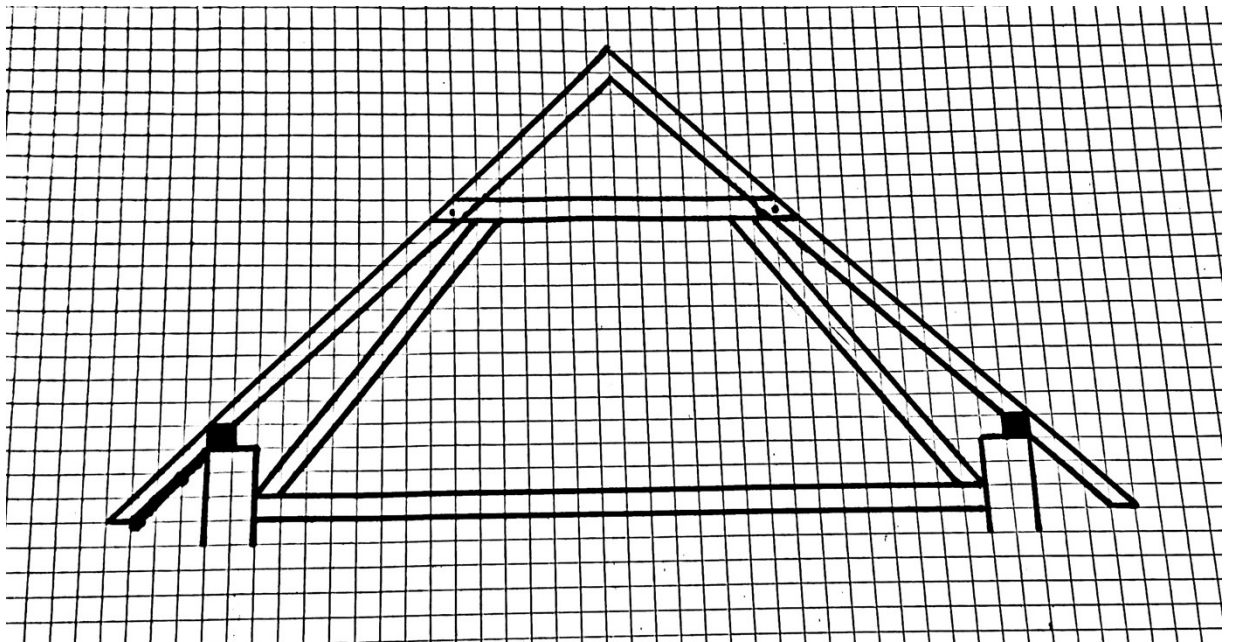
Obr. 135: Návrh na úpravu jižní strany (v plánu chybně východní) z roku 1898

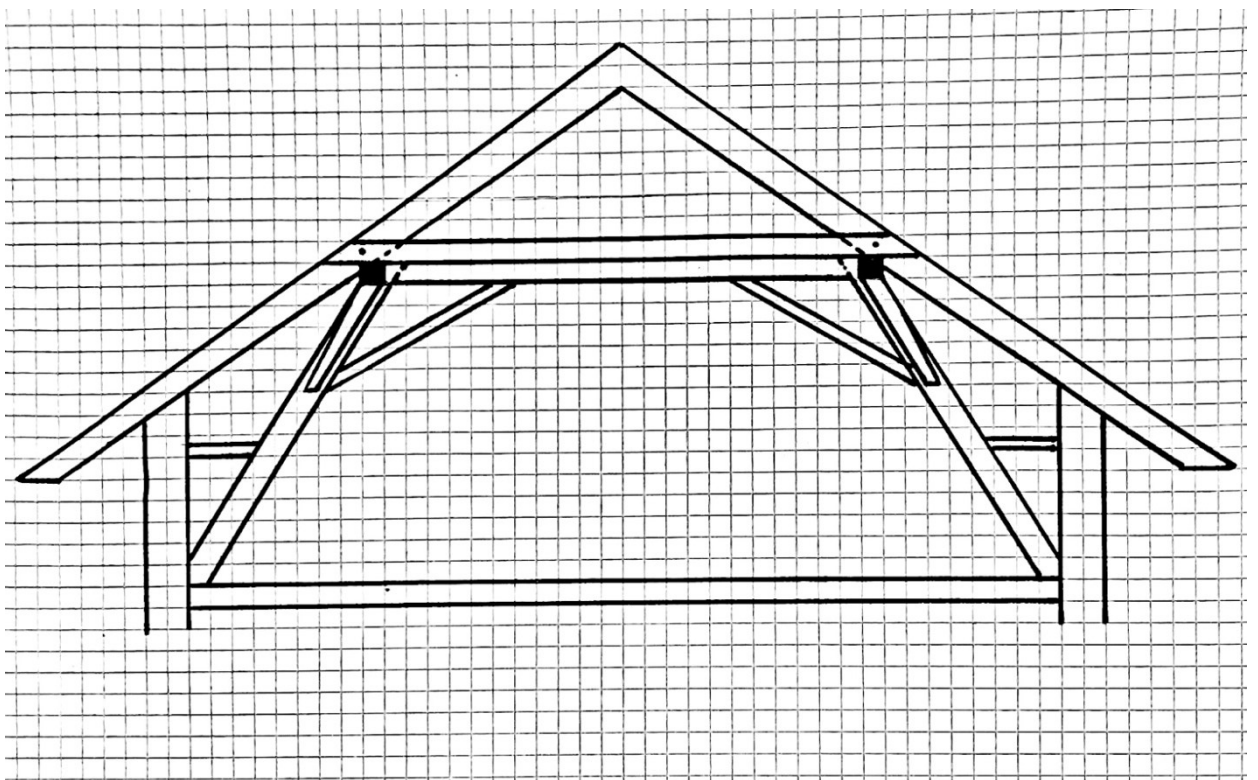
Obr. 138: Vlastní nákres půdorysu přízemí obytné části

Obr. 139: Vlastní nákres půdorysu obytné části v prvním patře

Obr. 140: Vlastní nákres hambalkového krovu nad obytnou částí

Obr. 141: Vlastní nákres hambalkového krovu nad mlýnicí

4. Komparace mlýnů na základě fondu Mlynářské ústředí

Tato kapitola, vycházející z informací dohledaných ve fondu Mlynářské ústředí, se soustředí na komparativní analýzu tří vybraných mlýnů, které byly představeny v předchozích kapitolách. Lze se zaměřit na hledání společných rysů strojního vybavení anebo naopak identifikovat jejich odlišnosti.

Všechny tři mlýny jsou uměleckého složení a spojuje je jméno výrobce mlýnské technologie, Prokopec – Vinohrady. Ať už se jednalo o mlecí francouzský kámen, válcové stolice, hranolové vysévače či reformy. Často se opakuje situace, kdy vždy dva mlýny mají společný prvek a jeden se od nich odlišuje. Je tomu tak u těchto příkladů: Dva mlýny – č. p. 327 a č. p. 113 spojuje opakující se jméno výrobce J. Kohout – Smíchov, od kterého byly oba mlýny vybaveny totožným rovinným vysévačem stejných rozměrů. Dalším společným rysem těchto dvou mlýnů je využívání elektrických motorů, pro jejichž napájení odebírají proud od téhož dodavatele, tj. Elektrařenský svaz okresů středočeských – Praha. Obdobně je tomu u typu pohonu, kdy dva mlýny – č. p. 113 a č. p. 152 jsou stále poháněny vodními koly, zatímco č. p. 327 pohání Francisova turbína.¹⁶³

Daň z vodní síly se vyměřuje „*podle nejvyšší možné výkonnosti používaného poháněcího zařízení (kola, turbíny a pod.) v koňských silách efektivních, daných na hřídeli poháněcího zařízení a jeho využití*“.¹⁶⁴ Výše daně může sloužit i jako ukazatel kapacity mlýna, která se výrazně liší u každé z budov. Dotazník z roku 1938 uvádí, že Brunclíkův mlýn zaplatil daň ve výši 800 korun, Čámského mlýn ve výši 500 korun a Tesárkův mlýn ve výši 250 korun.¹⁶⁵

Zásadní rozdíly mezi mlýny se objevují v povoleném množství obchodního a námezdního mletí pro rok 1938. Tesárkův mlýn směl semlít 1 000 q obchodního a 1 100 q námezdního mletí, což naznačuje poměrně vyrovnané rozložení kapacity mezi oběma typy mletí. Oproti tomu Brunclíkův mlýn měl o deseti násobek vyšší povolené množství obchodního mletí než tomu bylo u Tesárků – 10 000 q a námezdního naopak méně – 660 q. Nevyváženost mezi typy mletí indikuje, že se mlýn zaměřoval spíše na vlastní obchodní činnost, která mu

¹⁶³ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

¹⁶⁴ Zákon č. 338/1921 Sb., Zákon o dani z vodní síly. In *ASPI*. Online. [cit. 12.5.2025].

URL: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2619/1/2/zakon-c-338-1921-sb-o-dani-z-vodni-sily/zakon-c-338-1921-sb-o-dani-z-vodni-sily>>.

¹⁶⁵ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

nepochybně zajišťovala vyšší příjem. Čámského mlýn měl stanovené nejnižší množství obchodního mletí – 250 q, na druhou stranu měl nejvyšší kontingent námezdního mletí ze všech mlýnů – 2 420 q. To naopak značí, že byl důležitou složkou v poskytování služeb soukromým osobám (mlečům).¹⁶⁶

Pro evidenci námezdního mletí v období od srpna 1938 do ledna 1941 nám slouží formulář, nacházející se v každé složce mlýna, který udává údaje o měsíčních semelkách. V rámci výrobního období 1939/1940 byly stanoveny nové námezdní kontingenty následovně: č. p. 152 – 410 q pšenice a žita dohromady; č. p. 113 – 870 q pšenice a žita dohromady a č. p. 327 – 850 q pšenice a žita dohromady. K porovnání činnosti jednotlivých mlýnů i pro lepší přehlednost byl vytvořen graf znázorňující roční semelky. Vzhledem k tomu, že graf obsahuje kompletní data pouze ve dvou letech, je třeba jej brát s rezervou. Přesto však nabízí určitý vhled do výrobní schopnosti sledovaných mlýnů.¹⁶⁷

Brunclíkuv mlýn – č. p. 327, zastoupený v grafu modrou barvou, se udržuje na druhé pozici téměř ve všech letech. Výjimkou byl rok 1938, což se může jevit lehce paradoxní, jelikož v tomto roce platil ještě starý kontingent, který byl nižší než v pozdějších letech. Nicméně jak je zmíněno výše, roku 1938 chybí údaje mezi lednem a červencem, údaje tak nejsou kompletní a tedy ani zcela vypovídající. V roce 1938 semlel celkem 38 671 kg, roku 1939 zase 88 968 kg, 1940 – 38 012 kg a za leden 1941 pouze 5 451 kg.¹⁶⁸

Čámského mlýn – č. p. 113, zastoupený v grafu žlutou barvou, dominuje ve většině roků až na rok 1938, kdy semlel 23 973 kg. V roce 1939 jeho výkon činil 111 403 kg, což je téměř trojnásobek výkonu Tesárkovu mlýnu v tomtéž roce. Za rok 1940 zaznamenal mlýn snížení na 63 547 kg, i přes to si však udržel výrazně vyšší pozici než zbývající dva mlýny. V lednu 1941 bylo semleto 8 592 kg, což je za jeden měsíc stále pozoruhodný výsledek.¹⁶⁹

Tesárkův mlýn – č. p. 152, zastoupený v grafu zelenou barvou, vykazuje soustavně nejnižší čísla ze všech tří mlýnů. Od srpna 1938 semlel 17 115 kg, v roce 1939 se dostal na svůj nejvyšší semelek – 32 782 kg. Za rok 1940 se podařilo semlít 21 223 kg a v lednu 1941 pouze 1 881 kg.¹⁷⁰

¹⁶⁶ NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

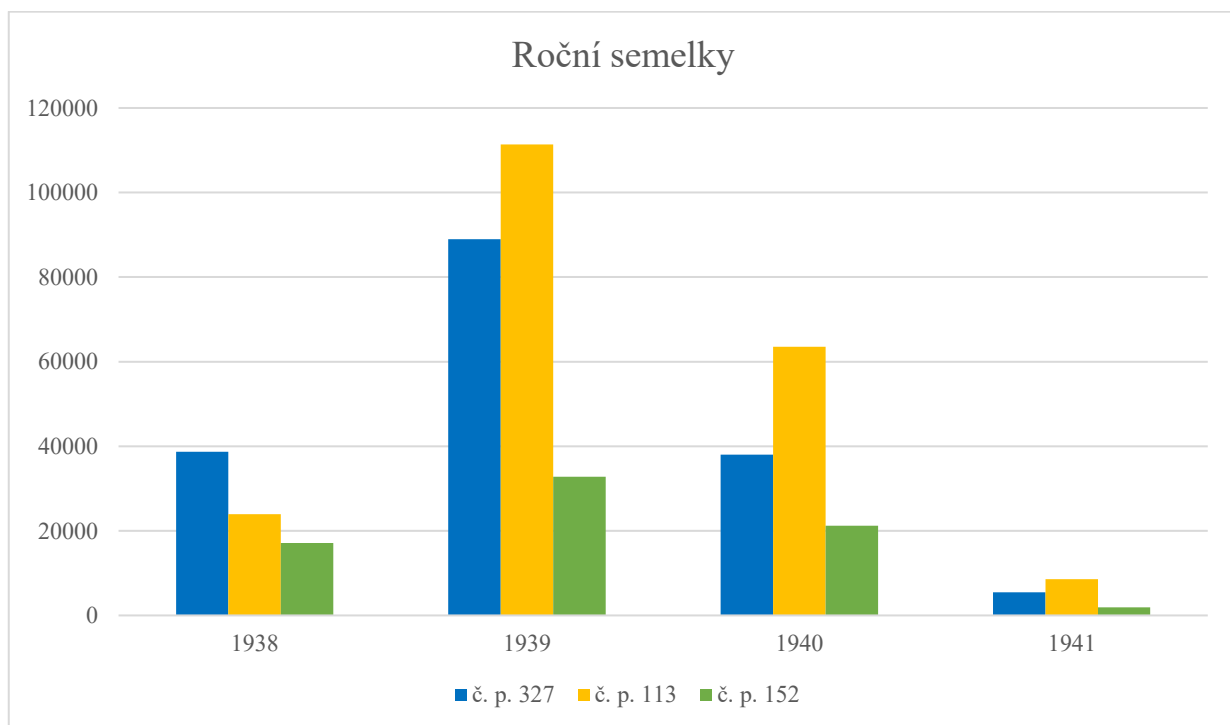
¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

Vzhledem k tomu, že ucelené údaje pro všechny tři mlýny jsou k dispozici pouze za roky 1939 a 1940, je logické provést srovnání právě v nich. V roce 1939 dochází k markantnímu nárůstu produkce mlýnů, ovšem nejvyšší semelky trvaly pouze do března, poté nastal viditelný pokles. To nejspíše souviselo se začínající okupací německými vojsky, k níž došlo v průběhu tohoto měsíce. Zřetelný úpadek, především u dvou mlýnů, je silně patrný v průběhu roku 1940, což pravděpodobně odráží dopad druhé světové války, která vedla k regulaci a snížení celkové poptávky.

Obr. 142: Grafické znázornění ročních semelků mlýnů

5. Závěr

Památky umožňují nezprostředkované setkání s autentickými místy, věcmi či ději, které nás spojují s naší minulostí a představují primární prameny pro její poznání. U technických památek platí, že měly významný vliv na dlouhodobou proměnu krajiny i měst, stejně jako na způsob života lidí. A to v negativním i pozitivním slova smyslu. Umožňovaly ale rozvoj oblasti, nabízely pracovní příležitosti a usnadňovaly těžkou práci. Mlýny jako vodohospodářské stavby, které budováním náhonů ovlivňovaly koryta řek a oběh vody, mohly způsobovat lokální změny v přírodě, zároveň ale byly důležitým prvkem v hospodaření a zdrojem energie za využití vodních toků.

Při dohledávání podkladů a terénním průzkumu pro tuto práci se bohužel potvrdilo, že technickým stavbám se nepřikládá význam dostatečný pro jejich zachování, protože listinné materiály ukazují mlýny v jejich rozkvětu, zatímco současnost jejich mnohdy tristní stav, pokud budovy dosud stojí. To dokládá i bohatá fotodokumentace.

U sledovaných mlýnů se navzdory jejich současnému stavu podařilo identifikovat řadu spojujících prvků. Z listinných podkladů vyplývá, že jejich technické zařízení bylo podobného složení – uměleckého, přičemž některé stroje byly od téhož výrobce. Ze stavebního hlediska je z historické fotodokumentace i aktuálních fotografií pořízených při terénním průzkumu zřejmé, že jsou stavby poměrně podobné v počtu poschodí, typech konstrukcí krovu a ve dvou případech i v typu uměleckého slohu.

Předložená práce si kladla za cíl nastínit novoknínské mlýny optikou jejich historie, stavebního popisu vybraných objektů a technologického vybavení, pro jejíž zpracování bylo klíčové rozsáhlé studium archivních pramenů. První část práce se zaměřila na mlýny na Novoknínsku především z pohledu historických map a seznámila čtenáře s městem. Ve druhé části byly detailněji prozkoumány tři mlýnské stavby, a to hlavně z pohledu jejich stavebněhistorického a technologického popisu. Na závěr byla zpracována kapitola porovnávací technologie a výkony mlýnů, která byla pro lepší názornost doplněna jednoduchým grafem. V neposlední řadě byla práce doplněna obsáhlou obrazovou přílohou tvořenou především vlastní fotodokumentací a historickými materiály.

6. Resumé

Monuments enable unmediated encounters with authentic places, things or events that connect us to our past and are primary sources for understanding it. Technical monuments have had a significant impact on the long-term transformation of landscapes and cities, as well as on people's way of life. In both negative and positive sense. But they also enabled the development of the area, offered employment opportunities and facilitated hard work. Mills as water management structures, which influenced river beds and water circulation by building embankments, could cause localised changes in the countryside, but they were also an important element in the management and source of energy using watercourses.

In tracing the documents and field research for this work, it was unfortunately confirmed that technical buildings were not considered important enough for their preservation, as the documentary materials show the mills in their boom, while the present day rather their often deplorable state of condition, provided they are still standing. This is evidenced by rich photographic documentation.

Despite their current condition, a number of connecting elements were identified in the mills surveyed. The documentary evidence shows that their technical equipment was of similar composition – artistic, with some of the machines being from the same manufacturer. From structural point of view, it is evident from the historical photographic documentation and recent photographs taken during the field survey that the buildings are quite similar in the number of storeys, the types of truss construction and, in two cases, the type of artistic style.

The aim of the presented work was to outline the mills in the Novy Knin area in terms of their history, construction description of selected objects and technological equipment, for which extensive study of archival sources was crucial. The first part of the thesis focused on the mills in the Novy Knin area mainly from the perspective of historical maps and introduced the reader to the town. In the second part, three mill buildings were examined in more detail, mainly from the perspective of their structural, historical and technological description. Finally, a chapter comparing the technologies and performances of the mills was elaborated, accompanied by a simple chart for better illustration. Last but not least, the thesis was supplemented by a comprehensive pictorial appendix consisting mainly of the current photo documentation and historical materials.

7. Mlynářský slovník

Pro porozumění pojmů užívaných v textu práce slouží tento stručný seznam mlynářské terminologie, který čerpal z knihy Radima Urbánka „*Mlynářský slovník*“.

- aspiratér = zařízení, jehož podstatu tvoří dva jednovětrové taráry a pod nimi osazené žejbro složené ze tří sít
- dunst'ák či dunstak = hranolový vysévač k vytrídění dunstů (krupičky)
- filtr tlakový = též hadicový, tvoří jej soustava textilních hadic osazených mezi horní a dolní skříní
- hlava výtahová = dolní část korečkového výtahu, kde se nachází řemenice
- hranice mlýnská = zpravidla tesařská trámová konstrukce, která nese mlecí kameny obyčejného složení, lehčení a hasačert
- hřídél vodního kola = dřevěná kulatina a později též kovová s osazeným vodním kolem, jenž přenáší energii do prostoru mlýnice
- jalová strouha či koryto = odtéká jím nevyužitá voda k pohonu vodních motorů
- kameny mlecí = tvoří jej spodek a běhoun, které společně vytváří mlecí či šrotovací složení; francouzský byl tvořen z křemence a český převážně z pískovce
- kolo paleční = palečník; kolo opatřené dřevěnými palci a osazené na hřídéli vod. kola
- kolo vodní = starší vodní motor pracující na principu využití pohybové energie vody či pohybové společně s gravitační energií vody; rozdělujeme jej na spodní, střední a vrchní
- kontingent námezdní = také mletí; mlýn zpracovává obilí na zakázku konkrétním zákazníkům (mlečům)
- kontingent obchodní = také mletí; mlýn semílá vlastní nakoupené obilí od zemědělců a mlýnské výrobky poté prodává obchodním společnostem
- lednice = prostor, ve kterém se točilo vodní kolo; měla chránit kolo před vnějšími vlivy
- loupačka = též Eureka či enryka; stroj zpracovávající předčištěné zrna či se užívalo k výrobě krup
- mačkadlo = stolice válcová mačkácí
- míchačka stojatá = stroj umožňující míchání mouky různé jakosti získané během mletí, stojatá míchá ve vertikální válcové skříní, jenž provádí velký plechový šnek
- mletí = proces, během kterého dochází k přeměně zrna na finální mlýnské výrobky
- mlýn vodní = poháněný vodním kolem či turbínou
- motor elektrický = často pomocný pohon k vodnímu, až od 20. let 20. století

- motor spalovací = též plynosací motor, založený na principu expanze plynů vzniklých spálením tekutého či plynného paliva
- náhon = uměle vytvořené koryto, kterým se přivádí voda k mlýnu
- podlaha = u mlýnů uměleckého složení se nacházely minimálně čtyři, jejichž název napovídal k čemu sloužily, např. mlecí, též válcová = na té stojí mlecí stroje
- q = metrický cent, 1 metrický cent je 100 kg
- reforma = stroj na čištění a třídění krupic
- savka = starší druh stroje na čištění krupic, jenž využíval savý vzduch
- semelek = množství semletého obilí za určitý čas (parametr mletí)
- složení umělecké = mladší typ mlecího složení, které umožňovalo důkladnější přípravu zrna před mletím a lepší třídění meliva; má hlavní tři části – čistící, mlecí a vysévací
- stárek = starší mlynářský tovaryš, po zániku cechu starší zkušený mlynář
- stolice válcová = stroj na drcení obilného zrna a meliva; zpracovává jej mezi dvěma válci, které jsou buď hladké či rýhované (litina) či porcelánové
- stoupa = mechanicky poháněné zařízení k drcení či loupání založené na principu vlastní vahou padajících dřevěných tyčí nebo kladiv do kamenného či dřevěného štoku
- šalanda = stavebně oddělený prostor ve mlýně pro potřeby pomocníkům a mlecům
- šrotovník = stroj, na kterém se provádí hrubé mletí, nejčastěji se užívalo kamenné složení na vodorovné hřídeli či šrotovací válcová stolice
- tarár = stroj k čištění zrna fungující na principu odstraňování příměsí pomocí proudu vzduchu vyvolaného větrákem
- transmise = kovová hřídel s kovovými řemenicemi a plochými řemeny zajišťující přenos hnací síly od motoru k jednotlivým strojům ve mlýně
- triér = též koukolník, odděloval přimíseniny zrna podle jeho délky
- truhla moučná = dřevěná truhla, co které padá melivo z pytlíku nebo krupice ze žejbra
- turbína vodní = druh moderních vodních motorů, od 90. let 19. století se nejvíce rozšířila tzv. Francisova turbína
- větrák = též exhaustor či ventilátor, zařízení na tvorbu proudu vzduchu
- vysévač hranolový = též cylindr či sortýr, vysévací stroj tvořený motákem obvykle v podobě šestibokého rámu potaženého tkaninou nebo drátěnou síťovinou, dělí se na moučný, krupičný, čistící, prachový apod.
- vysévač rovinný = pracuje na principu podobném krouživému ručnímu vysévání
- výtah kapsový = též korečkový, slouží k přepravě produktů mezi podlažím
- žejbro = síto v dřevěném rámu uváděné do pohybu mechanicky

8. Seznam použitých zkratek

s. p. – stavební parcela

p. p. – pozemková parcela

č. p. – číslo popisné

č. – číslo

s. – strana

r. – rok

MIÚ – Mlynářské ústředí

kart. – karton

inv. č. – inventární číslo

zn. – značka

kg – kilogram

kW – kilowat

KS – koňská síla

aj. – a jiné

tzv. – takzvaně

apod. – a podobně

M.M – mlýn na obilí

H.W – německy pravděpodobně HangWald, doslovně přeloženo les na svahu

N.W. – německy Nadelwald, v překladu jehličnatý les

ot/m – otáčky za minutu

l/s – litry za sekundu

SOkA – Státní okresní archiv

SOA – Státní oblastní archiv

NA – Národní archiv

NPÚ – Národní památkový ústav

9. Seznam pramenů a literatury

9.1 Prameny

Národní archiv Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59-63.

NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106.

NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 62, inv. č. 134.

NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 63, inv. č. 142.

SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, vodní kniha I.

SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, vodní kniha II., kart. 7.

SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Sběrka listin a plánů ku vložce vodní knihy č. 94-100.

SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou.

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kronika Zlatohorního města Nového Knína, inv. č. 64, č. kn. 63.

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 7, inv. č. 359-363, Obecní mlýny.

SOkA Příbram, fond Archiv města Nový Knín, inv. č. 360, Pronájmy obecních mlýnů (1695-1708).

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 44, inv. č. 1005, Soukromá elektrárna 1921-23, Šebestián Brejcha – mlýn č. p. 27.

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, kart. 55, inv. č. 1170, Mlynáři 1874-97.

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nový Knín, Cech mlynářů a pekařů Nový Knín 1769-1860.

SOkA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Zápisy o valných hromadách a výborových schůzích 1918-37.

SOkA Příbram, Fond Společenstvo mlynářů Nový Knín, Kniha učňů 1915-45.

SOkA Příbram, Fond Archiv města Nového Knína, I. živnostenské společenstvo 1893-1904.

SOkA Příbram, Fond Společenstvo obchodní v Novém Kníně, rok 1905-41 učňovská matrika.

SOkA Příbram, Památky středočeského kraje (Lidová architektura) – Nový Knín.

SOA Praha, LIX. Oddací kniha 1899-1943, Všechny obce mimo Nový Knín a Hraštici, s. 32. Online. [cit. 24.4. 2025]. URL: <<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/14676/32>>.

SOA Praha, Fond Římskokatolická církev Starý Knín, Matrika narozených a pokřtěných 1864-1903. Online. [cit. 22.4.2025]. URL: <<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/12394/1>>.

Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152.

Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 113.

Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 327.

9.2 Literatura

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Praha, 1947.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2001. ISBN 80-85983-16-8.

VALENTA, Josef. *Paměti Královského Zlatohorního města Nového Knína a sousedních obcí Starého Knína, Velké a Malé Hraštice*. Příbram, 1932.

KADLEC, Petr. *Letopisy Královského zlatohorního města Knín*. Dobříš, 2013. ISBN 978-80-260-5693-5.

HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-044-6.

HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás*. Praha, 1981. ISBN 11-116-81.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha, 1980.

ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-254-2.

ŠTĚPÁN, Luděk – KLIMEŠOVÁ, Hana – URBÁNEK, Radim. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. Praha, 2008. ISBN 978-80-257-0015-0.

SMOLOVÁ, Věra. *Mlýny a lidé města Příbramě hor stříbrných*. Hostivice, 2014. ISBN 978-80-86914-85-5.

URBÁNEK, Radim. *Mlynářský slovník*. Praha, 2024. ISBN 978-80-88270-43-0.

ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7.

ŠKABRADA, Jiří. *Přehled vývoje historických stavebních konstrukcí*. Pardubice, 2016. ISBN 978-80-7395-992-0.

9.3 Internetové zdroje

KOPÁČEK, Ludvík. Z paměti mlynářů Novoknínských. In *Brdský kraj: Měsíčník věnovaný zájmům musejním a osvětovým* 5, 1913, s. 4-12. ISSN 1802-6893. URL: <<https://ndk.cz/uuid/uuid:dc66ae20-ba36-11dd-94ca-000d606f5dc6>>.

RÁKOSNÍKOVÁ, Alena – BIEDERMANOVÁ, Magdalena. *Pomůcka pro používání základních historických map*. Praha, 2015. ISBN 978-80-01-05715-5. URL: <http://romarch.cz/01_CZ/03_veda_a_vyzkum/ke_stazeni/CVUT_pouzivani_historickyh_map.pdf>.

KADLEC, Petr. *Sirotkův, Podleský mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz*. [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1538-sirotkuv-podlesky-mlyn>>.

ŠIMEK, Rudolf. *Panský, Brejchův, Brunclíkův mlýny*. Online. In *vodnimlyny.cz* [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/94-pansky-brejhuv-brunclikuv-mlyn>>.

KADLEC, Petr. *Oulehlův mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz* [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/787-oulehluv-mlyn>>.

PEŠTA, Jan. *Rousův, Rausův, Čámského mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz* [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/122-rousuv-rausuv-camskeho-mlyn>>.

KADLEC, Petr. *Podvršecký, Tesárkův, Aixnerův mlýn*. Online. In *vodnimlyny.cz* [cit. 24.4.2025]. URL: <<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/781-podvrsecky-tesarkuv-aixneruv-mlyn>>.

Oficiální stránky města Nový Knín. *Historie a kronika města*. Online. [cit. 20.3.2025]. URL: <<https://www.mestonovynin.cz/mesto/historie-a-kronika-mesta/>>.

Český statistický úřad. Počet obyvatel v obcích – k 1.1.2024. Online [cit. 20.3.2025]. URL: <<https://csu.gov.cz/docs/107508/3e00574b-cd53-1cad359cb74df951754d/130072243>>.

Chartae antique. *Mapové sady* [cit. 18.4. 2025]. URL: <<https://www.chartae-antiquae.cz/cs/mapsets/>>.

Archivní mapy. *Archiv ČUZK*. Online. [cit. 18.3.2025]. URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.

Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. [cit. 24.4. 2025]. URL: <<https://pamatkovykatalog.cz/vodni-mlyn-zv-brunclikuv-14459222>>.

Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. [cit. 24.4. 2025]. URL: <<https://pamatkovykatalog.cz/vodni-mlyn-krca1-16292629>>.

Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. Online. [cit. 18.4.2025]. URL: <<https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podlerelevance/1/seznam/h=nový+knín&chranenoT ed=1&hlObj=1&fulltext>>.

ŠIMEK, Rudolf. *Mlýn jako krajínotvorný prvek v barokní době*. Online. Diplomová práce. Olomouc, 2011. [cit. 20.4.2025]. URL: <<https://theses.cz/id/430ijg/>>.

MAZÁČOVÁ, Šárka. *Vodní mlýny na Litomyšlsku od poloviny 19. století do poloviny 20. století*. Online. Bakalářská práce. Hradec Králové, 2015. [cit. 20.4.2025]. URL: <<https://theses.cz/id/en5nv2/>>.

Zákon č. 338/1921 Sb., Zákon o dani z vodní síly. In *ASPI*. Online. [cit. 12.5.2025]. URL: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2619/1/2/zakon-c-338-1921-sb-o-dani-z-vodni-sily/zakon-c-338-1921-sb-o-dani-z-vodni-sily>>.

10. Seznam příloh

- obr. 1 – 7: Výřezy z map I. II. a III. mapování. Dostupné z: Chartae antiquae. Mapové sady [cit. 20.5. 2025]. URL: <<https://www.chartae-antiquae.cz/cs/mapsets/>>.
- obr. 8 – 31: Výřezy z map Stabilního katastru. Dostupné z: Archiválie. Archiv ČUZK [cit. 20.5.2025]. URL: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>>.
- obr. 32: Mapa k vodní knize z roku 1900. SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou.
- obr. 33: Výřez z mapy k vodní knize. SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou.
- obr. 34: Souhrnná tabulka k vodní knize. SOkA Příbram, Okresní úřad v Příbrami, Přehledná mapa k vodní knize se souhrnnou tabulkou.
- obr. 35: Jižní průčelí s dekorativním štítem (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 36: Detail štítu jižního průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 37: Celkový pohled na budovu z jihovýchodu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 38: Detail nápisu na východním průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 39: Nově omítnuté severní průčelí – pohled na první a druhé patro (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 40: Interiér přízemí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 41: Detail desky výrobce Francisovi turbíny (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 42: Původní mlecí kámen použitý jako dekorativní doplněk (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 43a: Celkový pohled na podpůrný sloup s dubovým průvlakem (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 43b: Detail hlavice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 44: Pohled na druhotně dekorativně instalovanou transmisi v prvním patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 45: Jedlový průvlak v prvním patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 46: Detail dolní část kapsového dopravníku (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 47: Výstupek ve zdi ve tvaru oblouku (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 48: Železné táhlo podél průvlastu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 49: Pohled na jižní stranu vaznicové konstrukce krovu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 50: Pohled na severní část krovu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 51: Železné táhlo ztužující příčnou vazbu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 52: Klenutý cihelný pas pod oknem (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 53: Novodobé dvoukřídlé, čtyřtabulkové okno ve druhém patře (zdroj: Hacklová 2024)

- obr. 54: Novodobé dvoukřídle, čtyřtabulkové okno s parapetem v prvním patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 55: Novodobé kasulové okno ve druhém patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 56: Novodobé dvoukřídle, čtyřtabulkové okno s mříží a dvojitým parapetem v prvním patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 57: Vlastní náčrt vaznicového krovu (zdroj: Hacklová 2025)
- obr. 58: Historická fotografie z roku 1922 před přestavbou (zdroj: vodnimlyny.cz)
- obr. 59: Historická fotografie z roku 1941 již po přestavbě (zdroj: od majitele mlýna pana Dragouna)
- obr. 60: Pohled do mlýnice na podpůrný sloup a kapsový dopravník, vzadu patrné dělené obytné části od mlýnice (zdroj: SOkA Příbram, Památky středočeského kraje [Lidová architektura] – Nový Knín)
- obr. 61: Celkový pohled na mlýn (zdroj: SOkA Příbram, Památky středočeského kraje [Lidová architektura] – Nový Knín)
- obr. 62: Sekvence poslepaných fotografií – přízemí, obytná část (zdroj: od majitele mlýna pana Dragouna)
- obr. 63: Sekvence poslepaných fotografií– první patro (zdroj: od majitele mlýna pana Dragouna)
- obr. 64: Dispozice elektrárny ve mlýně (zdroj: od majitele mlýna pana Dragouna)
- obr. 65: Celkový pohled na budovu ze západu (zdroj: vodnimlyny.cz)
- obr. 66: Pohled na areál s hospodářskými budovami (zdroj: vodnimlyny.cz)
- obr. 67: Západní křídlo (zdroj: mapy.cz – Jan Záruba)
- obr. 68: Průčelí západního a jižního křídla (zdroj: mapy.cz – Jan Záruba)
- obr. 69: Severní průčelí s přístavbou (zdroj: mapy.cz – Jan Záruba)
- obr. 70: Východní průčelí mlýna s přístavbou na severu (zdroj: vodnimlyny.cz)
- obr. 71: Detail rámování s datací na západním průčelí (zdroj: novyknin.wordpress.cz)
- obr. 72: Detail vrcholu štítu na západním průčelí (zdroj: novyknin.wordpress.cz)
- obr. 73: Celkový pohled na mlýn ze západu (zdroj: SOkA Příbram, Památky středočeského kraje [Lidová architektura] – Nový Knín)
- obr. 74: Plán na přestavbu z roku 1871 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 113)
- obr. 75: Detail z plánu na půdorys prvního poschodí (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 113)
- obr. 76: Plán na rekonstrukci mlýna z roku 1940 (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)

- obr. 77: Detail plánu – podélný řez (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 78: Detail plánu – příčný řez (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 79: Detail plánu – přízemí (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 80: Detail plánu – válcová podlaha (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 81: Detail plánu – podstřeší (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 82: Detail plánu – manipulační podlaha (zdroj: NA Praha, Fond Mlynářské ústředí, kart. 59, inv. č. 106)
- obr. 83: Celkový pohled na areál mlýna ze západu (zdroj: mapy.cz – Jan Záruba)
- obr. 84: Pohled na jihovýchodní část domu – obytná část (zdroj: mapy.cz – Jan Záruba)
- obr. 85: Východní průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 86: Severní průčelí směřující do dvora (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 87 a 88: Detail výklenků s malbou na západním průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 89: Západní průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 90: Setrvačnick (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 91: Jižní průčelí západního křídla a západního průčelí jižního křídla (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 92: Viditelný záchodový přístavek (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 93: Detail nápisu na jižním průčelí – jméno Karel Aixner (zdroj: vodnimlyny.cz)
- obr. 94 a 95: Lícová a rubová strana dveří obytné části (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 96 a 97: Lícová a rubová část dveří mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 98: Lícová strana dveří do prvního patra mlýnice ze dvora (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 99: Lícová strana dveří v prvním patře mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 100: Rubová strana dveří z mlýnice směrem k náhonu (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 101: Dveře ke schodišti v přízemí obytné části (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 102: Dveře z ložnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 103: Okno na severním průčelí s mříží (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 104: Špaletové okno děleno do T s šambránou, podokenní a nadokenní římsou (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 105: Dvojice půlkruhově zakončených okének na východním průčelí (zdroj: Hacklová 2024)

- obr. 106: Dvojice půlkruhově zakončených okének na jedné podokenní římsě na jižním průčelí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 107: Detail mosazné kliky okna (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 108: Detail kuželového závěsu s kuličku (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 109: Rozbité schodiště vedoucí z prvního patra do přízemí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 110: Placková klenba s výsečemi v první místnosti přízemí obytné části (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 111: Omítnutá placková klenba s výsečemi ve vedlejší místnosti (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 112: Pozůstatek palečného kola (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 113: Pozůstatek kapsového dopravníku v přízemí mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 114: Detail odkrytého zdiva v mlýnici (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 115: Koš a dolní část kapsového dopravníku v prvním patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 116: Detail mlecího kamene (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 117: Trámový strop se záklopem v chodbě (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 118: Strop v prvním patře s průvlakem (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 119: Žebříkové schody s trámovými schodnicemi a deskovými stupni pokrytými lištovaným bedněním (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 120: Dva hranolové vysévače ve druhém patře (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 121: Průhled do krovu nad obytnou částí z mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 122: Detail konstrukce (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 123: Vaznicový krov nad obytnou částí pokračující do mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 124: Hambalkový krov pod nižším hřebenem střechy nad obytnou částí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 125: Detail krovu s šikmou stolicí (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 126: Podkroví mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 127: Konstrukce hambalkového krovu mlýnice (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 128: Ležatá stolice se vzpěrou a pásky držícími vaznici (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 129: Detail sloupku s podporou táhla a prkna (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 130: Kolna–cihelna–pekárna (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 131: Pohled do dvora na holubník (zdroj: Hacklová 2024)
- obr. 132: Pohled z východu na areál, vlevo mlýnská budova a vpravo stodola s chlévy (zdroj: SOkA Příbram, Památky středočeského kraje [Lidová architektura] – Nový Knín)
- obr. 133: Plán na vystavení cihelny z roku 1897 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152)

- obr. 134: Plán na přístavbu nové prádelny a šalandy z roku 1901 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152)
- obr. 135: Návrh na úpravu jižní strany z roku 1898 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152)
- obr. 136: Návrh na úpravu severní strany z roku 1898 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152)
- obr. 137: Návrh na úpravu východní strany z roku 1898 (zdroj: Stavební úřad města Nový Knín, spis č. p. 152)
- obr. 138: Vlastní nákres půdorysu přízemí obytné části (zdroj: Hacklová 2025)
- obr. 139: Vlastní nákres půdorysu obytné části v prvním patře (zdroj: Hacklová 2025)
- obr. 140: Vlastní nákres hambalkového krovu nad obytnou částí (zdroj: Hacklová 2025)
- obr. 141: Vlastní nákres hambalkového krovu nad mlýnicí (zdroj: Hacklová 2025)
- obr. 142: Grafické znázornění ročních semelků mlýnů (zdroj: Hacklová 2025)